ÜLE PIIRI

Samalt autorilt ilmunud:

Noored ja vanad.

Jutustused („Noor-Eesti Kirjastus“).

Raha-auk.

Jutustus, II trükk („Noor-Eesti Kirjastus“).

Uurimisel.

Novell, II trükk („Noor-Eesti Kirjastus“).

[redacted]

Noored hinged.

Novell, II trükk („Noor-Eesti Kirjastus“).

Pikad sammud.

Novell, II trükk („Varrak'u“ kirjastus).

Juudit.

Näidend („Varrak'u“ kirjastus).

Pöialpoiss.

Novellid („Varraku“ kirjastus).

Üle piiri.

Novell, II trükk („Varrak'u“ kirjastus).

Kärbes.

Novell („Maa“ kirjastus).

Kôrboja peremees.

Romaan („Maa“ kirjastus).

Poiss ja liblik.

Novellid, II trükk („Tall. Eesti Kirj. Uhisuse“ kirj.)

Ilmumas:

Warjundid.

Novell („Varrak'u“ kirjastus).

A. H. TAMMSAARE

ÜLE PIIRI

Kirjastus A.-S. „VARRAK"
TALLINNAS, 1923.

O.-ü. „Edu“ trükk, Tallinnas. S.-Kompassi 40.

„Hüte dich, lieber Karl, vor liederlichen Menschern, und kannst du es nicht lassen, so spreche lieber eine ehrliche Frau an, sie wird dir's nicht abschlagen".

(Weber's „Demokritos" — „Über das Naive").

I.

„Ei, ei! Teisiti ma ei või, ma pean temale kõik ütlema," sõnas Robert hommiku hilja asemel ärgates ja oma liikmeid sirutades: öösine raudteesõidu väsimus oli teda kauaks unehôlma suigutanud.

Päevadest olid saanud kuud, kus Robert end silmas pidas, oma jõudu proovis, kaalus. Ja kui ta seda hirmutist, mille rusukstallamise kallal ta nii kaua oli vaeva näinud, eneses tundis uuesti jalule ajavat, siis jooksid värinad tal üle keha. Pidi kõik tema vaev ja lootus asjata olema? Sai ta kõigest üle, mitte aga iseenesest?

Varemalt, kui talle needsamad küsimused kippusid piina tegema, nägi ta peagi kahte musta silma, mis tõsidusega rahulikult tema pääl viibisid. Ilmsi või mõttes neisse silmadesse vaadates, mis süütusest ja arusaamisest näisid rääkivat, vaibusid nooresmehes piinavad tungid. Aga nüüd olid ka nemad oma võimu kaotanud. Süütuse asemele oli silmi midagi muud tekkinud, midagi tumedat ja tõotavat. Või eksis noor-

mees? Hedwigi silmad olid ehk endised? Nendes peegeldus ehk ainult nooremehe muutunud hing, uue hooga tõusnud ihad?

Arusaamine oli aga jäänud. Neiu mõistis ikka weel noortmeest, luges ta mõtteid sagedasti silmist, wähimast näoilmest, liigutusest. Sellest tundis noormees iseäranis rõõmu. Kui nad teineteist mõistawad, siis wõib ta temale ju kõik öelda, ja ta tahab teha seda lihtsalt, ilma luulelise pettuseta. Liig palju on ta oma mõtete ja tundmuste pärast kannatanud, kui et ta nende awaldamiseks ilusaid sõnu hakkaks walima. Mis sügawusest tuleb, tuleb lihtsalt, woolab kui allikas kerge wulinaga; ainult mäeojakesed teewad lärmi ja pilluwad walget wahtu. Lihtsad sõnad saawad loomulikuks ja kaasakiskuwaks, nagu ilus muinasjutt lastele: kuulad ja kõrwad ei wäsi, maitsed ja mõnu ei lõpe.

Kui Robert tahtis hakata Hedwigile kirjutama ja selleks paberi wälja wõttis, jäi ta äkki mõttes laua ette seisma, nagu poleks asi weel küllalt hästi järele kaalutud, ja astus wiimaks akna alla.

„Jajah! See pagana doktor Kalamaa," siunas noormees iseeneses. „Kui ehk tema kohta liikuwates juttudes siiski pisut tõtt on. Hedwig kirjutas küll, et midagi ei ole, aga kas wõib teda endist wiisi uskuda? Ehk on ta minu äraolekul muutunud?"

Ja risti ning põigiti käivais mõtetes suikudes wahtis Robert pööningukambri aknast alla raudtee poole, kus tormav rong praegu vaksali ruttas. Kaugemalt üle majade paistis meri. Imelik hää tundmus oli vana tuttavat nähes.

Natukene aega läks nõnda mööda. Siis pani noormees enese kähku riidesse ja läks välja: ta tahtis ootamata neiu ette ilmuda, sest nõnda pidi talle kõik selgeks saama, mis ta tegema peab ja mida ta loota võib.

Paari tunni pärast tuli Robert ühes Hedvigiga tagasi. Rinnas tundis ta kerget värinat ja mõtted ning tundmused olid läinud sõnu taga otsima. Talle tuli meele, kudas Hedvig esimest korda tema juures oli käinud. Robert oli siis haige ja ta kutsus teda kirjaga. Vaevalt lootis ta tema tulekut. Kuid ta tuli siiski ja tõi enesega niipalju jõudu ning elurõõmu kaasa. Poolvaikides istus ta nooremehe voodi ees ja kui ta ära läks, näis mahajääjale, nagu oleks talle ilusaid lõpmata lugusid jutustatud. Pärastpoole tuli neiu juba ise. Nad unistasid üheskoos eluplaanidest, mida kumbki tahaks teostada, ja vahtisid väikse akna all seistes merd ning tema pinnal valendavaid purji.

Robert on juba ühe aasta ülikoolis mööda saatnud. Kui palju on see üks aasta nooremehe rinnas hävitustööd teinud! Missugused imelised mõtted keer-

lesid tal kõrgema teadustempli kohta pääs; nad olid seda imelisemad, mida rohkem ta ise ihaldas. Terve ilm oma mõistatusega pidi avanema ja sügavale, sügavale, asjade põhjani tahtis ta vaadata. Kõigest sellest oli lootnud ta Hedvigile jutustada. Kui ta aga kodulinna tagasi sõitis ja kui neiu teda ülikoolist ja säälsest elust palus rääkida, rippudes küsivate silmadega nooremehe huulil, siis polnud sel pea midagi öelda. Teised, kes juba gümnaasiumis käies end trahterites salamahti üliõpilaspõlve vastu ette valmistasid, olid õnnelikumad: neil oli midagi jutustada, kuigi nad seda küsivatele sõbrannadele ei teinud. Midagi arvas Robert siiski ülikoolist kaasa toonud olevat: see oli tema otsus. Ja talle näis, nagu oleks see nii palju.

„Sa oled vähem rääkima hakanud“, ütles neiu vaikivat noormeest silmitsedes. „Ütled vähe, aga see vähe oleks nagu palju.“

„Arvad sa?“ vastas noormees.

„Jah, nii, nii, ma ei tea kudas.“

Nad vaatasid otsekoheselt teineteisele silma ja mõlemate pilkudes peitus küsimine ning ootamine.

„Ma kutsusin su väga tähtsa asja pärast,“ ütles noormees.

„See oleks?“

„Ma ei tea, kudas sellest rääkida. Aga istume sohvale.“

Neiu täitis nooremehe soovi.

„Võin ma kõik öelda, mis mõtlen ja tahan?“ küsis Robert.

„Imelik küsimine,“ vastas neiu. „Olen ma kunagi püüdnud sulle milleski piirisid panna? Või oled sa kunagi mingisuguseid piirisid pidanud? Me oleme ju kõigest rääkinud.“

„Ja sa ei pahanda?“

„Ei, mispärast!“

Noormees vahtis mõttes põrandale. Kerged värinad kippusid tal üle keha jooksma.

„Miks sa ei räägi? Mis sul on?“ küsis neiu.

„Ma ei tea, kudas pääle hakata, ei mõista. Mul on tundmus, nagu peaks pime olema, nagu ei tohiks selle juures, mis rääkida tahan, sina mind ega mina sind näha.“

„Me võime ju akna kinni katta,“ ütles neiu puhtsüdamliselt ja kui noormees talle silma vaatas, et aru saada, kas ta naljatab või tõtt räägib, siis ei jõudnud ta mingisugusele otsusele.

„Nõnda oled sa halb,“ ütles neiu natukese aja pärast, kui noormees rääkima ei hakanud. „Seda on eemalolemine teinud. Või istub sul ikka veel see doktor Kalamaa pääs? Nõnda ei tohi sa olla, sa pead kõik ütlema, nõnda on kergem. Ma tulen sulle ligemale, noh, nüüd. Kas ikka ei julge? Anna oma pää siia.

Juuksed on sul pikemaks kasvanud, isegi habe on tärganud. Ja ikka veel ei julge rääkida."

Ta sasis nooremehe pääd. Ka varemalt oli ta nõnda teinud, kui ta teda millekski avateleda tahtis. Neiu kätel ja sõnadel oli imeline mõju: noormees hakkas sõnu leidma. Pikkamisi, väikeste vaheaegadega tulid nad kuuldavale, nagu ei suudaks rääkija möödaläinud päivi, millest sõnad kõnelesid, rutemini meele tuletada. Ka varemalt oli noormees neiule oma lapsepõlvest rääkinud, aga täna maalis ta sellest sootuks uue pildi. Varemalt oli säält rõõm ja naer kostnud, täna helises võitlus ja kannatus: võitlus iseenesega, kannatus nende rüüstavate lahingute järele, mis ta iseenese vastu kaotas.

Mida kaugemale noormees oma jutustamisega jõudis, seda kiiremalt hakkasid sõnad voolama. Pikkamisi vajusid neiu käed nooremehe pääst. See istus ettepoole kõveras sohval, ristis käed kokkupitsitatud põlvede vahele surutud, vahtides üksisilmi oma ette põrandale. Nõnda kuulis neiu noortmeest esimest korda iseendast rääkivat. Kui armuta ta enese vastu oli! Kas võis see kõik tõsi olla! Kas ta ei liialdanud! Aga ei, tema hääl, kogu tema olemus ütles, et ta suu tõtt räägib.

Juba oli Robert oma koolipõlve juures linnas. Ta rääkis üksilduse tundmusest, eraldusest, iseenese hooleks jätmisest.

Lapsest saadik oli ta iseeneses elanud, linnamüürid oma võõra ümbrusega aitasid selleks veel rohkem kaasa. Paljud oskasid uue ümbrusega harjuda, temale kohaneda; temast lõbu ja lahutust leida. Tema aga jäi endiseks maa- ja metsameheks, kes ainult laanes hõiskab, lindudega võidu laulab. Helehall munder ja hiilgavad nööbid jätsid tema sisemuse puutumata, mis suvistel vaheaegadel jõgede ja järvede äärest, auravaist rabadest ja kohisevaist metsadest enese edasihingitsemiseks elumahla otsis. Aga koolipink imes ja ümbrus surus: nõnda ei sattu noored laiale teele. Roberti tee oli kitsas, aga taeva ei viinud ta mitte, see oli juba ammugi selge. Kool sai põrguks, teadus vangitorniks ja kõige naeru- ning põlgusväärilisem inimene oli vangitorni ülem — koolidirektor. Kuus, seitse tundi piinab ta sind koolipingil, teist niipalju kodus raamatutetaga, uulitsal piilub ta majanurga varjult sulle järele ja õhtul hilja astub ta su kitsasse kambrisse vaatama, mis sa teed või kellega sa juttu ajad. Ja kui sul nõnda tahtmine õppimiseks, jõud tähelpanemiseks, ajuvõime meelespidamiseks lõpeb, siis laseb ta sind koriseva kõhuga järele istuda ja naeratab lahkelt sinna juure. Aga Robert kannatas välja: maamehel oli visa hing. Mida ta aga teiste vastu võitis, seda kaotas ta iseeneses. Sellest hakkas ta vara aru saama.

Ja siis tõusis igatsus kedagi leida, keda ta kõigest hingest oleks tahtnud, kellest ta ööd ja päevad oleks unistanud, tema kui jumaluse poole palvetanud. Ta arvas, et kui ta kedagi nii väga tahab ja teda nii kõrgeks peab, et ta temale puutumata pühaduseks saab, siis ta ka oma endise elu unustab ja risti võib panna oma tungide pääle, mille vastu ta tänini asjata võidelnud. Ja talle näis, nagu oleks tema kooliseltsiliste seas palju temasarnaseid võitlejaid, vaikseid lahingulööjaid. Igaühel on oma vastased, aga toetajaid, juhatajaid pole kusagil. Üksi, nagu põranda all vaevlevad nad liig tugevate vastaste kallal ja väsivad enneaegu, väsivad ja poevad siilidena oma pesasse. Noorus on ära hirmutatud, ainult raukadel on eluõigus. Noorus peab julgus olema, kuid julgust nimetatakse häbematuseks. Noorus on tungide kodu, kuid tungid on patt. Noorus on vana purustamine, kuid ka tolmupühkimist peetakse kuritööks. Noorus on uute teede otsimine, kuid see on jõledus, ninatarkus. Noorus on elu, kuid elule on vanad ammugi pähe löönud; ta teeb uimase ajuga kumardusi ja küsib alandlikult: „Mis härrad soovivad?"

Kui valusalt oli Robert seda nii sagedasti tunnud! Ühes teistega puges ta „põranda alla". Sääl otsis ta elule mõtet. Ja mida rohkem seda otsimist keelati, seda rohkem ihati tema järele. „Põranda all"

said Robert ja Hedvig teineteisega tuttavaks. Sel korral vaieldi individualismi ja kollektivismi üle, vaieldi vaimustuse ja ägedusega. Näod lõkendasid, hääled värisesid ja silmad pildusid välke.

„On sul see veel meeles?“ küsis Robert.

„Sa vaikisid,“ vastas neiu.

„Ma ei teadnud, mis rääkida.“

„Pärast vaidlesime kunsti üle, ja siis teadsid sa küll.“

„See oli pärast, see oli sinuga, siis võisin ma kõik. Sina õpetasid mulle seda. Seda õhtut ei unusta ma kunagi. Pärast imestasin, kudas ma sind ennemalt polnud tähele pannud. Aga on ju vaikseid maakohti, mida sa kogemata leiad ja siis enam nendest lahti ei saa. Uut elujõudu tundsin eneses. Iga aasta mäletan seda päeva, nagu mõnda suurt püha. Sellest ei saaks teised aru, kui nad seda teaksid. Aga ehk mõistad sina mind? Ei? See on ju ometi nii lihtne: sina oled see ammu oodatud, keda ma ihaldasin ja pühaks tahtsin pidada. Sa tõid enesega selle jõu kaasa, mida ma asjata olin otsinud. Kui sa sellest võiksid aru saada, mis sa mulle olid ja ikka veel oled! . . Aga see pole kõik. Sa tead, missuguste lootustega ma ülikooli läksin. Tähed tahtsin taevast kiskuda ja oma tuppa särama panna. Aga ka ülikooli suurtest akendest vaadates olid nad niisama kõrgel nagu siin. Ja siis tõusis endine metsaline jäl-

legi ellu. Teadusemalk ei suutnud teda uimaseks lüüa. Läksin arsti juure. Ta oli keskealine mees. Teadushimu oli tal viimase karvaudeme päälaelt röövinud. Poolpilkava naeratusega kuulas ta mind, nagu tahaks ta öelda: „Tühi asi!" Kui ta aga oma suu õpetusandmiseks avas, siis juhatas ta mind — nende mägede poole, kust meie abi tuleb. Mõistad mind? Ta käskis mind avalikku maija minna või mõnda köögitüdrukut leida. Uimaseks lööduna tulin tema juurest välja. Paari päeva pärast läksin ühe vana hallpää juure. Tema oli minu rääkimise ajal tõsine, isegi kurb.

„Olete enne kellegi juures olnud?" küsis ta.

Ma rääkisin kõik.

„Tegite tema nõuandmise järele?" küsis ta edasi.

Ma seletasin, miks ma seda ei teinud.

„Mis võiksin ma teile veel öelda," hakkas ta siis. „Ma olen pidanud niisugustes asjades palju nõu andma ja ma olen sagedasti niisama rääkinud nagu see teinegi. Aga ma olen ka niisuguseid vastuseletusi kuulnud, nagu teie praegu andsite. Ma võin teilt veel ühte küsida: on teil kedagi, keda te armastate?"

Ma vastasin, et on.

Siis ütles ta:

„Minge ja rääkige temaga."

Noormees vaikis.

„Sa ei ütle selle pääle midagi?“ küsis ta natukese aja pärast neiult.

„Mis peaksin ma ütlema, ma ei mõista sind,“ vastas neiu.

See oli valus.

„Sa ei mõista mind,“ ütles Robert. „Nii kaua rääkisin ma, nii ilmarmuta kiskusin kõik hilbud enese ümbert maha, lasksin enda lapsepõlvest saadik sinu ees üles kasvada ja ikka veel ei mõista sa mind. Ma teen ehk rumalasti, et neist asjust sinuga nõnda räägin, aga ma tahaksin, et sa järelmõeldes selle sammu astuksid ja et sa teaksid, mis sa teed, siis ei tee sa mulle pärast etteheiteid.“

„Robert! Arvad sa seda nõnda?“ hüüdis neiu nagu unest ärgates ehmunult. Ja kui noormees talle selle küsimuse pääle lihtsalt ja otsekoheselt silma vaatas, lisas neiu juure:

„Sa ei armasta mind enam!“

Ta hääles kõlas sügav valu.

„Otse selle vastu. Ainult sinule võisin nõnda rääkida ja ennast niisugusena näidata, nagu ma tõepoolest olen. Ma pidasin sind kalliks ja sellepärast unustasin oma uhkuse.“

„Ei, ei! Sa ei armasta mind enam! Ma tunnen seda. Kui ma sulle tõesti midagi oleksin, siis poleksid sa kunagi mulle niisuguste mõtetega lähenenud. Ma olen sind kui iseennast usaldanud, pole sinu juures midagi kartnud, aga nüüd saab

see teisiti olema. Sa purustasid meie ilusama unistuse."

Ja hirmunult nihkus neiu noormehest eemale.

„Sa lähed minust eemale, hakkad mind kui pidalitõbist kartma . . . Ennem suudan omale tüki nööri või külma tina leida, kui sind sinu tahtmise vastu sõrmeotsagagi puutuda."

„Seda ma usun, aga endist viisi ei saa ma vist enam kunagi sinu pääle vaadata. Mispärast oled sa niisugune!"

„Mispärast . . ." kordas noormees. „Mis pidin ma siis tegema? Pidin ma naeratava arsti nõuandmist kuulda võtma või pidin ma lapsepõlve tagasi langema? Kui ma siis sinu juure oleksin tulnud, siis poleks ma „niisugune" olnud ja siis ei oleks sa end minust eemale nihutanud, sest siis oleksid sa minu armastuse sisse uskunud, ning meie ilusamad päevad oleksid edasi kestnud, mis ma täna purustasin? Nõnda ei või ometi sina mõtelda, nõnda mõtlevad teised. See oli mu ainukene lootus. Ma uskusin, et kui ka kõik minu eest pelgu jookseksid, sina ometi minu juure jääd, sest sina mõistad mind. Aga nüüd näib, nagu oleksin ma mägedele ja orgudele karjunud, kust ainult vastukaja osatusi huikab. Need on need mäed, mis meie naistele peavad mehi kasvatama, ja meestele süüta naisi hoidma. Ja pole mingisugust pääsmist! Või

ehk on, aga ma ei tea teed. Miskisuguse tee pean siiski leidma, aga sinust ei taha ma siis enam midagi teada. Mis oleks mul sinuga tegemist, kui mu piinad ja võitlused sulle ükskõik on..."

„Mitte enam," palus neiu ja vôttis noormehe käest kinni. „Sa oled täna uus ja hirmus."

Noormees vaatas neiule silmi: säält voolasid pisarad keelmata, püsimata. Need jutustasid vaiksest valust. Robert vahtis tükk aega neisse märgadesse silmadesse, kust talle nii palju häädust vastu helkis. Ja kahju sai noormehel, et ta häädusele haiget oli teinud. Ta võttis neiu wärisevad käed ja surus nad oma silme ette: ka sääl olid pisarad.

„Sa näed ju, et sa mulle ikka veel kallis oled", ütles neiu tasa.

„Ja sina minule," vastas noormees.

„Aga miks oled sa siis nõnda?"

„Ma ei või teisiti, ei saa, ei suuda."

„Kui ma sulle nii kallis olen?"

„Aga kui mina sinule niisama kallis olen, kas sa siis ei või?"

Jälle vabastas neiu omad käed. Nukralt istusid nad teineteise kõrval.

Ja kui neiu viimaks jumalaga jättes uksest välja läks, asus môlemate rinda võõrastav tundmus. Terve ilm ilusaid pettekujusid oli kokku langenud, armuta elu oli neid oma kareda käega puutuda julgenud.

2

„Mehed on imelikud," sõnas Hedvig natuke aega pärast seda, kui ta Roberti juurest koju oli jõudnud ja oma tundmustest võitu saanud. „Mehed on tõesti imelikud! Nad on seda halvemad, mida paremad nad on. Nende häädus tuleb halbusest."

Ja neiu püüdis järele mõeldes sellest aru saada . . . Kes oleks võinud küll Robertist seda arvata! Oleks mõni teine seda teinud, näiteks tema koolivend Alter, noh, siis poleks see ime, tema saab kõigega valmis, aga et Robert! . . Ei, ei! See on võimata.

Aga ometi oli see võimalik. Hedvig tundis seda valusast rahutusest, mis jällegi rinnas liikuma hakkas. Tuba muutus kitsaks ja umbseks, õperaamatud, mis eksami meele tuletasid, igavaks. Lahtisest õhuaknast hingas algav maikuu sisse. Kuid seda oli vähe, neiu nõudis rohkem, sellepärast tahtis ta toast välja. Kui ta saalist läbi läks, küsis tädi Anna:

„Lähed sa välja?"

„Jah," vastas Hedvig.

„Kuhu?"
„Emma poole."
„Millal sa tagasi tuled?"
„Ei tea, paari tunni pärast," vastas Hedvig, ilma et ta kordagi oma nägu tädi poole oleks pööranud, ehk küll see seda pikisilmi ootas, sest ta arvas oma kasvandiku näos midagi iseäralikku tähele panna võivat. Mõttes vaatas tädi Hedvigile järele, ja kui see välisukse taha oli kadunud, sõnas ta õlgu kehitades endamisi:
„Nii on need noored: pööravad sulle selja, kui räakima hakkad. Mine saa nendest aru." Ja siis luges ta oma haridusromaani edasi.
Hedvig läks oma kooliõe Emma Kalamaa juure, kellega ta juba lapsest saadik hingest hinge oli elanud. Ka see, et Emma paar aastat enne õppimise lõpetas, ei toonud muutust. Emma kaudu sai Hedvig doktor Kalamaaga tuttavaks, kui see mõni aeg tagasi kodulinna elama asus. See tutvus, ja selle tõttu ka vana Sterni rikkus, said linnas peagi päevaküsimuseks, olgugi et doktor Kalamaad nende sekka ei juletud arvata, kes armastavad olla hariduse poolest akadeemikud, loomu poolest eeslid, elukutse poolest oma naise mehed ja ameti poolest väimehed ning olgugi et Hedvigi isa rahakotti keegi nii sügavaks ei pidanud, et doktor Kalamaa sarnane mees sinna juure

peatama võiks jääda. Siiski kaheldi. Kellele on vana Stern oma rahalaeka põhja näidanud või kes on tema tütre mustade silmade põhja näinud?

„Lähme jalutama," ütles Hedvig Emma juure sisse astudes.

Nad läksid. Esteks kõndisid nad linnas sihita ümber, siis pöördusid nad mere ääre. Eemalt vaadates hiilgas see kui ilus naine, jõudsid nad talle aga lähedale, siis puhus säält vilu tuul vastu. Rohi oli alles tärkamata, õhus hõljus merekõntsa ja lumest vabanenud maapinna lõhn.

Sõbrannad vaikisid. Liiv rudises sula lumena tasakesti nende jalge all, lained vastasid vaikse kohinaga. Keegi seisis otse vee ääres, silmad mere poole, kuuehõlmad tuule käes lahti. Nõnda istuvad varesed mõnikord õhtuti kuuselatvul, nokad päikese poole, nagu imestaksid nad tema kuldavat sära. Aeg-ajalt kergitavad nad tiibu, nagu tahaksid lendu tõusta, ometi istuvad nad edasi.

„See on Robert sääl?" küsis Emma seisja pääle tähendades.

„Vist küll," püüdis Hedvig võimalikult külmalt vastata. Iseeneses aga mõtles ta:

„Kui ta ometi ümber ei pöörduks, meid ei teretaks."

Aga ei! Robert tegi, nagu ei paneks ta neidusid tähelegi. Ikka vahtis ta üle

mere veereva päikese poole, kuna vilu tuul ta kuue hõlmu lehvitas. Kui Hedvig natukese aja pärast tagasi vaatas ja Robertit ikka veel endisel paigal tähele pani, siis kippusid talle etteheited rinda. So, või niisugune on tema! Ei tee asjagi. Hää küll . . . Ja siis sai ta meel nukraks, süda kurvaks. Ta oleks tahtnud üksi olla, Roberti viisil kusagil seista ja mitte oimugi liigutada. Merest hõõguv talvekülm sünnitaks kehas värinaid, vilu tuul liigutaks juukseid, aga tema ei paneks midagi tähele. Ta seisaks, kuni vilust tuulest rinnas soojus saab ja külmus palavuseks muutub. Nõnda oleks hää. Mistarvis oli ta Emma enesega kaasa kutsunud?

„Homme peab mu vend kõnet, lähed sa kuulama?“ küsis see.

„Homme? Võiks minna.“

„Lähme üheskoos.“

„Ükskõik.“

Mere äärest linna poole minnes oli Hedvigi rinnas veel rahutum kui enne. Uurivalt vaatas sõbranna talle silma, aga ei öelnud midagi.

„Mis pean ma ometi tegema?“ küsis Hedvig üksi jäädes nõutult iseeneselt. Vaevalt suutis ta end tagasi hoida uuesti mere ääre minemisest.

Õhtul oli ta vaikne või kui ta rääkima hakkas, kostis ta häälest väsimus. Sagedasti ei pannud ta tädi sõnu tähele ja vas-

tas midagi muud, kui ta käest küsiti. Siis kaebas ta päävalu üle, ja tädi silmitses kurvalt ta nukrat nägu. Kui Hedvig juba asemel oli, tuli tädi teda veel kord vaatama.

„On sul nüüd parem?“ küsis ta.

„Jah, nagu oleks,“ vastas neiu.

„Küll uni haiguse eemale peletab, hommikuks oled terve,“ hakkas tädi ja tahtis oma noorestpõlvest jutustada, nagu ta seda nii mõnigikord varemalt teinud.

„Jäta mind üksi,“ ütles Hedvig vaikselt. See ütelus haavas tädi, siiski täitis ta kohe neiu soovi. Ohates võttis ta küünlajala: vanadel on raske noorte tahtmise järele teha.

Üksi jäädes tundis Hedvig enese pisikese plikana, kellele valusasti haiget tehtud ja keda siis enda hooleks jäetud. Esimene äge valuhoog on juba üle, aga tema asemel uidab uneta kurbus. See imbub luusse ja lihasse.

Pärani silmil vahib neiu pimedusse, kus midagi näha pole. Toal puuduvad lagi ja seinad. Keegi otsib lausa taeva all asjata und. Aga ainuski täht ei vilgu, pilves on. Ja ainuski hingeline ei häälitse. Kuhu on kõik jäänud? Kui ometi tuulgi puhuks, olgugi ta vilu, nagu esteks mere ääres.

Hedvig sirutas käe teki alt välja ja katsus seina, see oli külm. Ta peitis enda üle pää teki alla ja tundis, et hinge-

aur on palav, ning meele tuli talle Robert. Kas tal lahtiste palituhõlmadega tuule käes külm polnud? Miks ta nõnda seisis? Ja miks ta neid, Emmat ja Hedvigit, tähele ei pannud? Mis ta nüüd peaks tegema? Seisab ta ehk ikka veel mere ääres? Ei, nüüd ta enam ei seisa. Ta on juba palitu hõlmad kinni pannud ja istub kivi otsas. Hedvig teab väga hästi, missugune ja kus see kivi on.

Poolunes, mis keha ja vaimu ainult roiutab, viskles Hedvig hommikuni asemel. Päev venis tüütavalt pikkamisi mööda. Õhtul oli doktor Kalamaa kõne „Noorsoo ja kõlbluse" üle. Ka Robert oli sääl. Päält näha oli ta täiesti rahulik, kõige vastu osavõtmata, istus ja kuulas. Kõne lõpul, läbirääkimistel, millest paarisõnalise märkusega punastades osa võttis isegi üks neiu, kes juba üle kahekümne viie vana pidi olema (näo järele oli ta palju noorem), palus ka Robert sõna. Hedvig tundis rinnas väı inat. Kui aga Robert rääkima hakkas, esteks külmalt ja ıikkamisi, siis kord korralt kiiremini, palavusega, vaimustusega, lõpuks otse ägedusega; kui ta Kalamaa kõlblust ja kõlbluses vettinud noorsugu naeris ning meie kõlblise kasvatuse pihta pilkenoole pildus; kui ta vanade hädakisa üle, et noorsugu minna hukka, haledat nalja heitis ja julgelt, peaaegu häbemata vanade kôlblusele musti kriipse alla vedas; kui

ta kõlbluse kiriklust, ühiskondliku korra pühadust, tema aluste jumalikkust teravate sõnadega oli tabanud, nii et politsei vahele segas ja saalisolijaist paljud end hirmunult kehitasid ning abitult ümber vaatasid, — siis oleks tahtnud Hedvig toolile püsti karata ja kõigest jõust „bravo!" karjuda. Nõnda meeldis talle Robert. Kui ta nüüd tema, Hedvigi, poole oleks vaadanud, siis oleks ta temale hiilgaval pilgul tänulikult pääd nikutanud. Aga Robert istus rahulikult toolile, nagu poleks midagi sündinud ja nagu oleks ta üksipäinis saalis.

Koosolijate tuju oli rikutud. Ja ometi oli ta esteks nii hää, sest Kalamaa oli väga ilusasti kõnelenud. Ta oli küll teadust demokraatliseks olluseks nimetanud, aga ta oli ka meele tuletanud, et kunstiga hoopis teine lugu on: tema on aristokraatline, tema peab hinge ülendama; ning sellepärast nõudis ta meie noorsoole kunsti, mis suhu võttes kui puhas allikavesi maitseks. . . . .

Kõne lõpul läksid Emma ja doktor Kalamaa Hedvigit ja tema tädi Annat koju saatma. Nähtavasti sündis see päris juhuslikult, sest Anna ja doktoriherra sattusid nii elavasse mõttevahetusse, et tänaval tahtmata pidi koosolekul alatud läbirääkimist jätkama. Pealegi oli öö imeilus, tähti lõpmata palju vilkumas ja taevas must nagu Itaalias — doktor Kalamaa

arvas, et ta olevat must nagu Itaalias, kus ta mõni aasta tagasi käinud.

Uulitsal kostsid ainult astujate sammud ja tädi ning doktori vaidlus kasvatuse üle: tädi nõudis kasvajatele suuremat vabadust, kui doktor teadusemehena lubada võis.

Neiud vaikisid. Hedvigi meel oli jällegi raskeks muutunud, veel raskemaks kui kõnele minnes. Lahkudes ütles doktor midagi väga naljakat, mille üle ta ise ja ka teised südamest naersid, aga Hedvig jäi tõsiseks. Kodus vahtisid talle igalt poolt kaks silma vastu: need palusid ja ootasid. Kas minna? Mis ütleks tädi Anna? Mis teeks isa? Teised? Aga kui nad ei tea? Kui kaua võib salajas elada? Aga kõik elavad ju nõnda. Ilusad korralikud riided, meeldivad, aupaklikud kombed, siledad sõnad, terve välimine kord on ju selleks, et sääl varjul igaüks oma ise-elu võiks elada. Ainult harva rebeneb välimine sile koor ja nähtavale tuleb avalikult põlatud ja salaurgastesse peletatud ihatud elu. Siis räägitakse õigelt teelt kõrvalekaldumisest, langemisest. See kõik on Hedvigile tuttav. Ta tunneb ju oma tädi minevikku ja on nii mõndagi oma isast kuulnud, mille tõsiduse juures ta vaevalt kahelda võib.

Paar päeva läks nõnda mööda. Hedvig püüdis eksami vastu valmistada, aga

pääs istus hoopis isesugune eksam, mille vastu ta valmistadagi ei mõistnud. Siiski lähenes ta salaja, vargsi, peitis end raamatulehtede vahele, puges geomeetria teoreemidesse, aialoo tõeasjadesse, vaatas Puschkinist ja Lermontovist küsival pilgul vastu. Viimaks läks Hedvig mõtlemata välja, astus Emma juure sisse ja rääkis temale kõik. Nõnda oli parem, kergem.

„Seda poleks ma temast uskunud," ütles Emma Roberti kohta tähendades.

„Mina ka mitte," tõendas Hedvig pisaraid kuivatades.

„Kui rumal! Nõnda siis!" naeratas Emma iseneses ja lisas valjult juure:

„Ja mis tegid sina?"

„Mis pidin ma siis tegema . . . "

„Tulid ära?"

„Nojah."

„Kange olid sa. Mis küll mina niisugusel korral oleksin teinud . . . Ma arvan, ma oleksin jäänud," ütles Emma natukese vaikimise järele.

„Emma!" hüüdis Hedvig ehmunult. Ta oli ju siit tulnud kindlustust otsima, kuna ta oma jõud raugema hakkas, ja nüüd aidati ainult kaasa.

„Ja jah, nõnda arvan ma. Seda oleksin muidugi siis teinud, kui ta mulle nii väga kallis oleks olnud ja kui ta mind väga

oleks palunud. Mu süda poleks muidu järele annud."

Hedvigi pääs läks kõik segi. Kas siis Robert polnud temale küllalt kallis? Aga ei! Ta oli talle liig kallis, sellepärast tuli ta ära.

3

Emma juurest välja tulles oli Hedvig igasuguseks otsusetegemiseks võimetu. Ta tahtis ainult kuhugi minna. Kuhu? Ega ometi Roberti juure? Mistarvis sinna? Ja ta pööras tänavale, mis sugugi Roberti poole ei viinud. Natukese aja pärast leidis ta enda aga tuttavalt tänavanurgalt. Kuidas oli ta siia sattunud? Neiu seisatas. Mis nüüd? Noh, ta võib ju sellest tänavast läbi minna, ega ta ometi sunnitud pole mööda treppi üles ronima. Ta võib isegi trepile minna, ka ukse taga ära käia ja siiski mitte sisse astuda. Tal on selleks jõudu küll. Hedvig mäletab ju väga hästi, kuidas nad mõnikord Robertiga pahased olid. Siis käis ta mitmel õhtul noormehe akna all ja ometi ei läinud ta sisse. Talle oli sellest küll, et ta ülesse valgustatud aknale pilgu võis heita. Nii teeb ta ka nüüd: ta vaatab ainult, kas aken on kinni või lahti. Või ei tohi ta enam ka seda, pole selleks õigust? . . . Neiu leidis enese kolmandalt trepiastmelt. Ta jalad nõtkusid, keha värises, hing ähvardas rinnas kinni jääda. Veel mõned astmed, ainult

paar astetki, tagasipöördumiseks on ju veel aega küll. Ta läheb ainult silmapilguks ukse taha ja kuulatab. Seda ta võib ju ometi? . . . Üks aste on veel. Neiu võtab käsipuust kinni. Ta sõrmed värisevad lõdvalt. Miks nad värisevad? Ta läheb ju ainult ukse taha. . . Viimane samm. Nüüd seisab ta ukse ees. Sääl pääl valendab endist viisi paberitükk sõnadega: Robert Muidu. Kui raske õhk siin on! Ära tahab lämmatada. Pää läheb segaseks. Kärmesti alla tagasi! Aga ukselt kostab juba arg koputamine. Oli see Hedvigi käsi?

„Sisse!“ hüüab seestpoolt Roberti hääl.

„Jumalukene!“ mõtleb Hetvig. „Peab siis tõesti minema?“

Ja juba avab ta ukse ning astub tuppa. Ta jääb ukse kõrval seina vastu toetades seisma. Vaevalt tunneb ta oma jalgu. Robert seisab akna all. Tummalt silmitseb ta natuke aega neidu. Siis küsib ta:

„Mis sa tahad?“

Küsija hääl on kare ja valus. Ja kui ta natukene aega asjata vastust on oodanud, küsib ta uuesti:

„Miks tuled sa veel siia?“

„Sa ei oodanud mind?“ küsib neiu tasakesti vastu. Vaevalt suudab ta neid sõnu hääldada.

„Ei,“ vastab noormees. Peaaegu karjub ta selle lühikese sõna neiule näkku.

„Ma tulin siiski,“ vastab neiu vaikselt, kuid kindlalt.

„Sa tahtsid, ja ma tulin," lisab ta natukese aja pärast juure. Hing tahab tal rinnas kinni jääda, siiski astub ta paar sammu noormehele lähemale ja jääb mahalöödud pilgul tema ette seisma. Kui ta aga üürikeseks oma silmad üles tõstab, siis arvab noormees säält kurblikku haledust ja emalikku õrnust lugeda võivat. Rind võitleb hingeldades, jalad . . . need nõtkuvad, nagu valmistuksid nad põlvililangemisele. Imestuse ja alandusega silmitseb noormees neiu kuju. Ja kui see uuesti oma pilgu tema pääle tõstab, siis langeb ta toolile, surub käed silme ette ja nutab. Tahab aga neiu temale läheneda, siis kargab ta kui ussist nõelatud toolilt üles ja karjub:

„Ära puutu mind!"

Neist sõnadest kostab hirm ja valu. Maa alla tahaks noormees neiu eest langeda. Miks tuli ta alles täna! . . . Noormehel on tundmus, nagu seisaks ta lumelagendiku ees. Lagendik on määratu lai ja lumi helevalge. Siit peaks Robert üle minema, aga ta kingad on mustad, nad jätaksid lumevaipa puutudes inetud, hooletult astutud jäljed maha. Robert kisub kingad jalast, aga ka jalad pole puhtad. Mis nüüd? Noormees jääb nukralt seisatama ja meele tuleb talle, kuidas ta lapsepõlves tuisu ajal särgiväel lumehange jooksis. See oli nii hää, põksuva rinnani ulatas külm lumi. Aga siis ei jätnud ta jalad musti jälgi maha, ei, siis mitte. Või

kattis tuisk nad kinni? . . Aga kui ta nüüd siiski läheks, kus jääksid tema mustad jäljed peatama?. . . Ja noormees tunneb, et see koht on tema rinnas, tema unistuste pühamas paigas. Peab ta tõesti sellele nõnda lähenema? . . . .

Neiu vahib noormeest hirmunud pilgul.

„Nüüd mitte enam!" lisab noormees juure.

„Sa põgened minu eest," ütleb neiu. „Täna on minu käes kord."

„Ma tulen sulle järele."

„Miks ei tulnud sa varem?"

Ja nad seisavad nõutult teineteise ees.

„Oled hiljaks jäänud," sõnab noormees.

„Hiljaks jäänud," kordab neiu.

„Ma ootasin päeva, ootasin teise, ja kui sa õhtul ega hommikul ei tulnud, siis läksin . . ."

Sõnad jäävad rääkijal kurku kinni.

„Kuhu?" küsib neiu.

„Alteri juure."

„Ja siis?"

„Sinna mägedele, kust meie abi tuleb."

Põlguse ja valuga viskas noormees viimased sõnad neiu ette, kes aknapuu najale vankus ja sinna jõuetult seisatama jäi, nagu tahaks ta alla sinavale merele vaadata, kus kevadetuul rõõmsaid purji paisutas ja lained kelmikalt päikesele kiir-

gavaid sädemeid pildusid. Viimaks langes neiu toolile.

Noormees mõistis neiu hingepiina. See valas tema valust ja häbist lõhkevasse rinda kibedat mürki. Nagu kiuslikus jonnis ja pääsemata paratamatuses oli ta eile kodust lahkunud. Ta oli unustanud, et teised teda filosoofiks hüüavad, ja oli nendega ühte rada astunud, kelle jaoks tal varemalt leidus ainult põlgust. Jõuetu, iseteadvuseta, tõsise uhkuseta, enesest lugupidamiseta — nõnda nägi ta end. Ja kui Hedvig üle läve sisse astus, siis tundis noormees, et ta iseennast niisamuti põlgab kui omasarnaseid teisi. Kuid miks ei põgene Hedvig tema toast? Mida ootab ta veel? Tahab ta oma puhtusega uhkustada? Ja Robertil tõuseb tundmus, nagu oleks Hedvig kõiges süüdi. Tema süü seisab selles, millega ta uhkustada püüab.

„Miks ei lähe sa ära?" küsib noormees poolvihaselt ja karedalt.

Neiu ei vasta. Ta katab ainult silmad kätega kinni.

„Ma olin ju sääl," räägib noormees edasi, „sääl on kõigile armu, kõiki võetakse sääl vastu, kõigi vastu ollakse ühetasa lahke — maksu eest. Sääl näed tõsise naise südant ja tema laiu armuhõlmu. Kõigi palvet võtab ta kuulda, kõik on kutsutud külalised, ühegi eest ei põgene ta ära."

„Robert!" hüüab neiu paluvalt.

„Unusta see nimi," vastab noormees.
Nüüd vôtab neiu käed silmade eest ära ja vahib laial nõretaval pilgul noormehele otsa. Natuke aega viibivad pilgud üksteises, siis ei suuda noormees ennast enam pidada, ta unustab põlguse enese vastu, unustab puutumata puhta lumelagendiku ja läheb langeb neiu ette maha. Nônda seisavad nad tükk aega sônalausumata. Siis hakkavad neiu käed noormehe juukseid katsuma, neid viimaks kiskuma, kôvasti ja valusasti. Noormees aga katab valutegevaid käsa ja värisevaid pôlvi suudlustega ning sônab:

„Nüüd tean ma, et sa mu vastu ikkagi veel hää oled, et sa mulle andeks oled annud."

Aga neiu kisub veel valusamini. Veel pole ta kôike andeks annud, ta ei mõtlegi andeksandmise pääle, ta tahaks ainult unustada.

„Sa tulid ometi," sosistab noormees.

„Sa tahtsid, ja ma tulin. Ma nägin ööpimeduses su silmi ja kuulsin surmlikus vaikuses su häält. Ja ikka kutsusid, hüüdsid sa mind ning olid kurb, kurb. Viimaks ei jôudnud ma enam vastu panna. Mul oli, nagu seisaksid sa kõrbes vôi kusagil kõrge ja järsu mäe otsas ja ükski ei kuule su hüüet, või kes kuulevad, need ei julge läheneda . . ."

„Ja sina ise olid nende argade seas."

„Aga nüüd olen ju siin."

Noormees suudleb ikka veel neiu käsa. Môlemale tundub, et räägitud sõnad nii vähe ütlevad. Vaikimine on mõtterikkam. Vaja ainult teineteise lähedal olla, teineteist puutuda, see on kõige ilusam luule, kõige kõlavam muusika, see lepitab kõik, lunastab kõik. Ununeb aeg. Silmapilk loob igaviku ja igavik muutub silmapilguks . . .

Kui nad enne lahkumist üksteise najale toetades aknast alla merele vaatasid, kuhu punetav päike ööseks suplema läks, siis näis seda looduspilti täna iseäralik helk katvat. Ei, ei! Niisugusena polnud nad merd ja päikest veel kunagi näinud.

„Pilved on nii punased," sõnas Hedvig.

„Rahvas ütleb, et see tuult tähendab," lausus Robert vastu.

Nad vaikisid.

„Purjed muutuvad mustaks," ütles neiu natukese aja pärast.

„Õhtu on."

Nad surusid end teineteisele veel lähemale.

„Meri saab ääretuks, saared kaovad öövidevikku," rääkis noormees nagu endamisi.

„Aga pilved punavad ikka veel," vastas neiu niisama.

„Tõstab tuult."

Nad vaatasid teineteisele silma ja tundsid, nagu asuks nende rinda kurbus. See pole ka kurbus, vaid midagi pakitsevat,

mis valu teeb ja mida siiski ihaldad. Oleksid nagu lõpmata palju andeks annud ja kahetsed, et sul enam midagi andeks anda pole — seisad tühja hingega. Nii hää on, kui sääl midagi pakitseb ja täitmist ootab: see sünnitab igatsusi, äratab tahtmisi. On aga kõik täidetud, siis tunned, et kõige täitmine — on põhjani tühjendamine. See tundmus võib ääretuks saada: tuhandest küljest sirutad käed välja, aga igaltpoolt haigutab sulle tühjus vastu.

4

Nad jõid ja jõid, nagu oleks neil käes mõni imekarikas, mis kunagi tühjaks ei saa. Aga kuhu kadus joobumus, kuhu jäi see jumalik kihk, mis peab uuendama ihu ja hinge? Kuhu jäi see uus elutäius, millest oli unistanud Robert? Kas tõesti kestab kõik nii üürike aeg ja kas ei ole pärast muud tulemas, kui aga hall igapäivsus?

Ah! tõepoolest pidid nad käes hoidma mingisugust kurja nõiakarikat, sest miks muidu kainenesid nad seda rutem, mida suuremate sõõmudega nad jõid.

Elu on halb piduperemees, kes hakkab kord-korralt ikka lahjemat viina kallama, kas või nii lahjat, et teda enam rüübatagi ei taha, sest ta jätab läägе maigu suhu, aga Robert ei teadnud veel tänini, kui hirmus halb piduperemees on ajuti elu. Ta oli teda igatsenud ja temast unistanud juba koolipingil, kus olid ainult raamatud ja omavahelised salakoosolekud, mida nimetati põrandaalusteks. See kõik pidi olema ainult elu sissejuhatus, ettevalmistus, mitte elu ise, mis pidi alles algama ülikooli astumisega. Aga kui

Robert ka siit leidis ainult raamatud ja koosolekud vaidluste ja arutustega kõiksuguste raamatuliste eluküsimuste üle, mitte aga elu ennast, siis pidi tal tahtmata mõte tõusma: kus või mis on siis elu?

Ja Robert leidis, et elu on naine: naisest hakkab elu tõsiselt peale, naisesse on ta koondatud, naises peab teda otsima. Kuidas või millal just see arvamine tal tekkis, seda ei teadnud ta isegi, aga äkki oli tal see vääramata tõetundmine ja sellest silmapilgust peale näis talle, et ta kunagi muud midagi pole teinud kui aga naist otsinud — raamatutest, koosolekutelt, jalutuskäikelt, näitemängust, muusikast, igasugustest lõbustustest, mõtteid haududeski ja unistades.

Aga imelik! Nüüd, kus ta naise leidnud, teda lähemalt tundma õppinud, hakkas temas aimdus idanema, nagu poleks naine ometi mitte elu, vähemalt mitte kogu elu. Ta kippus isegi uskuma, et ka raamatutes võib elu leiduda, raamatutes ja koosolekuil, vaidlustes ja arutustes, mõtetes ja unistustes. Ta märkas varsi ka seda, et raamatud ja koosolekud, mõtted ja unistused ühelt poolt ning naine teiselt poolt sugugi sõbralikus vahekorras ei seisa, õigem — et nende vahel kestab mingisugune kuri võitlus, võitlus mehe pärast, nagu võiksid raamatud ja naine teineteise peale armukadedaks saada.

Robertil oli valida, kas loobuda raamatuist või naisest, kui ta rahujalale tahtis jääda, aga tema ei suutnud ei ühest ega teisest lahkuda, püüdes mõlemate tujusid täita. Nõnda juhtus, et ta raamatute juures mõtles naise peale ja naise juures raamatute peale. Aga Hedvigile ei meeldinud, et Robert mõtles temaga olles raamatute peale, ei! Robert pidi mõtlema aina tema peale, ka siis, kui teda ennast kohal polnud, iseäranis just siis. Roberti mõtted ja unistused pidid keerlema ainuüksi neiu ümber. Kui Robert seda alati ei suutnud, siis jäi Hedvig kergesti mossi ja nõnda oli ta halb ja pahur, nagu seda ainult noored loomulikult egoistlikud neiud suudavad, kui nad arvavad, et nad mehele mingisuguse armupandi on annud või ohvri toonud. Kunagi polnud osanud Robert tänini arvata, et Hedvig võib nii isemeelik ja tujukas olla. Ja ta sõnad — need võisid lõigata kui kaheterane mõõk. O, Robert oleks võinud kergesti rumalusi teha, ta oleks võinud isegi naeruväärseks saada, kui talle pärivusega osaks poleks langenud niipalju kangekaelset jonni. See päästis. Aga Hedvig ei tahtnud, et Robert end nõnda kangekaelsusega päästa püüab. Palumisega, ärda palvega oli noormees neiule lähenenud ja nüüd pidi midagi selletaolist edasi kestma. Selleks võttis neiu ikka kangemad abinõud tarvitusele.

Ja kui miski muu enam loodetud mõju ei avaldanud, siis laskis ta nagu möödaminnes langeda sõna lahkuminemisest. Robert mäletab väga hästi, kui möödaminnes see sõna esimesel korral oli pillatud, nii möödaminnes, et ta peaaegu keeletuks jäi ja muud ei mõistnud vastata, kui aga:

„Kudas lahku?“

„Lihtsalt lahku, näituseks mina lähen mehele või sina võtad naise.“

„Ma ei võta ju.“

„Kes sind teab.“

„Hedvig!“

„Aga kui võtad.“

„Mitte kunagi.“

„Noh, siis võin mina mehele minna.“

„Ega sa ei lähe ju.“

„Miks ma ei lähe, kui hea partii juhtub.“

„Ei lähe.“

„Aga kui ometi lähen“, ütles neiu kiuslikult, ja korraga oli Robertile selge, et see tõesti võimalik on, sest mis takistaks teda minemast. Noormehe silme ette kerkis doktor Kalamaa iseteadlik kuju, kuna neiu pilgust äraandev mõte ühes juba varemalt peituva ja kavalasti varjatud tundmusega vastu helkis.

„Ma ei tea, mis ma siis teeksin,“ vastas Robert.

„Aga ma tahaksin teada.“

„Uudishimu pärast?“

„Kas või ainult uudishimu pärast.“

„Noh, mine mehele, eks sa siis näe“, vastas noormees tõsiselt.

Neiu naeris.

„Sa hakkad juba uskuma, et ma tõepoolest lähen“, ütles ta.

„Kes sind teab, sul on mõnikord hullud tujud.“

„Kes mu hulluks on teinud? Sina ise!“

„Mina? Mina mitte.“

„Soo! Aga kes rääkis ilusast ja suurest, kes unistas haruldasest?“

„See oli mõttes, ettekujutuses, luules, kunstis.“

„Aga mina tahan, et see oleks elus, minu oma elus.“

„Elus ei ole.“

„Peab olema.“

„Mis aitab siin peab.“

„Kui mina tahan, siis on, siis peab olema.“

„Seda ütle iseendale: ole ise ilus ja suur, ole haruldane, siis saab ka ilm ja elu selleks.“

Nad vaikisid, nagu mõtleksid nad noormehe sõnade üle järele, kelle rinda tundmus hakkas pugema, et neiu temas nähtavasti midagi otsib ja seda mitte ei leia. Või otsis ta ehk endas kadunud aegu ja tundmusi? Raske oli otsustada.

Ajuti tõusis temas ürglik tung õrnuste ja unistuste järele, ja kui ta niisugusel juh-

tumusel muud ei osanud teha, siis vedas ta noormehe endaga kaasa armsakssaanud paikadele, tuntud teeradadele, oli ärevuses, sai hellmeelseks, jäi peaaegu tummaks või naeris ja rääkis äkki rohkem, kui noormees seda oletada oleks võinud. Langes aga ka noormees tema meeleollu, siis võis ta kõigele tühise või nalja kuju anda, nagu oleks tal sellest häbi, mis ta endast avaldanud, või nagu kardaks ta korraga ei tea mida.

Nõnda sattusid nad kord mereääre tuntud kivile, mille ümber kerged lained lokslesid. Eemal oli veepind nagu nahaga üle tõmmatud: ei ainustki virvendust, mis paneks päikese kiired sätendama, ainult vaikne voogamine.

„Mäletad, millal esimest korda siin kivil istusime?“ küsis Hedvig.

„Mäletan“, vastas Robert. „Kuni viimase peensuseni võiksin jutustada, mis me siin tegime ja rääkisime. Kõik on meeles, nagu oleks see alles eile olnud, aga ometi on sellest hulk aega.

„Jah, hulk aega“ . . . kordas neiu ja lisas naerdes juure: „Ma võtsin saapad jalast ära, mu teine sukk oli katki, suurvarvas vahtis välja . . . taeva poole, arvasid sina siis.“

Neiu naer ja sõnad mõjusid segavalt noormehe meeleollu, ometi püüdis ta jatkata endisel unistaval toonil:

„Pärast küsisin sinult, kas keegi su jalgu on suudelnud, ja sa vastasid: ainult päike ja lained."

Neiu ei vastanud. Natukene aega vahtisid nad vaikides voogavasse vette. Näis, nagu roomaks midagi suurt ja laia mööda merepõhja maona kalda poole.

„Ja nüüd" . . . tahtis noormees jatkata, kuid neiu sähvas ruttu vahele:

„Ja nüüd vastaksin sellesama küsimuse peale: päike, lained ja Robert Muidu."

Jällegi naeris neiu ja noormehel hakkas ei tea miks imelikult piinlik, nagu oleks see naer mõni pühaduse pilkamine, Cake-Walk kirikualtari ees, kus peal Lunastaja kannataja-ihu ripub. Sellepärast ei tulnud tal enam ainustki sõna üle huulte. Aga natukese aja pärast hakkas neiu rääkima, tehes seda niisugusel häälel ja toonil, nagu poleks ta kunagi naernud, naeru peale mõelnudki.

„Aga mäletad sa seda teist korda?" küsis ta huvitusega Roberti poole pöördudes. See unustas silmapilk oma haavatud meeleolu ja vastas endiselt:

„Seda, kus môlemad paljajalu olime?... Ja kuidas veel! Siis mõõtsime, kumma jalad suuremad" . . .

„Peaasi, kuidas me mõõtsime", toonitas neiu. „Üle terve keha jooksid mul judinad, jooksevad veel praegu, kui selle peale mõtlen. Ja kui sa pärast oma tas-

kurätikuga mu jalgu kuivatasid . . . ja mäletad, mis sa veel tegid? . . . siis olin, ah, siis olin ma päris otsas" . . .

„Andsid sa selle taskurätiku juba pesusse?"

„Ei", vastas Robert.

„Ikka alles pesemata?"

„Ikka".

„Ja ikka veel lõhnab mereveest?"

„Ning naisest".

Hedvig ei saanud jällegi naeru pidada.

„Jah, nõnda ütlesid sa", rääkis ta. „Siis olid sul suured sõnad . . . meil mõlemil olid siis suured sõnad . . . Aga sa ei vastanud, mis ma küsisin: kas rätik ikka veel lõhnab või ei?"

„Ei tea."

„On ta sul kaasas?"

„Ei ole."

See kurvastas neidu. Mis ajast saadik ei kannud Robert enam seda rätikut kaasas? Ta oli seda varemalt ikka teinud, mässides teda mingisuguse õhukindla paberi sisse, et ta ära ei hingaks, nagu oleks ta mõni kallis viin.

„Miks sa teda enam kaasas ei kanna?" küsis Hedvig.

„Nüüd oled sa ise", vastas Robert.

„Aga kunagi pole me enam nõnda."

„Ei saa enam olla."

„Miks ei saa?"

„Ei tea miks."

„Aga mina tahan."

„Mina tahaksin ka."
„Siis oleme."
„Ei saa."
„Peab saama."
„Oleme nähtavasti sellest üle."
„Kas see siis enam kunagi ei kordu?" küsis neiu igatsevalt ja õnnetult.
„Vaevalt, ehk olgu siis mõne teisega."
„Teisega? . . . Võib see siis teisega korduda?"
„Ma ei tea."
„Sa ütlesid ju."
„Ma ütlesin — võib olla."
„Võib olla" . . . lausus neiu mõttes ja lisas siis nagu õrritavalt juure: „Siis kui ma mehele lähen."
„Jah, võib olla, kui mehele lähed", kordas noormees, nagu oleks ta selle mõttega juba harjunud.

Kurvalt vaatasid nad teineteisele silma. Miks tuletasid nad seda kõike nõnda täna meele? Olid nad kahekesi juba nii vanaks saanud, et ainult minevik midagi ilusat, ihaldatavat ja armsat varjas? . . .

Veel pärast päikese loojaminekut istusid nad nukralt kivil, mille ümber lained nagu öörahu otsides liikusid. Üle punava merepinna paistsid sinavad saared, aina tumenedes ja tumenedes. Aerutavast lootsikust tõusev hääl liugles üle veelagendiku ja põrkas vastu kallast, nagu oleks seal keegi karjatanud valuhoos.

5

Nad olid mäetipul olnud, aga sealt viisid kõik teed ainult alla poole. Seisatad üürikeseks, vaatad ümber ja lased siis soovid ja unistused puhkama, mäest alla viib tee nendetagi.

Ja ei ole peatust, Robert tundis, et ei ole. Mis ta ka iganes tegi, aga Hedvig jäi rahuldamatuks, ehk olgu siis, et Robert oleks sammu edasi astunud: ta oleks pidanud igasugustel ettekäänetel võimalikult sagedasti Hedvigi juure koju ilmuma, oleks pidanud püüdma võita vana Sterni lugupidamise ja sellest kõik loomulikud järeldused tegema. Aga just sellega ei saanud Robert toime. Paar korda oli ta Hedvigi soovile järele annud ja oli vana Sterni ette ilmunud, temaga juttu ajanud, kuid see lõppes õnnetult: kas ei meeldinud uhkele vanamehele noore üliõpilase pisut vimmas piht, talupojalikult rässakas keha ja laiad õlad või nagu endasse pöördunud siniste silmade arglik vaade ja vähene, tagasihoidlik kõne ning kulunud ülikond, igatahes võttis ta noormehe kõrgilt ja möödaminnes vastu.

Sellest oli Robertile küll. Kõigi Hedvigi näpunäidete ja meeletuletuste peale vaatamata ei tõstnud ta enam oma jalga üle rikka Sterni korteri läve, ja kui ta temaga mujal juhuslikult kokku puutus, siis käis ta vanamehega ümber, nagu oleks see mõni kärnkonn. Hedvig oli nõutu ja tema nõutus sai õnnetuseks, kui ta aimama hakkas, nagu võiks isa ja Roberti vahekord ka tema, Hedvigi, ja Roberti vahekorda muuta. Robert oleks nagu temas mingisugused ebameeldivad omadused avanud, ja nõnda muutus ta kibedamaks, halvemaks. Noormees ei teadnud isegi miks, aga vana Sterniga kokkupuutumise tagajärjel hakkas ta tema tütrest hoopis teisiti aru saama, tema tegusid teisiti hindama. Nii mõneski tänini ideaalses joones kippus ta nägema lihtsat egoismi. Kuidas oli ta peaaegu jumaldavalt Hedvigi peale vaadanud, kui see tema juure tagasi tuli — kui see julges tulla. Ja nüüd! Nüüd küsis Robert: kui ta sel korral nii ideaalselt, ainult tundmuste ajel talitas, miks tahaks ta nüüd mind oma isaga kokku vedada? Miks tahab ta nüüd armuohvrist mingisugust tegeliku elu kapitali sepitseda? O, Hedvig pidi olema oma isa tütar, kes oskab igast sammust midagi kasulikku teha! Aga Robertil oli kasulikkusest väga vähe arusaamist. Isegi oma uutest mõtetest Hedvigi kohta ei osanud või suutnud ta tarvilikke järeldusi teha:

endiselt ei saanud ta tundmusest lahti, et neiu ometi midagi suurt ju ilusat on teinud ja et temast vabanemiseks ei aita mingisugused targutused. Teda on ajuti vaja kui joomiseks vett või hingamiseks õhku. Sedasama aimas ka Hedvig. Aga miks on siis Robert niisugune? Miks ei tee ta siis kôik, mis tema, Hedvig, tahab? Miks ei katsu ta siis isa võita ja miks põikleb ta igasugustest otsekohestest ja avalikkudest rääkimistest kõrvale? Peab siis tema, Hedvig, ikka paluma, manguma, nagu armuandi ootama? Ah! Robert on nagu kõik mehed, tädi tunneb neid . . . Robert ei tee muud kui mõtleb iseenda pääle, armastuseski mõtleb ta aina iseenda pääle. Aga miks peab siis ka veel Hedvig tema pääle mõtlema, ehk on parem, kui ka tema mõtleb ainult iseenda pääle? . . . Ja neiu hakkaski rohkem iseenda ja oma paljude tuttavate pääle mõtlema, mõtles meelega, mõtles pahameelega, vihaga, kiustegi. Aga ta ei mõelnud ainult, vaid hakkas ka mõtete kohaselt talitama — hakkas Robertist eemale hoidma. Kui see ükskord jälle kokkusaamisest rääkis, ütles Hedvig:

„Homme pole mul võimalik."

„Miks?" küsis Robert.

„Pean kodus olema, doktor Kalamaa tuleb meile ja papa ei taha, et ma seks ajaks ära läheksin."

„Jääb ta siis terveks päevaks?"

„Ah ei! Ta tuleb alles pärast lõunat, aga enne on vaja üht ja teist korraldada."

Noormees vaikis mõeldes:

„Jajah, doktoriherra vastuvõtmist peab ette valmistama, ega see mõni üliõpilane ole, kellega üle õla võib rääkida."

Ta naeratas kibedalt.

„Mis sa naerad?" küsis Hedvig.

„Niisama ... tulid niisugused mõtted."

Ja ilma et nad kokkusaamisest enam oleksid rääkinud, lahkusid nad. Alles mõne päeva pärast kokku puutudes tõttas neiu seletama:

„Praegu pole mul aega, aga homme või tunahomme tulen sinu poole, oota mind."

„Homme või tunahomme", kordas Robert endamisi. „Mina pean ootama, aga kas doktoriherra ka ootab? Ei, teda oodatakse. Mina pean ootama kaks päeva . . . Aga ma ei oota, kiuste ei oota, ega minul suurem häda pole kui temal. Lähen kodust ära või — veel parem: olen kodus ja keeran ukse lukku, jah, keeran lukku."

Nõnda mõtles ta.

Aga kui ta ühe päeva oli oodanud ja alles teisel päeval pärast lõunat tuttavat koputamist kuulis, siis ei suutnud ta ennast pidada: ta jooksis äraminevale neiule trepipääle järele ja ütles:

„Vabanda, ma magasin."

See vale sünnitas talle enesele piina, alandas teda. Umbes samasugune tundmus vahtis ka neiu silmist vastu.

„Mul ei olegi täna palju aega," rääkis see külmalt, „astusin ainult silmapilguks sisse."

„Sul kipub aeg üleüldse napiks jääma," ütles Robert vaikselt.

„Ma ei või ju ometi Emmat asjata oodata lasta, kui ma minna olen lubanud," vastas Hedvig tuntava kärsitusega.

„Muidugi mitte."

Nad vaiksid piinlikus rahuolematuses.

„Räägi midagi," ütles neiu siis. „Mis sa oled need päevad teinud?"

„Ei ole midagi teinud ega ole ka midagi rääkida. Räägi sina, sul on uudist, puutud inimestega kokku. Mis neiu Kalamaa teeb? Kudas ta venna käsi käib?"

Hedvig vaatas küsivalt noormehe pääle.

„Huvitab sind doktor Kalamaa käekäik?" küsis ta.

„Jah... nii, nii."

„Eile käisime mere ääres, Neero oli ka..." hakkas Hedvig elavamalt.

„Neero?" küsis Robert vahele.

„Nojah Neero, doktor Kalamaa koer. Ta on väga naljakas. Ja tark on ta! Päris inimese silmad, kui ta vaatab."

„Silmist on koerad ikka inimese moodi, ainult magavad omal viisil: kõveras, keras, nina tagumiste jalgade vahel," tähendas

Robert tõsiselt, mille pääle Hedvig naerma hakkas ja nagu valusalt puudutatult ütles:

„Sinuga on võimata rääkida.“

„Siis laula.“

Neiu naeratas jällegi.

„Kord olnud üks neiu Neero pääle kade,“ rääkis ta siis. „Ta arvanud, et doktor Kalamaa koera rohkem armastab kui teda.“

„Seda ilusat juttu soovitaksin neidudele päheõppimiseks.“

„Sina ole vait või räägi mis tahad, doktor Kalamaa on väga huvitav ja naljakas, papale meeldib ta väga.“

„Kui mamma elaks, siis meeldiks ta temale veel rohkem.“

Jutulõng rebenes. Noormehe silmis värises piin, neiu vaates haigutas igavus. Ta tundis, et temas midagi mureneb, pudeneb, kaob. On selles ehk doktor Kalamaa süüdi? Mispärast siis just tema? Aga siiski — temast räägitakse igal pool. Isegi linna pimedamatesse urgastesse on tema nimi tunginud: vaesed, keda ta iga nädal üks kord maksuta vastu võtab, on selle nime sinna kannud. Mammad naeratavad teda nähes, tütred suruvad punastust ja ohkeid tagasi. Ka Hedvig tundis iseäralikku pitsitust rinnas, kui ta ühel häätegevaks otstarbeks toimepandud pidul, kus Kalamaast kõik vaimustatud olid, tema kõrval läbi saali võis sammuda kõigi silmade saatel. Robert, kes seina ääres istus, näis suutuks ununenud olevat, ja kui Hedvig

temaga pärast juttu ajas, siis pidi ta imestama kui igavad ja vaimuta võivad noormehed mõnikord olla. Seda ei suuda kunagi unustada, nagu ka see meelest ei lähe, kudas ümberseisjate tädide ja emade silmad välkusid ja neidude pilgud nõretasid. Juba ainult see maksab midagi. Kõik soovivad sulle kadeduses müristamist ja välku, aga sina teed, nagu oleks mõni tasakesti nina nuusanud või sulle austrite söömiseks hääd isu soovinud. Tundmused saavad veel kõrgema kuju, kui kellegi hallid silmad su liikmeid kiirgavate sädemetega üle kallavad. Oleks ainult armastuse ihkel kuiva südant vaja, ja siis võiksid sädemed kui taela kinni hakata, lõõmaks loituda, mille üle punased, valgete vurrude alla peitu pugevad huuled hääl meelel naerataksid ja kahte rida pikki, hästi hoitud hambaid laseksid välja vaadata. Et aga elu näole juba jäljed maha on jätnud, see annab temale iseäralise mehisuse ja huvituse.

Seda tundis Hedvig siis iseäranis selgesti, kui Kalamaa esimest korda neile võõrsile tuli. Ta püüdis iga joont doktori näos tähele panna ja murdis pääd selle üle, mis need jooned küll võiksid tähendada ja mida nad eneste taga warjavad. Kas sääl vast aimatud ja ihatud unistusteilm ei peitu?

Tütre meelolust näis ka vana Stern aru saavat, sest ta küsis temalt pärast

Kalamaa äraminekut hiilgaval pilgul naeratades:

„Noh, mis sa ütled?“

Aga tütar ei öelnud midagi. Ta pöördus naerdes tädi Anna poole ja küsis sellelt:

„Tädi, kas sinul midagi ütelda pole?“

Aga ka tädi vaikis.

Aegamööda oleks Hedvigil siiski ikka rohkem doktor Kalamaa kohta öelda olnud. Temas leidus midagi, kuhu püüdma pidi, kuhu üles võis vaadata. Veel ei paendu Hedvig alanduses, aga ta tunneb, et tal mõnikord keha nagu hirmul värisema lööb, kui doktor tungiva pilguga tema pääl peatab. See on midagi iseäralikku. Ka vana Stern tunneb seda seletamata mõju, mis doktor Kalamaast välja voolab, ja ta muutub oma tütre vastu hääks ning lahkeks, teda sagedasti omaks ainukeseks nimetades või temale nagu vargsi, häbipuna tagasi surudes, raha peosse pistes. Ise aga teeb ta sääljuures mehise näo ja räägib julgustades:

„Pillata meil ju pole, aga puudust ei pruugi sinul ikkagi kannatada, selleks olen mina oma eluaja poeleti taga vahtinud.“

6

Kõik läks vaikselt. Ei olnud etteheiteid ega hädaldamist. Isegi silma ei püüdnud nad viimastel kokkupuutumistel vaadata, kartes, et nõnda teinteisele haiget võiks teha. Nad ei pannud teineteisele ka mingisuguseid küsimisi ette, ei püüdnud midagi teada saada. Ehk mistarvis seda!

Robert mäletab nii selgesti viimast korda. Ta oli üksipäinis ja istus akna all. Väljas sadas külma vihma ja merel valendasid vahujoad. Uksest tuli Hedvig sisse.

„Ma ei arvanud, et sina oled," ütles noormees ootamatuse kohmetuses. Neiu ainult naeratas selle pääle.

„Väljas on vilu," ütles ta, „ja ka siin pole soe," lisas ta juure.

„Igal pool läheb külmemaks," vastas noormees, aga kohe tundis ta, kui väga ta valetab: teadis ju paiga, kus soojus aina tõusis.

„Vihma sajab, uulitsad on porised," püüdis neiu ükskõikselt rääkida.

„Tuul puhub, lained kannavad vahtu," vastas noormees aknast välja vaadates niisama.

Sõna „tuul" tõi neiule ühe õhtu meele: sel päeval oli ta Roberti juure tagasi tulnud. Ja kui ta nüüd noormehele silma vaatas, nägi ta sääl vaikivat kurbust. Ebateadlikult tõusis neiu istmelt, nagu tahaks ta akna all järele vaadata, kas noormehe viimased sõnad tõde on. Aga minnes sattus ta istujale nii lähedale, et ta teda oma riietega puutus. Vaikides haarab noormees tema käe ja tõmbab ta oma põlvile, mida neiu vastupuiklemata laseb sündida. Mõlemal on tung ometi kordki veel teineteisele lähedal seista, läbemata anduda, tulgu pärast mis tahes. Niisugusel korral on igas puutumises midagi arusaamata hella, valusat. Suudlemised kipuvad muutuma hammustamiseks, kallistamised rusumiseks, nagu oleks õrnustesse segatud kurjust, viha, himu kätte maksta.

„Mu huuled on valusad," sõnab neiu tüki aja pärast.

„Veel, veel!" kordab noormees valusas joobumises, nagu aimaks ta, et täna on viimane palang.

Ja kui nad viimaks väsinult teineteise rinnal lamasid, siis tundis Robert, et ta peaks midagi rääkima, et ta peaks mingisuguse otsustava sammu astuma, kui ta ei taha, et nad täna viimast korda teineteise rinnal

lamavad. Aga ometi ei teadnud ta õieti, mis ta peaks rääkima või mis ta peaks tegema, ta tundis ainult, et kogu keha ja vaimu täidab suur roidumus, joobumisest saadud rammestus, ja nõnda ei teinud ta midagi, lamas ainult ja mõtles, et ta peaks midagi tegema või midagi ütlema. Kartis ta ehk oma sõnade tühjust ja oma tegude asjatust. Oli tal salajane aimdus, et tal endine mõju neiu kohta kadunud? Ta isegi ei teadnud õieti, mis teda tagasi hoidis rääkimast ja talitamast, kui keha täitis mingisugune haiglane kirg, mis ajas ikka ja jälle suudlema ning kallistama, nagu poleks veel kõik võetud ega kõik antud.

Lõpuks — neiu läks, kuna ta enne veel kord kärsitult aknast alla vaatas, nagu tahaks ta seega mingisugust armast mälestust kaasa võtta. Väljas sadas vihm ja vingus tuul; merel mängisid lained ja pildusid valget vahtu tinase taeva poole.

7

Robert ootas päeva, ootas teise, aga Hedvig ei tulnud enam. Ka kolmas ja ja neljas päev läksid niisamuti mööda. Õigust öelda, Robert ei oodanudki selleks, et Hedvig tulema pidi, sest miks pidi ta tulema. Noormees ootas muidu, nagu iseenese kiuste. Ta näis ütlevat: „Vaata, ma ei usu, et ta tuleb, aga ootan siiski. Ja lõpuks, mis tähendab: ta ei tule? Aga kui ta kord ometi tuleb? Olgugi et ilmas imetegusid ei sünni, kas see siis tähendab, et neid sündida ei või? Mis on imetegu? Sündmus, mida me enestele seletada ei oska. Kui palju oskan aga mina sündmusi seletada? Ha, ha, ha! Näed nüüd, võimalus on olemas, et ta tuleb, ta võib minu usu ja arusaamise üle naerda ja siiski tulla."

Viiendal päeval läks Robert mere ääre jalutama või nagu ta endamisi naeratas: viis oma hinge värsket mereõhku võtma. Mere äärest leidis ta doktor Kalamaa ja Hedvigi eest. Nad istusid kivil, mitte aga Robertile tuntud kivil, vaid mõnikümmend

sammu eemal. Robert sammus otseteed tuntud kivi juure ja jooksis jaluli sinna otsa. Tal tõusis tung istuva paari nähes oma armsaks saanud kivi tallata, tema otsas trampida ja ta tegi seda. Sääl juures pani ta hoolega tähele, kas Hedvig ainsamagi pilgu tema pääle heidab. Aga ei, neiu ei teinud temast väljagi. Kui Robert pärast istuvast paarist mööda minnes Hedvigit teretas, siis nikutas see niisuguse näoga pääd, nagu oleksid nad kord kuu pääl teineteisega kokku puutunud. Ja noormehel oli tundmus, et kui doktor Kalamaa neiu käest küsiks, kes see teretaja on, siis vastaks neiu kõige külmema rahuga:

„Ta oli ükskord minu papa juures poes jooksupoisiks.“

Jajah, nõnda vastab ta ning lisab juure:

„Väga viks poiss oli teine, papa kiidab veel praegu teda.“

Robert tundis aga sääljuures ka seda, et kui tema ise neid sõnu päält kuulaks ja kui temalt eneselt küsitaks, kas see tõsi on, siis vastaks ta viibimata „jah“ ja lisaks neiule silma vaadates iseeneses juure:

„Näe, ma võin seda. Ma võin kõik, kui aga tahan. Aga homme panen omale sinise mütsi pähe ja teretan sind jällegi, kui sa sellesama Kalamaaga siinsamas kivi otsas istud, eks saame siis näha, kas sa oma ja minu vale üle häbi tunned.

Aga ei, tean juba ette, et su suunurgadki ei tuksata. Sa ütled viibimata minu kohta: „Kui viks poiss ta enne oli, aga mis tast nüüd on saanud. Ta on nimelt nuuskuriks hakanud ja varjab oma ametit üliõpilase mütsiga. Kes võis enne temast seda uskuda. Ta oli varemalt nii aus. Papa proovis teda mitmet pidi, kas tal vast pikanäpumehe ametit pole, aga ta oli selles asjas nii karske, et ta vististi kümme aastat oleks võinud politseinik olla ja ikka veel poleks osanud taskuid pahempidi pöörata. Ehk kui jumalakartlik ta oli!..“ Nõnda ütled sa, ja mina kiidan sulle ka siin järele, ainult ühes asjas vaidlen sulle vastu: jumalakartlik pole ma mitte, kuigi olen nuuskur ja varas. Seda mitte! Luba, et niigi palju oma au kaitsen.“

Nõnda mõtles Robert ja sammus mere äärt mööda edasi. Alles pärast keskööd tuli ta puruväsinult koju.

Järgmisel hommikul ärgates kuulis ta veduri huilgamist. Särgiväel jooksis ta akna alla, nagu oleks sääl midagi iseäralikku näha, aga — ainult rong sõitis välja ja täiesti harilikul viisil.

Ilm oli vaikne ja soe. Meri hällitas vaevalt arusaadavaid laineid, kust tuhanded sädemed päikese poole kiirgasid. Kui noormees uuesti asemele heitis, tundis ta rinnas tumedat valu.

„Valuta pealegi, ootan siiski“ sõnas ta iseeneses.

Ja ta ootas, see on, ta ei oodanud, vaid istus muidu kodus ja kuulas, kas kellegi sammud trepilt kostma ei hakka. Aga ei, kõik jäi vaikseks. Õhtul läks ta alles päikese veeru ajal välja. Ka täna leidis ta Hedvigi ja doktor Kalamaa mererannalt. Nende lähedal istus Neero. Robert läks oma kivi otsa. Kui ta sääl natuke aega oli püsti seisnud ja võimalikult kõvasti ühte mootsat tantsulugu vilistanud, mida Hedvig kannatada ei võinud, hakkas ta „lupsu" viskama. Laiad kivid jooksid ludinal üle merepinna ja punased lained andsid valgeid sädemeid. Ka doktor Kalamaa pani seda tähele, kuna Neero uudishimu kustutuseks asja lähemalt vaatama tuli. See ei meeldinud Kalamaale, ta kutsus koera oma juure, ja Hedvig paitas tema pääd. Aga koer tuli uuesti Roberti juure tagasi ja ka Robert silitas tema pääd, kaela, o, tervest kehast laskis ta käe üle käia.

„Ole armulise preili vastu mõistlik ja sõnakuulelik, saad ehk temaga üheskoos palju soola süüa," ütles ta õpetlikult. „Aga nüüd mine too see kivi veest välja."

Robert viskas, ja koer tormas vette. Pidi ta veel viskama? See oleks nii hää, sest Robert teab, et see Hedvigile ei meeldi. Aga vast arvab doktor Kalamaa, et tema, Robert, neile koera kaudu tahab meeldida? Tema mängib koeraga, et Hedvig kordki tema poole vaataks? Aga seda ei

tule tal mõttessegi! Ehk mis nemad enestest õige arvavad või kelleks nad teda peavad, et tema nendele peaks püüdma meeldida? Ja Robert läks, jällegi endist tantsulugu vilistades, oma armsast kivist natuke maad eemale ja hakkas tema pihta märki viskama. Ta tabas, ja kivid kargasid, mõnikord tuld andes, sulpsatades vette. Kalamaa heitis pilgu noormehe poole, aga Hedvig ei teinud asjagi.

„Istuge aga päälegi, ega ma teid ei sega," ütles Robert iseeneses. „Ma võin ju ometi märki visata. Või tahate mulle seda ära keelata? Aga pidage meeles, ma olen ju nuuskur, ma võin teid üles anda. Doktori herra, ära sa unusta, et sa demokraat oled ja et sul kodus leidub punaste kaantega raamatuid. Või peate mind juba üliõpilaseks? Vana Sterni jooksupoisist võib ju ometi üliõpilane saada . . . Hää küll, siis ei pillu ma enam, ei, ja kui tahate, võin teie koera lõbuks isegi „lupsu" visata. Vaat' nii . . . nii . . . nii . . . Ja nüüd istun kivile ja puhkan, olen ju nii väsinud ja armastan seda kivi. Sellepärast ma teda pildusingi. Te arvate, et see kivi on külm? Eksite! Kas te ei näinud, kuidas ta esiteks tuld lõi? Ei? Noh, siis ei olnud pimedus küllalt suur, või olete teie pimedaks jäänud. Ärge naerge ühtigi, nõnda kahekesi mere kaldal õhtuti kivi otsas istudes võib kergesti pimedaks jääda ja isegi kivi armastama hakata. Teie ei usu?

Nõuate tõendusi? Sina, Hedvig, ka? Ha, ha, ha! Aga ma olen ju ise seda läbi katsunud. Või ei näinud te, et ma jalgadega kivi otsas trampisin ja pärast teda teiste kividega pildusin? Oleksin ju pildumiseks suuremaid kive valinud, kuid ei jaksanud. Ja nüüd istun . . ."

Imelik vaikne tundmus võttis ta üle võimust. Nagu väsimus, mitte ka väsimus asus rinda, pähe, tervesse olemusse . . . Magab suur ja tugev kangelane, magab— laisalt päikesepaistel liikmeid sirutades— sellepärast, et ta paika ei tea, kus ta oma jõudu võiks tarvitada. Jõud aga kasvab, sirgub kui puu põlises laanes ja lämmatab viimaks omaniku või murrab kusagil teelahkmel kõigi silma all tema kaelaluu— kergelt, järsku, ootamata, nagu lapsed seda kevadetulekul jääpurikatega teevad. Kuuldub väike klõks, ja kõik on mööda, nagu poleks midagi olnudki.

Robert istus kaua kivil. Hedvig ja Kalamaa lahkusid ammu enne teda mere äärest. Meri oli paatidest tühjaks saanud, ainult üksik kalamehe lootsik suikus suveöö hämaruses. Lootsikus seisid kaks meest ja kiskusid võrke paati. Ja kui nad oma tööga valmis olid, ilma et kalapoegagi kätte oleksid saanud, võttis Robert taskuraamatu ja kirjutas sinna sisse:

Noorusel kas palju kannatusi? —
Küsi taevalt, kas tal palju tähti,
Piksepilvelt, kas tal palju piiski.

8

Järgmised päevad saatis Robert kodus mööda ja katsus tööd teha. Aga mitte midagi huvitavat ei suutnud ta leida. Kõik raamatud rääkisid asjust, mis seitse penikoormat kaugel. Või oli põhjus kusagil mujal, mitte raamatutes? Ja kus siis? Robert naeris nende küsimiste pääle. Doktor Kalamaas? Aga tema ei tule tal uneski meele. Mis puutub temasse doktor Kalamaa! On tema sarnaseid doktorid vähe? Neid on ju küll! Oleme ju haritud rahvas, kultuurrahvas! . . . Ha, ha, ha! Doktor Kalamaa! Ma ise vôin ükskord niisamasugune doktor olla, on aga vaja ainult tahta. Ja ma võin neidudega niisama õhtuti mere ääres kivil istuda, võin isegi terveks ööks sinna jääda. Või pole see kombelik ja kõlblik? Ja jah, doktor peab kombelik ja kõlblik olema. Aga nüüd olen alles üliõpilane ja ma vôin teha, mis ma tahan, võin öelda, et terve teadus on inimsoo ônnetus ja et ülikoolid on kõige suuremad vangihooned ning et ma kusagil paksemaid müüre ja päälu id pole näinud kui sääl. Ja ma vilistan

kõige pääle, sest ma olen üliõpilane! Ja kunst! Mis on kunst! Te arvate, et üliõpilane seda ei tea. Aga ma ütlen: esimesel õpeaastal teab iga üliõpilane seda palju paremini kui ülikooli lõpetamisel. Kunst on pettus! Puhas selge pettus! Kõige suurem kunstnik on ka kõige suurem petis. Aga ehk tahate öelda, et iga petis on ka kunstnik? Te olete gümnaasiumi kursuse unustanud, palun seda korrata. Sääl seiseb: kõik tagurpidi teoreemad pole õiged. Seda tagusite omale juba neljandas klassis pähe ja kordasite iga nädal üks kord uuesti . . .

Kui Robert nõnda endamisi arutas, koputati uksele. Pikselöögina käis see tal rinnast läbi.

„Tema!" sõnas, ei, hüüdis ta iseeneses. Väriseval sammul läks avas ta ukse, ja sisse astus pesunaine: ta tuli pesuraha järele.

„Vabandage, aga mul ei ole ikka veel raha, pole tundide eest kätte saanud, viivitavad teised maksmisega . . ." rääkis noormees pettunult ja piinlikult. Kõige suuremat südamevalu tegi talle see, et ta haiglasele eidele, kellel kolm last toita, pidi valetama: Robertil polnud ju enam mingisuguseid tunda ega ka nende eest raha saada. Tunnivõtjad oli ta ära saatnud, ennast ajapuudusega vabandades.

„Kas nooreherral siis sugugi ei ole?" küsis pesunaine kartlikul toonil. „Näeh,

poiss haige, käisin doktor Kalamaa juures — Jumal õnnistagu teda, — ei võtnud teine kopikatki rohusedeli eest. Aga rohu eest tahetakse raha, ütles teine, et aptegist muidu ei anta."

Jällegi Kalamaa! Ja aitas seda eite, kes temale Jumala õnnistust palub, aga tema, Robert, ei maksa talle oma pesurahagi ära. Ta teeb ainult nukra näo ja vaatab vabandaval pilgul pesunaisele silma, kust talle vastu näib helkivat: „Noorherra vilistab selle pääle."

„Kui palju rohud maksavad?" küsis Robert.

„Ei tea, aga doktori herra arvas, et nii umbes viis-, kuuskümmend kopikat."

„Nii palju mul küll ei ole," rääkis Robert. Ta otsis kõik oma taskud läbi, korjas kõik kopikad kokku, vaatas kord rahakottigi, kuid see oli täiesti tühi. Ka pesunaist käskis ta oma rahakotti vaadata, et selle tühjust tõendada. Üleüldse korjas ta oma taskutest kakskümmend kolm kopikat kokku.

„Rohkem ei ole hinge taga, pöörake või mu jalad taeva poole," ütles ta siis ja tahtis juure lisada: „Aga oodake viis, kuus aastat, siis kirjutan teile ise rohusedeli ja annan teile ka raha, millega aptegist rohtu võite osta. Ainult viis, kuus aastat, siis olen ka mina doktor . . ." Aga ta sai õigel ajal aru, kui väga kohatud need sõnad praegu oleksid, sellepärast rääkis ta raha

lauale pannes ja teda veel kord üle lugedes:

„Ainult kakskümmend kolm kopikat! Aga mul ei ole tõepoolest rohkem. Inimesed on vaesed, aga lapsi tahavad õpetada, mis ma peaksin nendega tegema. Pean ma neile pristaviga kaela minema? Kui teie poeg, näiteks, minu juures tunnis käiks, ma ei tuleks ju ometi kohtuga teile kaela, kui teil teatud silmapilgul tunniraha pole anda. Ootaksin, kannataksin, kuni raha saate, siis maksate isegi, sest ma usun inimeste aususse . . . Aga võtke ometi needki kakskümmend kolm kopikat, ehk saate kusagilt juure.“

„Nooreherra jääb siis suutuks ilma,“ vastas pesunaine.

„Küllap mina juba kudagi läbi ajan, võtke aga, varsti annan teile kõik ära,“

Ja eit korjas kopikad laualt pihku. Kui Robert talle jumalaga jättes silma vaatas, siis helkis säält umbusk vastu: pesunaine ei suutnud kuidagi tõeks pidada, et noormehel rohkem raha pole. Oleks ta mõni poepoiss, noh siis, aga ta on ju üliõpilane. Umbusk torkas kui roostetanud oda noormehe rinda. Mis ta küll oleks annud, kui ta küüraka eide silmist oleks võinud umbusalduse pühkida!

Sel silmapilgul pööras pesunaine ukse päält tagasi ja rääkis:

„Nooreherra ütles, et ta vaeste inimeste lastele tunda annab, kas te ei võiks

ka minu poissi natuke õpetada, kui ta terveks saab, tal on nii hää pää, terased silmad, tahaks nii kangesti õppida."

Uus valuhoog käis noormehe rinnast läbi. Tähendab — pesunaine kardab, et tema, Robert, pesuraha üleüldse maksta ei taha, ja nüüd loodab ta poega lasta tundidega võla tasa teenida. Poeg on muidugi nüripää, ei saa millestki aru, näitab sõrmega tähele ja piilub ise läbi akna välja. Ja tema, üliõpilane, peab oma kallist aega selle poisiga vaeva nähes raiskama. Teised on ta kõik ära saatnud, nüüd peab ta selle omale ristiks kaela võtma. Ja ta tahtis pesunaisele näkku karjuda.

„Vale, kõik on vale! Ma ei anna kellegile tunda, ei tahagi anda, ei mõistagi anda, sest ma pole midagi õppinud ja ei mõista ka midagi! Mul on valus, et see nõnda on, siiski pean seda teile, armas pesunaine, ütlema. Nüüd võite mind uskuda, nüüd ei valeta ma enam. Või ei usu te ka seda? Aga ma andsin ju oma viimased kopikad te kätte ja oma silmadega nägite, et mul kulunud rahakotti enam krossigi ei jäänud. Ehk kui ma teie vastu otsekohene tahan olla, siis teadke: mu rahakott ei peagi raha, ta on ammugi õmblustest lahti läinud. Ühes sahtlis seisab ainult pisitillukene pilt ja väike valge nööp ning muud midagi. Aga te ehk tahaksite teada, mis nööp see on?

Ma võin ainult ühte ütelda: ta ei hiilga. Teie ei usu? Olen ma siis tõepoolest nuuskur, nagu Hedvig doktor Kalamaale mere ääres kivi otsas istudes seletab. Aga siis oleks mul ju raha, ja rahakott oleks uus, suur ning kui te tema sahtlitest pilta leiaksite, siis oleks neil piltidel hoopis teine otstarve kui minu pisitillukesel."

Nônda mõtles noormees, kui ta pesunaisele vastas:

„Oh jaa! Miks mitte! Saatke aga poiss siia, väga häämeelega."

„Kui hää nooreherra on! Suur tänu, aitäh! Nüüd pole talle rohtu tarviski, rohusedel võib teiseks korraks jääda, ta saab juba sellest rõõmust terveks, et ta teie juure õppima võib tulla. Kudas ta küll rõõmustama saab! Tänan väga, tänan väga."

Pesunaine läks. Noormees langes jõuetult sohvale, mille krägisevad vedrud hoiatades näisid ütlevat:

„Fttevaatlikumalt, noormees! Mitte nii kõvasti, sa oled ju üliõpilane."

Kaua aega istus Robert imelikus meeleolus. Kõiksugused mõtted tekkisid talle pähe. Ta ärkas nagu unest, kui esimesed vihmatibad vastu aknaruute langesid. Aknast välja vaadates nägi ta, et kõuemasin pilveid vastu tuult üle mere otse edasi ajab. Robert pani vana palitu selga ja läks välja.

Mere ääre jõudes vaibus tuul ja vihm muutus peenemaks. Meri pakkus imelist pilti. Näis, nagu oleks ta mõni mänguriist, millele tuhanded keeled pääle tõmmatud, ja vihmatibad on väikesed vasarad, millega keegi neid tuhandeid keeli puudutab. Nõnda tõuseb imelik silin ja sulin, mis iseäralise kokkukõla sünnitab. Kõlab muusika, mis kontrapunkti ei tunne, aga mis siiski ilus, võimas ja võitev.

Kui aga noormees merekaldale seisatama jäi, nagu tahaks ta seda suurt mänguriista lähemalt silmitseda, siis oli tal äkki tundmus, et kogu ilm, kogu ruum, mis mere ja pilve vahel haigutab, on määratu mänguriista sisemus, kahe laua vahe: meri on põhi ja pilv on kaas, langevad vihmatibad on keeled ja kellegi tundmata tuhandesõrmelised käed kisuvad vahetpidamata neid keeli katki; rebenedes karjatavad nad imelikul häälel. Neid keeli on küll otsata palju, aga ometi peavad nad ükskord kõik katki saama, ja siis jääb suur mänguriist tummaks. Mis saab siis? Kas lööb suur meister ka mänguriista puruks — esiteks kaane ja siis põhja? Või tõmmatakse talle uued, veel kõlavamad keeled pääle? . .

Vihmatibade sulina saatel sammus noormees mööda merekallast. Korraga hakkas ta, vihmatibade häält järel tehes, oma ette tasakesti laulma:

„Musurullike,
Hingekullike,
Rinnas on valuvullike."

Kaua kordas ta neid sõnu, mis talle ootamata suhu olid tulnud. Viimaks naeratas ta. Ja siis tõusis tal tundmus, nagu oleks ta tsirkuse areenal ja mängiks kuulavale rahvale pudelitel midagi. Kui ta oma ettekande lõpetab, tõuseb tal järsku tahtmine katsuda, kas on pudelites vesi või midagi muud ja ta leiab säält viina, mida rüübates ta doktor Kalamaad ja neiu Sterni rahva hulgas tähele paneb. Tema hakkab uuesti mängima, ja see pudel. kust ta lonksu viina rüüpas, annab imeliku vööriti hääle, kuid ta passib siiski nii hästi tervesse loosse. Hedvig ei kuula nüüd muud, kui ainult seda vööriti häält, mis imelikult röömsa köla seast välja heliseb. Ja Robert hakkab ikka sagedamini seda pudelit lööma, selle pääle vaatamata, kas mäng seda nõuab või mitte, kuni ta viimaks ainuüksi seda pudelit taob, esiteks ühe, siis kahe käega. Rahvas on vaimustatud, terve tsirkus müriseb naerust; ka doktor Kalamaa naerab, palgeid mööda jooksevad tal pisarad. Tema, Robert, peksab aga ikka kõvemini, kuni pudel puruks läheb. Siis teeb ta rahva poole aupakliku kumarduse, uuesti mürisev kiitus, kuid Hedvig põgeneb tsirkusest välja ja doktor Kalamaa ruttab talle järele. . .

Vihm jäi vähemaks, pilv läks üle ja päike hakkas paistma. Meri oli vaikne ja suur ning hiilgas toreduses. Robert tundis omal külma veejuga ettevaatlikult mööda selga allapoole ronivat: vihm oli ta läbimärjaks teinud. Koju minnes tulid Robertile Hedvig ja Kalamaa käe alt kinni hoides vastu: nad läksid pääle vihma mere äärde jalutama. Roberti mütsikergituse pääle vastas Kalamaa väga lahke tervitusega, aga ta tegi seda nii, nagu tahaks ta öelda:

„Ma võin seda, ma olen doktor Kalamaa."

9

Koju jõudes pani Robert omale kõige päält kuivad riided selga, siis hakkas ta lehte lugema, mida ta väljast kaasa toonud. Aga lugemise unustas ta silmapilk, niipea kui ta esimesel leheküljel silmapaistvat kuulutust luges, milles midagi muud ei seisnud kui ainult kaks nime. Jajah, ainult kaks nime: Dr. Joosep Kalamaa ja Hedvig Stern. Noormees pani lehe lauale ja vaatas aknast välja, siis võttis ta lehe uuesti kätte ja luges jällegi seda kahte nime. Nad seisid täiesti muutmata endisel paigal.

„See oli ammugi teada; imelik, et see varem ei sündinud," sõnas noormees iseeneses. Siis istus ta akna alla ja vaatas alla mere poole. Metsatuka tagant ajas enda määratu pilvemürakas kaljurünkana üles ja jäi mõttes õhtut oodates seisma. Äkki tõusis Robert püsti, mõtles pisut ja läks siis välja. Siin istus ta esimesele voorimehele ja käskis sõita. Kui voorimees viimaks kusagil peatas ja Robert käe tasku pistis, et raha võtta, siis tuli tal meele, et tal sääl kopikatki pole.

„Sõitke tagasi," ütles ta voorimehele.
Ja voorimees sõitis. Aga ka järgmisel peatusel polnud Robertil veel raha, ja ta kordas endist ütelust:

„Sõitke tagasi."

Jällegi vurasid vankrirattad, kuni Alter juhtus vastu tulema, kelle käest Robert raha küsis.

„Lunasta mind voorimehe küüsist!" hüüdis ta nii valjusti, et ka voorimees ise seda kuulis.

Alter andis kolmerublalise paberi. Pärast küsis ta:

„Oled sa uudist kuulnud?"

„Missugust?"

„Hedvig Stern ja doktor Kalamaa on kihlatud."

„Seda räägiti ju linnas ammugi, isegi minu pesunaisele oli see varemalt teada," seletas Robert.

Üksi jäädes tuli talle kõõrdsilm Kata, või lihtsalt „kõõrdsilm" vastu. Tunnete teda? Ei? Teda tunnevad ju kõik. Ta on paksu töntsaka kehaga, niisamasuguse näoga ja lühikese ninaga, mis aga sugugi inetu pole ja mida vaadates isegi Kata nägu ja keha palju ilusamatena näivad kui nad tõepoolest on. Katal on halb kuulsus, ja tema kõõrdivahtivad silmad näivad selle järele luuravat, mis inimesed teda nähes teevad. Ta astub pikkamisi, rahulikult ja ei püüa sugugi varjata, et ta teist jalga lonkab. Kõik teavad, et

Kata on õmbleja, aga kõik teavad ka seda, et Kata kunagi ei õmble ja et tema vanal käsimasinal, mis nurgas laual seisab, nõelagi sees pole. Ka niidirullid puuduvad. Siiski elab Kata väga ilusasti ja käib nagu teiste kiuste oma lombaka jalaga kõndimas.

Robertile tuli teda nähes imelik mõte pähe: ta küsis temalt teed kuhugi kahtlasse paika.

„Selles asjas võite voorimehe poole pöörata," vastas Kata.

„Vabandage, aga mis asjas ma siis teie poole võiksin pöörata?" küsis Robert aupaklikult.

Kata naeris.

„Tohin ma enesele seda au lubada, teid saata?" küsis noormees, ja kui neiu midagi ei vastanud, lisas Robert juure: „Minu nimi on — aidu aga raidu, üsna muidu, mis see Jumal mind on loonud."

Juba sammusid nad tänaval kõrvu edasi.

„Olete teie kunagi kuulnud, et mustlase hobune laadale minnes lonkab?" küsis noormees neiult. See ei teadnud, mis vastata, ja vaatas küsivalt noormehele silma.

„Mina mitte," vastas Robert ise oma küsimisele, „sest kui mustlase hobune ühte jalga lonkab, siis lüüakse tervete jalgade sisse naelad, ning kronu kõnnib kui jumalanna."

Neiu vahtis ikka veel umbusaldusega noormehe pääle, nagu kahtleks ta tema terve mõistuse juures.

„Vaadake, austatud preili, sellest võiksite teie õppida," seletas Robert.

Neiu hakkas jällegi naerma.

„Aga siis peaksin ma ju mustlane ja hobune kokku olema," vastas ta. „Ühest koormast saab mulle küll, nii lonkan parem edasi."

See vastus meeldis noormehele, ja ta arvas aimata võivat, miks Kata nii kuulus on. Kui ta nüüd tema pääle vaatas, siis näis, nagu ei lonkaks ta enam, vaid vigurdaks muidu, et kõik teda tähele paneksid.

„Kas te ei tahaks mere ääre jalutama minna?" küsis noormees.

„Jalutama?" imestas neiu. Vaevalt suutis ta oma kõrvu uskuda. Heitis noormees nalja või pilkas ta? Nii noor, aga juba püüab ta teda, Katat, nökkida. Ta katsub muidugi, mis Kata teeb, ja pistab siis esimesel uulitsanurgal putku. O, Kata tunneb niisuguseid verisulis poisikesi. Temaga julgevad nad endid ainult siis teiste seas näidata, kui nad nii purjus on, et Kata neid käies peab toetama! Jajah, siis julgevad nad seda küll ja tema, Kata, vaatab luuravatele pilkudele julgelt ja uhkelt vastu. Ta tahaks hirmunult kõrvale põgenevatele preilidele ja prouadele täiest kõrist järele karjuda:

„Näe, ma võin seda. Ma võin seda sellepärast, et ma julgen. Kõigepäält tulevad nad minu juure, ja siis alles võtate teie neid vastu."

„Jalutama jah," vastas Robert Katale. „Või pole teil aega?"

„Aega!" naeris Kata: „Aga tunnete teie mind?"

„Kata, Kata,

Tata, lata. . ." hakkas noormees vastuseks tuntud laulu laulma. Neiu purtskas naerma.

„Ja siiski mere ääre jalutama?"

„Kata, Kata, kallis Kata!

Kõik mul läheb tata lata," laulis noormees neiule jällegi. Selle silmis välgatas midagi, nagu oleks talle mõni tähtis asi meele tulnud või nagu oleks ta äkki mõnest raskest ülesandest jagu saanud.

„Lähme," vastas neiu, ja nad läksid. Mere ääres oli õige palju rahvast ja kõigi silmad pöördusid tahtmata noormehe ning Kata poole. Eemalt tulid neile vastu Kalamaa ja Hedvig. Robert pidas viimast hoolega silmas. Ta teretas neid täna juba teist korda. Kui Hedvig Katat tähele pani, kellega Robert naljatades juttu vestis, võttis ta kärmesti Kalamaa käe alt kinni ja surus enda tema ligi. Seda pani Robert väga hästi tähele ja rinnas tundis ta imelikku tuksatust.

„Tunnete seda herrat?“ küsis Kata.

„Tunnen, aga tuttav ei ole.“

„Mina olen aga tuttav, kuid siiski ei tunne,“ naeris Kata. Ka Robert hakkas naerma.

10

Sellest päevast saadik käisid Kata ja Robert sagedasti üheskoos jalutamas. Naisterahvad, kes Robertit tundsid, hoidusid hirmul nende eest kõrvale; mehed naeratasid muhedalt ja tegid tähendusi, mida õrnsoo kõrvad ei tohtinud kuulda. Imestati ja siunati Katat, kes meelitab noored inimesed hukatusteele, ja kahetseti ning halatseti Robertit, kes laseb enda niisugusest võrku vedada. Isegi Alteri taolistele meestele oli asi naljakas, õudne ja häbistav.

„Kui sa seda vahel harva ja purjus pääga teeksid," rääkis ta kord, „siis saaksin sellest veel aru, aga nõnda — kurat teab, mis sulle sisse on läinud. Tahaks sinuga mõnikord rääkida, aga võta näpust — Kata sinu juures."

„Ega Kata sind ei karda," vastas Robert. „Võib olla ehk olete tuttavadki."

Alter vaatas küsivalt Roberti pääle. Tõepoolest — selle mehe pääs ei pidanud kõik korras olema. Ta lõi käega, asi ei puutunud ju temase. Päälegi, Robert oli filosoof, ta oli vististi mõne uue ühiskondliku süsteemi leidnud.

Kui Robert ja Kata jälle kord mere ääre läksid, istusid Hedvig ja Kalamaa oma armsal kivil.

„Kas meie ka ei istuks?“ küsis Robert Katalt, ja kui see nõus oli, pööras noormees otseteed oma armsa kivi poole. Imelik värin täitis ta rinda. Sääl kippus midagi rebenema, purunema. Hedvig aga tõusis üles ja läks kiirel sammul minema, vaevalt suutis Kalamaa talle järele. Robert tegi, nagu ei paneks ta seda sugugi tähele. Sääljuures tõusis tal aga tahtmine Kata vastu täna iseäranis hää olla, temaga palju lobiseda ja naljatada. Merelained tuletasid meele seda päeva, kus noormees Hedvigi jalgu oli kuivatanud, ainult aeg oli siis hilisem, kuna täna päike merepinna alles sätendades hiilgama pani. Merelõhnaga rätik oli Robertil täna taskus. Ja kui ta nägi, et Hedvig ja Kalamaa mererannal jalutades neile lähenewad, võttis ta rätiku taskust ja andis Katale nuusutada. Uuesti täitis iseäralik värin noormehe rinda.

„Kas ta näeb? Kas ta tähele paneb?“ küsis ta ärevil iseeneselt ja lisas juure: „Ta peab seda nägema, ta peab, peab, peab...“

„Nuusutage,“ ütles Robert valjult rätikut Kata kätte andes.

„Mitte midagi ei tunne ma,“ ütles Kata rätikut nina juure tõstes.

„Kuidas? Mitte midagi? Anna ta siia,“ ja Robert nuusutas ise rätikut.

„Tõepoolest, mitte midagi,“ ütles ta siis kohmetult, ja ta nägu pidi väga naljakas või rumal olema, sest Kata purskas heledalt naerma.

„Kudas võib see olla,“ sõnas noormees mõttes: „Ma hoidsin ta ju paberi sees.“

Ja korraga oli tal tundmus, nagu peaks ta kivile püsti kargama ja kõigest kõrist hüüdma:

„Kõik on lõpetatud — rätik ei lõhna enam! Aga ma hoidsin ta paberi sees ja kandsin vahetpidamata taskus! Öösel seisis ta mul pää all!“

Tema häält ja sõnu huikaks mererand korrates edasi ja kaugetel saartel sinavatest metsadest kõlaksid nad uuesti vastu. Hedvig jookseks ühes Kalamaaga kivi juure ja küsiks kohkunult:

„On see tõesti võimalik?“

Ja kui ta ise rätikut oleks nuusutanud, annaks ta tema Kalamaa kätte, öeldes:

„Nuusuta ka sina, aga tõepoolest, rätikul pole mingisugust lõhna.“

Ja nüüd tulevad ka teised jalutajad mererannalt kokku ning kõik nuusutavad tema taskurätikut, mispääle nad pääd raputades asjatundliku näoga tähendavad:

„Mitte midagi.“

Tema, Robert, aga seisab kivil ja naerab juba, tema võib kõige üle naerda,

ka doktor Kalamaa ja iseenese üle. Siis tuleb talle aga äkki midagi meele, ja ta küsib iseeneselt:

„Kas sa ka pesunaise üle naerad?"

Ja nüüd istub ta kivile ning hakkab kibedalt nutma, kuna pisarad sulinal vette langevad. Selle pääle hakkavad ümberseisjad naerma, aga Hedvig on tõsine ja annab rätiku tagasi, teda tasku panna käskides. Kalamaa, kes juures seisab, ütleb pühaliku häälega: „Nõnda on elu," ja Kata silitab tema, Roberti, juukseid. . .

„Ole vagane, ära sega mind," ütles Robert järsku Katale: „Ma luuletan," lisas ta naeratades juure.

Noormees võttis taskuraamatu ja hakkas sinna sisse midagi kirjutama, kuna neiu vait olles tema tegevust päält vaatas. Noormees kirjutas ja kiskus maha ning kirjutas uuesti; lõpuks kirjutas ta kõik puhtale lehele ümber, mis ta raamatust välja käristas ning neiu kätte ulatas öeldes:

„See on teile."

Neiu võttis paberilehe ja hakkas lugema, kuna noormees, pääd kahe käe vahele surudes, merele vaatas. Neiu luges:

„Su nina nii imelik nüsi,
Kuid iial ma sinult ei küsi,
Mispärast su nina nii nüsi.

Ja silmad sul mustad kui süsi. . .
Miks polnd neil minu juures püsi,
Ka seda ma sinult ei küsi.

Kuid siiski su nina nii nüsi
Ja silmad mustad kui süsi
Ei iialgi anna mul püsi."

Neiu luges ja naeris, naeris ja luges, luges salmid mitmel korral läbi ning ikka hakkas ta uuesti otsast pääle. Noormees aga vahtis merele ja surus pää veel sügavamale käte vahele, nagu tahaks ta kõrvu kinni hoida, et neiu lugemist ja naeru mitte kuulda. Viimaks peitis neiu paberilehe kokkupandult oma rinnale riiete alla, võttis noormehe käed pää ümbert ära ja vaatas talle silma: sääl oli värisev helk.

Kui nad natukene aega teineteisele silma olid vaadanud, tõusid nad nagu kokkurääkinult kivilt korraga üles ja läksid. Randa mööda edasi sammudes võttis noormees neiul käe alt kinni, mida see vastupanemata laskis sündida, ainult pika pilguga mõõtis ta noormehe nägu ja silmis helkis tal emalik õrnus.

Robert tundis eneses täna imelikku väsimust; vaevalt viitsis ta jalga jala ette tõsta.

„Kui te mind lähemil päivil ei näe, siis olge hääd, tulge mind vaatama," ütles ta lahkudes.

Kata ei vastanud midagi.

11

Kui vähe oli see pakkunud uut, huvitavat ja ilusat! Ja ometi oli Hedvig niipalju lootnud. Oodates ja aimates oli tal süda värisema löönud, hinge palavus tekkinud, aga sündmuse enese juures oli ta päris rahulik, peaaegu külm.

Siiski — Kalamaa rääkis sel korral väga ilusasti. Ja põlvili langes ta. Seda polnud Hedvigi ees veel keegi teinud. Ta kurtis elutühjusest, jutustas jumaldamisest, tôsiselt, pühalikult. Hää oli kuulata. Aga naljakas oli natuke. Ka Robert ütles kord midagi sellesarnast, aga teiste sõnadega, teise tooniga. Ta ei olnud nii pühalik, nii suur. Selle eest käib ta aga nüüd Kataga. Imelik! Nüüd käib ta Kataga. Kas ka Kalamaa temaga võiks käia? Ei, ei! Seda ei teeks Kalamaa iialgi. Selleks on ta liig uhke, ta on doktor. Aga keda ta võtaks, kui ta mind ei saa? Või ei võtaks ta üleüldse?... Kui ilusasti ta papalt minu kätt palus! Mul oli häbi, ja papa pidi peaaegu nutma hakkama, parajal ajal sai ta veel minu laitmisega pärale. Ja siis ta kurvastus: peab oma tütrest, oma ainuke-

sest lahkuma... Varemalt poleks ma kunagi uskunud, et papa nõnda mõistab valetada. Hakkasin juba kartma, et doktor Kalamaa aru saab, aga kõik läks hästi. Ainult tädi! Kui ometi tema ka midagi ilusat oleks ütelnud! Aga ei, ta nuttis ainult. Oli ehk ka see vale? Ja siis suudles mind Kalamaa papa ja tädi ees. Ma punastasin. Aga tädi vististi ei näinud seda, sest ta pühkis silmi ja selg oli meie poole. Huvitav oli, mul kippus naer pääle...

Nõnda mõtles Hedvig sagedasti möödaläinud silmapilkude üle järele.

„Oled sa nüüd õnnelik?“ küsis Anna temalt mõni päev pärast kihluseid.

„Jah, ma olen rõõmus,“ vastas neiu.

„Tema on sinu vastu hää?“

„Ta on väga lõbus.“

Doktor Kalamaa oli ka tõesti väga lõbus. Ta mõtles kõiksuguseid ootamatusi välja, et Hedvig igavust ei tunneks. Nad said igapäev kokku, aga ikka isetunnil, nagu ootamata. Ja iialgi ei ilmunud Kalamaa tühjade käte ega taskutega, alati oli tal midagi kaasas. Siis veel need ilusad väljasõidud! Küll purjepaadiga, küll aurulaevaga, küll voorimehega! Vahel sündis see ka suuremas seltskonnas. Siis olid nemad, Hedvig ja Kalamaa, ilma keskpaik. See oli nii hää. Nemad ütlesid „saagu“, ja kõik sai. Ja kui peenetundeline mõistis Kalamaa tema vastu olla! Aga ka halb oli ta mõnikord, jättis Hed-

vigi üksi, ei teinud temast väljagi. Kui Hedvig sellepärast nukraks sai, ütles Kalamaa:

„Seda teen ju kõik sinu enese pärast, ma tahan, et sa õpiksid talutamata astuma."

Õige! Kuidas, tema Hedvig, ise sellest aru ei saanud. Päälegi oli ta varemalt omal jalgel seismisest unistanud. Kus kohal? Sääl väikses kambris ja mere ääres kivi otsas. Nüüd aga trambib Robert mudaste jalgadega tema pääl ja pillub tema pihta märki. Pärast istus ta sääl Kataga. ... Aga ilusasti oskab ta „lupsu" visata, ka doktor Kalamaa pani seda tähele.

Kui pagana väike oli see linn elamiseks! Varsti sai kõik nähtud. Pesa mis pesa, nagu doktor Kalamaa öelda armastas. Aga mis võis temagi sinna parata. Ta teadis ju küll palju, aga seda mitte, kuidas linna suuremaks, ei, huvitavamaks teha. Kuid mehed peaksid ka seda oskama. Siis võiks isegi niisuguses toakeses elada, nagu Robertil on. Jajah, pandagu või lähkrisse ja löödagu prunt pääle, aga huvitav olgu.

Ja Hedvig unistas sellest, millal pulmad mööda saavad, sest siis pidid nad Soome, Rootsi ja mõni teab kuhu veel minema. Seni aga muutus elu tõsisemaks, tuleva põlve ettevalmistamiseks: Kalamaa püüdis pruudile oma prille pähe suruda. Aga see oli raske, väga raske. Kui ta jälle kord Kant'i surematust ja

Nietzsche hullumeelsust meele oli tuletanud, imestas ta lõpuks Roberti üle, kes Kataga korralikkude inimeste seas jalutavat.

„Mis siis, kui see neile meeldib,“ vastas Hedvig hooletult.

„Meeldib. . . Võime me siis kõik teha, mis meile meeldib? Elame meie üksi ilmas?“

„Teised tehku, mis neile meeldib.“

„Aga niisugusel korral kaoks ju ausus ja alatus. Kui Kata sugused võiksid täisõiguslistena ausate naisterahvaste hulgas vabalt korralikkude noortemeestega liikuda, siis tuleks ju välja, nagu oleks ükskõik, kuidas elada. Niisugused naisterahvad oleksid siis nendega ühesarnased, kelle kohta vanad roomlased, need roomlased, kes tuhande-aastase raudse riigi ehitasid, aukartuses ütlesid: istub kodus ja ketrab.“

„Aga mis sest, kui see neile mõlematele lõbu teeb, neile hää on,“ vastas neiu endist viisi, nagu tahaks ta jalga vastu maad lüües juure lisada:

„Näe, ma võin seda.“

„Aga te peate ometi tõeks tunnistama — Kalamaa ütles Hedvigile ikka „teie“, kui ta temaga tõsiste, kainete asjade üle rääkis, — et inimesed ei või kõiki oma tarvidusi terve ühiskonna silma all avalikult täita ja et selles asjas tingimata teatud määrused, reeglid üles seatakse. . .“

„Seatagu, kui see lõbu valmistab,“ sähvas Hedvig vahele. Tema toon ja

sõnad „kui see lõbu valmistab“ hakkasid Kalamaad äritama.

„Mitte sellepärast, et see lõbu valmistab, vaid et selle järele on tungiv tarvidus, kui meie metslaste kilda ei taha tagasi langeda,“ ütles ta kõrgendatud ja tungivamal toonil neiule vastu. „Kui kõik noormehed, kes sinise mütsi on pähe saanud, hakkaksid oma emade ja õdede silma all avalikult niisuguste seltsis aega viitma...“

„Aga kui see neile lõbu teeb?“ sähvas Hedvig jällegi vahele.

„Lõbu, lõbu, ikka lõbu! Oleme meie siis ainult lõbu tarvis ilmas? Meil on ju ka igaühel oma kohused. . .“

„Muidugi on, kui see meile lõbu teeb,“ ütles Hedvig.

„Lubage, et ma oma mõtte välja ütlen,“ hakkas Kalamaa madalamal, kuid tehtud rahulikul toonil. Hedvig tundis salajat rõõmu. Kalamaa polnudki ju nii hirmus, kui aga temale julgesti vastu astuda.

„Nojah, millest tahtsin ma rääkida,“ hakkas Kalamaa. „Noormeestest, kes avalikult niisuguste seltsis liiguvad. . . Jah, ma saan ju aru, et meie, mehed, kellel meil nii palju seda tüsedat jõudu on ja kes me juba loodusest karedaks, võib isegi öelda tooreks — jajah, tooreks, ma ei häbene seda öelda, olgugi et ma ise mees olen — oleme määratud, mõnikord sammusid astume, tegusid teeme, mida

vaevalt vabandada võib, aga ma ütlen ka: ainuke abinõu meie iseloomu konarluste mahahõõrumiseks on naisterahvas, puhas, süütu naisterahvas, nagu teda mina ja kõigi aegade kultuurrahvad omale ette on kujutanud, teda suremata kunstitöödes ülendanud, tema poole palvetanud. Ainult niisugune naine võib mehest alles täielisemeheteha. Agaütelge, mis peab meie noortest vendadest saama, kelle õlgadele meie terve oma tulevikulootuse paneme, kui nad niisuguste naisterahvaste seltsis avalikult oma aega viidavad, oma paremaid päivi rüvetavad?"

„Aga kui nad seda salajas teeksid?" küsis Hedvig.

„Salajas. . . Ka siis oleks see laiduväärt ja iga edusõber peaks kahetsema, et me teistsuguses ühiskondlises korras ei ela, kus need kurvad nähtused veripaiseteks ei paisuks. Aga siis ei saaks need eksitused teistele kahetsemiseväärilisteks ahvatelemisesammudeks."

„Aga kui kõik seda salajas teeksid?"

„Siis oleks see seda kurvastavam ja me peaksime oma rahva edu ja kultuuri pärast tõsist muret tundma, kuid hääks ei saaks me seda kunagi kiita. Aga nõnda ei või see ju olla, ma tunnen oma rahvast. Tema süda, iva, tuum on terve. Meis on isaisade visadust, kangekaelset Eesti jonni, ja see ei lase enesest kõike seda, mis meie luule ja lihale omane, nii

kergesti ära kiskuda, võõraste mõjude alla sattuda. . . Te rääkisite esiti tahtmisest, lõbust. Teil on õigus. Mispärast peaksime elama, kui meie oma tahtmist täita, lõbu maitsta ei saa. Aga siin on piirid olemas. Ükskord öeldi: suurendame inimeste tarviduste hulka, see on — rohkendame nende tahtmise mitmekesidust, jagame nende lõbumaitsmist rohkematesse harudesse, kui meil eesmärgiks on kultuuri edendada, sest abinõudest pole inimesel iialgi puudu tulnud, kui ta midagi kätte tahtis saada, ainult tahtmist on vaja. Aga kas võime igasuguste tahtmiste, igasuguste lõbumaitsete tarvidust hääks kiita? Kas ei ukutaks me sellega inimesesugu teele, mille teisel pool otsas barbarismus seisaks? See on see kardinaalküsimus, küsimuste küsimus. Ka inimeste tahtmiste ja mitmesuguste kirgede äratamisel peab teatud seadusi, reeglid silmas pidama. Mis ühele lubatud, see on teisele hävitav kihvt. Sellepärast peab kindlasti teadma, missuguseid tahtmisi, missuguseid ihasid meie üheski seltskonnas, üheski seltskonnakihis või klassis elule võime äratada, muidu oleks meie kultuurtöö hävitustöö, mida ainult vaimustusse sattuvale, väljamaa eeskujust kaaskiskunule noorsoole andeks võib anda. . ."

Doktor seletas veel kaua. Aga imelik! Hedvigi arvamisi ei suutnud need seletused sugugi muuta, kuigi ta neid kaitsta

ei osanud. Seda aimas ka Kalamaa, ja sellepärast rääkis ta väsimata ning tõi oma seletuste põhjendamiseks igast teadusvallast uusi tõendusi. Ta tegi seda julgesti, peaaegu môtlemata, sest neiu poolt ei kartnud ta tõenduste ümberlükkamist. Talle oli neiu kangekaelsus ootamata, aga ta trööstis ennast selle noorusega: noorus on paenduv. Sellepärast arvaski Kalamaa, et ainult noored neiud kôlbavad naisteks. Pagan võtku neid vanemaid, neil on juba omad vaated, maitsed, tahmised. Kõige täielikum naine on aga see, kes oma mehe vaadetes näeb täiustippu ja kes ilma ja inimeste üle otsustab nende seisukohalt. Ja kõige täielikum kultuur on see, kus niisuguseid naisi on võimalikult palju. Siin on see salavedru, mis antiikkultuuri teeb meile veel praegu kättesaamatuks.

Hedvig ei näinud selles esimeses kokkupõrkes midagi iseäralikku. Robertiga oli ta mõnikord peaaegu karvupidi kokku läinud, kui iseseisvuse põhimõtete või vääramata looduseseaduste päästmine seda nõudis. Kodus jutustas neiu oma sõnavahetusest tädile.

„Ja millega see lõppes?“ küsis Anna.

„Mitte millegagi. Tema rääkis, mina vaikisin.“

„Lähete viimaks riidu,“ ütles tädi natukese aja pärast.

„Mis siis, kui see meile lõbu teeb.“

Neiu naeris. Tal tõusis tahtmine doktor Kalamaaga oma jõudu katsuda. Ja huvitavaks läks elu.

* * *

Nõnda seisid Hedvig ja Kalamaa nagu alalisel sõjajalal: igaüks oma ette teritas tapreid ja ihus odasid ning ootas vaenlase kallaletungimist. See aga oli kaval, ta tahtis pikalise piiramisega tüli lõpetada.

Hedvig ei püüdnudki enam oma endist seisukohta — „kui see lõbu teeb“ — kaitsta. Ta tundis enese siis kõige kindlamana, kui tal mingisugust seisukohta polnud, vaid kui ta naerdes seda maha kiskus, mida vastane üles püüdis ehitada. Ta tegi enda kõigest vabaks, istus aiateibasse linavästrikuna, kes kui tuulelipp oma saba siia ja sinna pöörab ja tuttavat häält tehes näib ütlevat:

„Näe, istun siin, aga kui sa mu siit ära ajad, istun kohe lähema teiba otsa. Viskad sa aga sinna mulle kiviga järele, siis võin veel kaugemale või ka sootuks ära lennata, pesa mul ju veel pole, vähemalt puuduvad munad ja pojad.“

Neiu rinda tekkis midagi uut, mille järele ta polnud igatsenud. Kui petlik on elu! Ja kui väikesed on inimesed! Isegi doktor Kalamaa võib väike olla. Aga Hedvig uuistab suurest, mis teda alanduses värisema paneks. . . Nad on siiski pruut ja peigmees ning pärast saab neist

mees ja naine. Nad elavad ühes majas, söövad ühe laua taga ja magavad — ühel asemel. Aga neil saab ju kaks voodit olema? Ja muidugi, tingimata kaks. Ning siis hakkab Jumal lapsi andma! Kui palju ta neid annab? Eks siis näe. Aga rikkaid ega tarku ta ei armasta, ta õnnistab ainult rumalaid ja vaeseid.

„Küll on elu naljakas," ütles Hedvig kord tädile.

„Kudas naljakas?" küsis see.

„Mina ja doktor Kalamaa oleme pruut ja peigmees."

„Kas sa alles nüüd sellest aru saad?"

„Jah, mul on, nagu oleksin alles täna sellest aru saanud. Me läksime vaikides mööda randa, mina hoidsin tema käe alt kinni, tema silmitses inimesi, mina vahtisin merele. Ja siis oli mul niisugune imelik tundmus, nagu peaksin tema käest küsima, kas me ikka tõesti pruut ja peigmees oleme."

„Missugused mõtted sul küll pähe tulevad," ütles Anna, kuid ta häälest ei kostnud ei hirm ega imestus.

„Ja kui ma temale näkku vaatasin, siis oli mul, nagu vastaks tema mu küsimise pääle: ma ei tea, aga inimesed räägivad."

Viimaks jättis doktor Kalamaa Hedvigi vaated täiesti rahule: lapsed unustavad ju oma rumalused seda rutemini, mida vähem tähelpanemisvääriliseks vanemad

inimesed neid peavad. Nõnda oli ilus ja vaikne, nagu septembrikuu pärastlõunal: päike paistab ja lehed langevad, aga linnud ei laula. Ühel niisugusel vaiksel päeval küsis Emma Hedvigilt:

„Kas sa läksid sel päeval Roberti juure, kui sa minult nõu käisid küsimas?“

See oli tormi hakatus.

„Läksid sa?“ küsis Emma tungivalt.

„Miks see sind korraga huvitab?“ küsis Hedvig vastu.

„See peaks sulle eneselegi selge olema.“

„Ei, ma ei saa sellest midagi aru.“

„Sa unustad, et sinu peigmees on minu vend.“

„Mis sest siis on?“

„Nähtavasti ei tea sa ka sellest midagi, et sinu ja Roberti kohta jutud liiguvad.“

„Meie linnas liiguvad kõigi kohta jutud.“

„Aga kõik jutud pole põhjendatud. Sellepärast tahaksingi teada, kas sa sel korral läksid või ei.“

„Ma käisin ka pärast seda tema pool.“

„Aga kudas? see huvitab mind.“

„Ma ei saa ikkagi aru, miks see sind huvitab.“

„Mul pole ju ometi ükskõik, missugune pruut minu vennal on, saad sa nüüd aru.“

„Jah, nüüd on mul kõik selge.“

„Minu vend on linnas üks silmapaistvamatest meestest, tema ja ta perekond

võivad paigaks saada, kust teised eeskuju võtavad, aga mis siis, kui teised näpuga teie pääle võivad näidata ja teie eeskuju üle pilkavalt muigada? Minule poleks see mitte ükskõik. Ja ma arvan, et ka minu vennale see ükskõik pole, sellepärast peaks teda ette valmistama."

„Aga kas sa mäletad, Emma, mis sa sel korral ütlesid, kui ma sinu juure tulin?"

„Mis ma ütlesin. . . Ma ütlesin, mis arvasin, aga kui mina nõnda oleksin teinud, nagu ma ütlesin, siis oleksin ma ka tagajärjed kannud."

„Ka mina kannan nad."

„Aga oled sa mu vennale sellest rääkinud?"

„Ta pole mu käest küsinud."

„Ma arvan, et sul kohus on kõik öelda, sest kes peaks abielu puhtuse ja perekonna puutumatuse eest muretsema, kui meie, naised, seda ei tee."

See tuli Hedvigile ootamata.

„Ma kuulen sind nagu esimest korda," ütles ta imestades.

„Mina pole selles süüdi."

„Süüst pole keegi rääkinud."

„Aga süüd peab üles tunnistama."

„Seda võivad need teha, kes süüdi tunnevad."

„See on, sa tahad öelda, nagu peaksin mina teie vahel keelekandjaks hakkama?"

„Sa oled ju tema õde."

Nõnda lahkusid sõbrannad.

12

Robert istus kodus. Eluta tuimus ja tinane raskus täitsid ta hinge ja keha. Lamada, igavesti lamada, ilma et oimugi liigutaks, seda oleks ta praegu tahtnud. Ka toidueinet mitte võtta, ainult aeg-ajalt külma veega kuivavat keelt ja kurku kasta. Pikkamisi vaibuks kõik.

Aga ta võib üles tõusta, enda püsti ajada, tal on selleks jõudu küll, ainult kui ta tahaks. Aga ta ei taha, sellepärast lamab ta, nagu poleks tal mingisugust jõudu. Lamades paneb ta iseennast, oma ümbrust, teisi inimesi, tervet loodust hoolega tähele. Ta näeb kõik, ta teab kõik. Ta naerab inimeste rumalust, nende kalkunlist edevust, mõtteta auahnust ja põlgamisväärt väiklust. Aga ta teeb seda iseeneses, lamades, ja pöörab vahel ainult teise külje. Mis läheb see temale korda, et inimesed on kahejalgsed loomad, kes niipalju mõistust omandanud, et nad üksteise seljast kas või verisuled ära kitkuvad ja nendega iseendid ehivad? Ehtigu, kui see neile lõbu teeb! Ja imestagu, kes tahab, neid varastatud sulgi, mis sagedasti tagurpidi

võõra naha sisse on pistetud. Tema ei tee seda, tema lamab ainult ja tunneb oma väärtust. Ta läheb viimaks niigi kaugele, et oma lamamise üle naljatama, naerma hakkab. Ta võib seda, sest ta julgeb ja ta saab iseenesest niisamati aru, nagu teistestki. Nüüd aga vaikib ta, nagu oleks jõuetus nii suur. Kuid kel himu, kuulaku neid, kes kõige rohkem ja kõige kõvemini ammuvad.

Nõnda arutades astub Robert akna alla. Päike on pooles õhtupoolikus ja meri sinab imeliselt. Tema pinnal paisuvad valged purjed parajal tuulel: nad viivad kedagi kuhugi. Keda? Kuhu? Mistarvis? Mis puutub see temasse, lamajasse. Üleval sinab taevas, ainustki pilvet pole näha. Kuhu on siis pilved jäänud? On neid seesama tuul ära ajanud, mis purji paisutab? Jajah, vististi küll, sest purjed on valged, aga pilved veel valgemad: nad on kerged ja valged, nagu vaht tõusval laineharjal. Seda kõike teab ta. Aga ta teab ka seda, et see on pettus. Valged pilved võivad peagi mustaks muutuda ja siis annavad nad vihma. Taevas sinab su pää kohal, aga mine katsu teda leida. Ainult tühjus haigutab sulle vastu. Huulile tekkib sul naeratus, aga silmis seisavad pisarad. Olete seda näinud? Ei? Noh, siis heitke maha ja lamage, tehke, nagu poleks teil jõudu ega hinge. Või minge mere ääre ja kirjutage kivil istudes laule,

mida te oma hingealtarile tahaksite viia, aga selle asemel pistate nad Katale pihku ning see loeb ja naerab, naerab ja loeb. Aga kellel on sellega asja? Doktor Kalamaal? Tema ei tunne ju Katat, kuigi ta temaga tuttav on. . .

Südaöö oli mööda, kui Robert mere ääre läks. See oli vaikne ja tume. Siin ja sääl liikus väike virvendus ja kivide ümber loksus harv laine, nagu pööraks keegi sääl teist külge, et veel rahulikumalt edasi uinuda. Hämarik oli nukralt unevoodi läinud, väsinult igatsust kaasa võttes. Kaua oli ta ehavalgel merepinnal mänginud, teda ajaviiteks eredate värvidega ehtinud ja Koitu oodanud, aga see ei tulnud ega tulnud. Ja kui ta viimaks rutates läbi ilma libises, kattis ta mere tõmmuka, peaaegu musta looriga, sest asjata otsis ta Hämarikku. Millal näevad nad jälle teineteist? Ikka varem läheb Hämarik nukralt õhtul magama, ikka hiljem tõuseb Koit kurvalt hommikul unevoodist. See on kõige ilusam sinfoonia suremata armastuse igavesest igatsusest. Aga see sinfoonia on alles kirjutamata ja see armastus alles tundmata. Siiski tahaks mere ääres istuja helilooja olla, tahaks Koidust ja Hämarikust kokkukõlade kaudu jutustada. Ta tahaks algada esimese armuvärinaga, mida mõistusevõrk ei püüa, ja tahaks lasta selle värina suureks, võimsaks hõiskehüüdeks kasvada, mis rõkates läbi

ilmaruumi lendaks. Kõik seisataks ja kuulataks ning tõttaks maa pääle. Ka Koit ja Hämarik ise peaksid seda kuulma. Nõnda tuleksid nad taevast maha, istuksid inimeste viisil mere ääre kivile ja vaataksid nukral meelel kaugele. Meri ehiks end, jumalaid jälle maa pääl nähes, rõõmul imeliste helkidega ja päike vaataks majesteetlikul säral uuesti ilma. . .

Noormees naeratas kibedalt: ta kirjutas midagi raamatusse. Päike oli juba kõrgel, kui ta koju läks ja magama heitis. Läbi une kuulis ta kedagi uksele koputavat, aga terves kehas valitses niisugune uim ja tüdimus, et ta ennast liigutadagi ei viitsinud. Alles kella kolme ajal tõusis Robert üles. Varsti oli jälle keegi ukse taga.

„Kes sääl on?" küsis noormees.

„Kata, ikka Kata, kes muud," vastas tuttav hääl.

„Mis te mul siin teete?" küsis neiu tuppa astudes. „Ma ootan ja ootan, aga ei tule. Igav hakkas. Olete näost alla jäänud. Tööd teinud?"

„Tööd, ikka tööd," vastas Robert. „Tõusin alles praegu magamast, olin öösel väljas."

„Latataa?" naeris Kata.

„Mere ääres . . .kivi otsas."

„Luuletasite?"

Neiu naeris jällegi.

„Luuletasin."

„Jälle minule?"

„Ikka sinule, kõik suured luuletajad laulavad sinule."

„Kus on?"

„Silmapilk," ütles noormees ja kiskus raamatust lehe välja, mida ta neiu kätte andis, kes lugema hakkas:

„Küll väike on mu kambrio,
Veel väiksem tema aknio,
Pää pääl mul madal lagio,
Mis mustaks teinud nõgio.

See eest — nii lai on merio,
Kus undab tore tormio.
Mul mässama lööb verio,
Kui näen sind minu merio.

Mu väike, väike kambrio,
Veel väiksem, väiksem aknio,
Miks undab tormil merio?
Miks valus vaevleb verio?"

Neid salme lugedes neiu ei naernud. Ta võttis ainult ka teise laulu põuest välja ja luges nad mõlemad veel kord läbi.

„Miks ei anna te neid laulusid sellele, kellele nad on määratud?" ütles ta siis.

„Nad on teile määratud, kõik ilusad laulud on teile," vastas Robert.

Kata naeris. Ta tahtis midagi öelda, aga tuppa astus pesunaine.

„Miks te oma poega tundi ei saada?" küsis Robert.

Eide punaseks nutetud silmi ilmusid pisarad.

„Ei tema tarvita enam kellegi tundisid, juba viisin teisele puusärgi koju,“ ütles ta, kuna ta huuled kõverasse kiskusid.

„Surnud?“ hüüdis Robert ja ta tundis rinnas torkavat valu, kuid ka nagu kergendust: tal polnud enam vaja tunda anda.

„Surnud,“ kordas eit põllenurgaga silmi pühkides.

„Kas rohtu ostsite?“

„Näeh, tahtsin ikka osta küll, aga ei saanud sel korral raha, ja pärast mõtlesin, et eks ta saa muidugi terveks, lubasite ju teist õpetama hakata.“

„Te ütlesite talle seda?“

„Ütlesin küll, aga ei midagi, ära suri,“ rääkis naine kurvalt ja pühkis voolavaid pisaraid. „Ma käisin täna juba kord siin, aga nooreherrat ei olnud kodus, tulin nüüd uuesti,“ sõnas pesunaine natukese aja pärast.

Robert tundis rinnas valusat pistet: ta polnud viitsinud esiteks asemelt välja tulla, et pesunaist sisse lasta.

„Ja nüüd tahaksite raha?“ küsis ta.

„Jah, oleks palunud küll, kui võimalik on.“

Noormees pistis käe tasku, kus rahakott seisis, kuid ta teadis, et see on ka praegu tühi. Ta oli kevadel selle lootusega siia sõitnud, et suve jooksul tunniandmisega midagi teenida, aga kõik oli teisiti läinud.

„Ka täna ei ole mul," ütles ta eidele. „Aga ma lähen varsti välja, katsun kusagilt saada, ühe tunni pärast toon teile raha ära."

„Ikka veel pole nooreherra tundide eest kätte saanud?" küsis eit. Robertil oli piinlik oma valet edasi korutada ja sellepärast ei vastanud ta midagi.

„Õhtuks toon raha tingimata ära," ütles ta teist juttu tehes.

„Kui suur see summa on?" küsis Kata.

„Oli kaks rubla kuuskümmend kaks kopikat, kakskümmend kolm kopikat maksis nooreherra viimati ära ja muu on kõik alles võlgu. Seekord nooreherral ei olnud," seletas eit.

„Palju siis jääb veel?" küsis Kata uuesti ja vaatas Roberti pääle, nagu ootaks ta tema käest vastust.

„Eks nooreherra tea, temal rehnungid selged," ütles eit. Nooreherra aga seisis piinliku tundmusega pesunaise ja Kata vahel ja ei saanud sõnagi suust. Alles natukese aja pärast ütles ta:

„Kaks rubla kolmkümmend üheksa kopikat on veel maksta."

„Nojah, eks nii palju ikka ole, kui nooreherra ütleb, eks tema tea," rääkis eit, kuna Kata rakakoti taskust välja võttis ja säält raha otsis.

„Mis te tahate teha?" küsis Robert.

„Teile raha laenta."

„Ma pole teie käest laenu küsinud."
„Ma annan küsimata."
„Ma ei võta vastu."
„Siis võtab pesunaine."
„Ma ei luba seda."
„Teie luba pole selleks tarvis."
„Aga see on minu võlg ja minu korter."
„Me võime trepi pääle või uulitsale minna, kui te meid siit välja ajate."

Need laused räägiti kärmesti ja kord korralt kõrgendatud häälel. Viimaks jäi noormees vait ja Kata ulatas raha pesunaise kätte.

„Siin on kaks rubla nelikümmend kopikat. Üks kopik on ülearu, aga las see jääda minu poolt."

„Tänan väga, tänan väga, preili," rääkis eit, kuna tal pisarad uue hooga jooksma hakkasid. Silmi pühkides ja mahajääjaid õnnistadas hakkas ta ukse poole minema.

„Pidage meeles, et selle raha teile see naisterahvas andis, mitte mina," ütles Robert äritatud häälel pesunaisele. „Mina olen teile endist viisi kaks rubla kolmkümmend üheksa kopikat võlga."

„Jajah" nooreherra, preili ise oma käega andis selle raha minule," vastas eit.

„Kui aga see noormees teile kunagi oma pesuraha ära maksab, siis võite minu raha tagasi tuua," ütles Kata eidele ja lisas oma aadresi juure. Eit vaatas imestanult nooremehe ja neiu pääle, tänas mõlemaid ja läks uksest välja.

„Ma pole teid kunagi palunud minu asjadesse segada," ütles Robert, kui nad kahekesi olid.

„Mistarvis paluda, Kata võib ka ise tulla, kui asi huvitab."

„Mul pole teie raha vaja."

„Pesunaisel oli teda vaja."

„Aga mina ei taha, et ta minu pesu eest teie käest raha vastu võtab."

„Ah nii!" venitas Kata ja silmitses noormeest, kes aknast välja vahtis. „Ja muidugi, see on ju minu enese teenitud raha. Te teate ju, kudas ma teenin. Ma sain ta doktor Kalamaa käest."

Noormees tegi ainult kärsitu liigutuse.

„Teate, miks ma täna siia tulin?" küsis Kata.

Robert vaatas talle küsivalt silma.

„Ma tahtsin teile öelda, et te mind meeles peaksite."

Neiu naeris. Ja kui noormees midagi ei vastanud, lisas Kata juure:

„Nüüd teete seda ütlematagi. Te mäletate alati,et Kataga pesuarve pärast olete riielnud."

Neiu naeris jällegi oma õõnsa häälega.

Noormees seisis ikka veel akna all ja tegi, nagu ei paneks ta neiu sõnu tähelegi. Aga valusad olid need sõnad, nad torkasid, kiskusid, käristasid.

„On see kõik?" küsis Robert, kui ta Kata naeru kuulis.

„Kõik," vastas see.
„Nii siis oleks lõpetatud?"
„Ja mina võiksin minna?"
Noormees ei vastanud. Kata lähenes uksele.
„Lähete juba?" küsis Robert.
„Jah."
„Ja kätt ei annagi?"
„Ma olen ju Kata."
„Aga minu laulud . . ."
„Tahate neid kätte?" küsis neiu vahele.
„Ei."
Noormees sirutas käe jumalagajätmiseks.
„Olete pahane?" küsis neiu.
„Ei, ainult kurb."
„Kata ka," vastas neiu ja tema hääl kõlas kurblik-naljakalt.
„Nii siis — hästi!"
„Veel paremini!"
Kata läks longates uksest välja ja lükkas selle tagasikätt kinni. Noormees langes toolile ja surus käed silme ette.

13

Sest ajast saadik, kus doktor Kalamaa oma kodulinna elama asus, oli kõige tähtsam sündmus nooresookasvatuse seltsi näitemüük, mis suvel ära peeti ja millest ka doktor Kalamaa seltsi presidendina ja Sternid osa võtsid. Vähemalt oli vana Stern selles arvamises. Niisugune kõrge ja vägev tundmus polnud veel kunagi tema rinda täitnud kui siis. Ta polnud varemalt aimanudki, et niisuguseid tundmusi olla võib. Muusik mängib, nii et sul kõrvad uugavad pääs, ja vana Stern ning tema tütar istuvad doktor Kalamaaga, veel ühe doktoriga, kes ainult Saksa keelt räägib, advokadi ja õpitajaga ühes lauas ning kõik vahivad neid, kõik! Iseäranis on vana Stern kõigil pinnaks silmas, sellest saab ta ise nii selgesti aru. Kui nüüd eit ka veel elaks ja seda näeks! Aga ehk näeb ta siiski. Muidugi näeb ta, kui Jumal tahab. . .

Ja kui doktor Kalamaa pärast laua tagant üles tõusis ja kõnetooli astus, kus ta „Eetikast ja kultuurist“ rääkis, ja kui talle kõne lõpul kätelaksutamisega kiitust

ning õpetaja poolt käeraputamisega südamlikku tänu avaldati, siis tundis Stern, et ka tema saab sellest kõigest osa. Ta oleks tahtnud klaasi külge lüüa ja hüüda: „Vaadake, mina olen ka siin.“ Selle asemel kõlistab ta aga kella, ja kui kelner ilmub, ütleb ta valju häälega:

„Üks pudel sampanjat! Aga hääd!“ karjub ta kelnerile tagant järele.

Mõni päev pärast seda suurt silmapilku astus doktor Kalamaa äritatud näoga Sternide juure sisse. Kui ta pruudiga üksi oli, ütles ta:

„Vabandage, et ma teid ehk tüütama pean. Asi poleks ju nii tähtis, kui meie teistsugustes seltskondlistes oludes elaksime. Päälegi olen mina teatud põhjusmõtted omandanud ja nendele püüan ma võimalikult truuks jääda. . .“

„Asi peab tõsine olema, kui nii pikk sissejuhatus tehakse,“ mõtles neiu.

„Linnas liiguvad nimelt mõnesugused jutud,“ rääkis Kalamaa edasi. „Ma olen ju kindal arvamisel, et neil mingisugust põhja all pole ja et nad kohvitasside taga kadedusevihas oma alguse on saanud. Siiski tahaksin ma, ühe sõnaga, asja puhtaks teha.“

„Mis siis räägitakse?“ küsis neiu, ja ta tundis, et tal sees värisema hakkab.

„Räägitakse — aga ma palun asja mitte tähtsaks pidada ja ennast igasuguse ärituse eest hoida — räägitakse, et teie

kellegi üliõpilase Robert Muiduga lähemalt tuttav olete olnud, ja kui ma ei eksi, siis on ta seesama, kellest meil mere ääres kord jutt oli. . .“

„See on tõsi, me olime, nõnda ütelda, koolisõbrad.“

„Lisatakse aga veel muigades juure, et teie tutvus õige kaugele-ulatav on olnud.“

Ah, need sõnad ja see hääletoon äritasid! Oleks Kalamaa neiult kui omasuguselt, kelle vastu tal usaldust ja lugupidamist on, lihtsalt küsinud, missugune see tutvus oli, siis oleks neiu kõik otsekohe ära rääkinud. Aga nüüd, kus ta selgesti aimata võis, et Kaalamaa ise juba kõik teab või vähemalt kõike seda usub, mis ta kuulnud on, ja siiski uskumata näo teeb, enese arvamistele meelega vastu räägib, et nõnda poolsalaja neiule kallale tungida, nagu poleks tal muidu selleks julgust, kuigi ta neiu pääle kõrgelt alla vaatab, — nüüd ei mõelnudki Hedvig otsekohese vastamise pääle. Ei, ta tahtis näidata, mis ta võib, mis ta julgeb, kuigi doktor Kalamaa tema ees seisab.

„Mis tähendab kaugele-ulatav?“ küsis neiu.

„Noh, nõnda, üle lubatud piiri.“

„Missugused on need lubatud piirid siis?“

Seda küsimist Kalamaa ei oodanud. Ta ei vastanud kohe.

„Või missuguseid piire teie silmas peate, kas omi või neid, mis kohvitasside taga veetakse?“ küsis neiu.

„Selles asjas langevad minu ja haritud seltskonna piirid kokku,“ vastas Kalamaa.

„Ja selle haritud seltskonna piirid?“

„Nad nõuavad naisterahvalt puhtust, süütust, ja nüüd küsin teilt teie peigmehena, on need jutud õiged, nagu oleksite teie neist piiridest üle astunud?“

„Miks te seda varemalt ei küsinud?“

„Ma pidasin seda asjatuks, teile haavavaks.“

„Nüüd pean ma seda enesele veel rohkem haavavaks, sest nüüd tunnen teid paremini.“

Viimased sõnad tulid Kalamaale ootamata.

„Mis see tähendab?“ küsis ta.

„Teatakse rääkida, et teie seda Katat tunnete, kellest meil mere ääres juttu oli, ja teatakse juurde lisada, et te minu isa seltsis millalgi „Kindlast Ankrust“ kuhugi olete sõidnud.“

„Kes räägib seda?“

„Needsamad, kelle käest teie minu kohta teateid saate. Aga nüüd ütelge, on see tõsi või mitte?“

Neiu hääles värises viha.

„Teie ei vastanud minu küsimuse pääle, nii pole ka minul põhjust teile vastata,“ ütles Kalamaa rahulikult.

„Noh, siis vastan ma: kõik on tõsi, mis nad räägivad, kuigi ma ei tea, mis nad räägivad!" Neiu karjus need sônad mehele näkku.

„Siis pean tähendama, et ma olen sunnitud teie papaga rääkima," ütles doktor endist viisi rahulikult.

„Tehke, kudas soovite. Aga teie vastus?"

„See on täiesti ükskõik, mis ma teile vastan, sest teie ei peaks ometi unustama, et mina mees olen ja et mul juba ülikool selja taga. Meil on igalühel omad ôigused ja kohused, neid on juba loodus ära määranud."

Doktor tõusis toolilt.

„Tähendab, teie jaatate," ütles neiu. „Aga viimaks on see ju ükskôik. Nii tänapäine ma ka ei ole, et ma teie vanuses mehes Unschuld vom Lande läheksin otsima, Teie olete ju haritud seltskonna liige."

„Millal oleks teie papal aega?" küsis Kalamaa.

„Ma võin teda kohe kutsuda, aga mis te temale ütlete?"

„Ma püüan temale selgeks teha, nii raske ja valus kui see mulle ka on, et terve see lugu väga küsitavaks teeb, kas ma oma antud sõna pidada suudan või mitte. Ma olen ju paljudest eluraskustest läbi käinud ja suudan nii mõndagi kanda, aga ka mina olen ikkagi ainult inimene."

„Nõnda hakkan ma teid põlgama," ütles neiu ja vaatas mehele tungivalt silma.

See mõjus. Kudas? Põlgama? See langenud plika hakkab doktor Kalamaad põlgama? Doktori näos tuksatas. Õlgu kehitades ütles ta:

„See on teie asi, kahjuks ei või mina sellega rehkendada, sest haritud kultuurikandev seltskond heidab teie vaatelised enesest välja."

„Heitku, kui see talle lõbu teeb," vastas neiu kiuslikult.

Nad vaikisid.

Siis lipsas neiu toast välja, et vana Sterni kutsuda. Äiapapa astus kõige roosilisemas tujus sisse ja raputas väimeespoja kätt. Aga ta langes külma vastutulemise mõjul peagi longu. Nõnda käivad haudumisvalus vaevlevad kanad sooja päikese käes, kui neid märjaks kastetakse: suled sorakil, pää ripakil ja loksuvad vaikselt.

Neiu ootas põksuva südamega. Päris torm pidi ju alles tulema — isaga. Siiski asus neiu rinda imelik kerge, rõõmulik tundmus. Hõisata, huigata oleks tahtnud ta.

14

Kui Hedvig tuppa tagasi kutsuti, võeti teda ootamata hästi vastu: mehed olid ju kokku leppinud, sest vana Sterni rahakott oli sügavam olnud, kui Kalamaa ette teadis aimata.

„Noh, mu tütar," naeratas vana Stern: „papa on jällegi hääks teinud, mis sa ära rikkusid. Aga pagan võtku neid tädisid, kui emad puuduvad! Siiski, sellest teine kord. Nüüd rääkige eneste vahel läbi, minu töö on tehtud. Ja sina, Hedvig, pea meeles, kellega sul tegemist on."

Isa sõnad langesid kui vasaralöögid tütre pähe. Kudas? Jälle kõik hää? Tema ikka veel mõrsja ja Kalamaa peigmees? Võõras tundmus käis kehast läbi. Ta langes kahvatades jõuetult toolile. Rinda täitis värin ja näost paistis nagu ootamata mõte või ehmatav rõõm.

„Armas Hedvig," hakkas Kalamaa, kui nad üksi olid, „ma olen järele mõtelnud ja teistsugusele otsusele jõudnud. Ma kahetsen oma endist ülesastumist ja palun seda südamest andeks. Mis läheb see meile korda, mis teised räägivad. Kõik

on hää, kui me aga teineteist armastame..."

„Armastame," kordas neiu endamisi.

„Ehk mis tähendavad mõnikord põhimõtted? Elu ei anna ennast põhimõtete järele pöörata Sellepärast unustame põhimõtted ja võtame elu, nagu ta on — lihtsalt, loomulikult. . ."

„Jah, kui see meile lõbu teeb," tahaks neiu öelda.

„Seltskond nõuab ju teatud korda, aga inimesed ei pea siiski ikka ja jälle oma pattude üle ohkama. Sellest peaksime üle olema, me elame ju loodusteaduste ajajärgul. Või kes on see seltskond? Üksikute kogu, ja nende üksikute käes seisab otsustada, missugune see seltskond peab olema. Tõsine iseloom võib terve seltskonna kui mitte pää pääle pöörata, siis ometi talle uusi teesid näidata, teda mõõduandvalt juhtida ja teda kõrgemate ideaalide poole viia, kus vabadus ja valgus aset on. Ainult julgust ja tahtmist on vaja, ja armastus, tõsine inimlik armastus annab meile seda. . ."

Neiu vaikis keeletult ja vahtis laial tardunud pilgul oma ette. Tema hinge täitis ikka veel see, mis teda esiti kahvatades toolile oli surunud. Rääkija sõnad kôlasid ta kõrvus kui tuulehoo kohin metsas või vankri mürin tänaval, mida nii sagedasti kuuldud, et teda enam tähelegi ei pane.

„Meie, mehed, oleme ju niisugused," rääkis Kalamaa edasi, „ma ütlesin ju kord, et meid sagedasti lihtsalt tooreks võib nimetada. Sellepärast otsimegi meie naistes pehmust, armsust, südamlikkust, omas õrnuses ja süütuses ülendavat ja elustavat hinge."

Ikka veel vaikib neiu. Alles siis, kui Kalamaa ta ette põlvili langeb ja tema kätt suudleb, tõstab ta oma silmad üles.

„Ometi viimaks," rääkis doktor nõretaval pilgul ja suudles uuesti neiu kätt.

Neiu rinnas tuksatas. On doktor Kalamaa silmad tõesti märjad? Nutab ta Hedvigi ees! Mehed on naljakad! Hedvig mõtles, et ainult Robert tema ees nutta julgeb. Ja järsku vabastas ta oma käe, tõusis üles ja ütles:

„Teie ei tea veel kõike."

Ta hääl kõlas tumedalt.

„Ma ei taha enam midagi teada, ma palun andeksandmist," vastas doktor ikka veel põlvili olles.

„Ma pole üksi," ütles neiu.

Doktor Kalamaa tõusis püsti ja tema suust kuuldus ainult „mh".

„Ma olen ema," lisas neiu juure.

Doktor Kalamaa istus lähemale toolile. See oli liig, seda poleks Kalamaa miski hinna eest uskunud, kui keegi võõras oleks rääkinud, aga nüüd pidi ta otse oma tahtmise vastu. Doktorihärra oli kord suurmeelsuse õhinas öelnud, et ta Hedvigile kõik tema patud andeks annab — mui-

dugi, kui neid peaks olema —, aga tal polnud uneski pähe tulnud midagi selletaolist. Kõik muu, mitte seda!

„Te vaikite," ütles neiu natukese aja pärast.

Doktor lahutas nõutult käsi.

„See on hoopis uus asi," sõnas ta siis.

* * *

Jälle pidasid mehed aru. Nüüd oli vana Stern juba põhjani välja pööratud.

„Kuradi naised!" venitas ta läbi hammaste. „Kuidas nad küll lapsi kasvatavad! Ja need tütred! Üheksa poega võib ühe tütre asemel üles kasvatada. Ja pagan võtku tervet praegust noorsugu! Niisugused poisiplönnid tuleksid Türgi sultani kätte saata, küll tema neile oma haaremis õpetab, kudas naistega peab ümber käima. Nad arvavad endid „mägedel" olevat, kui nad. . ."

„Aga härra Stern!" rääkis Kalamaa vahele.

„Ei, ei, doktori härra! Lubage juba, et ma oma arvamist avaldan. Ma ütlen — lihtsalt hukatus on see praegune aeg ja kasvatus. Kõrvatagused alles märjad, aga juba kavaler, juba preili! Ja ikka see haridus ees ning taga. Gümnaasium! Ülikool! Ma ütlesin Annale, et ta tüdrukut silmas peaks, aga see! Kits on ju kärneriks! Doktori härra vast ei teagi, tema tuli ju ka, meie eneste vahel öeldud, õhviti

lüpsma. Aga mis ma pidin siis tegema, kui eit ära suri? Polnud ju kedagi teist lapse juure võtta. Päälegi olen ma veel, nõnda öelda, demokraat, tõsine, paras demokraat. Ma tahtsin näidata, et ma niisugust ei häbene oma majasse võtmast. Aga nüüd on mul see aitüma käes. Ma ütlen: topi saadanad kõik pudelisse ja viruta kork kõvasti pääle, siis saad rahu!"

Vana Stern siunas ja sõimas, kuni ta meel ärdaks muutus. Ühest ärritusest langes ta teise.

Mis oli ta oma vaevast ja rahakogumisest saanud! Tütrest oskas ta ju ainult sedavõrd lugu pidada, kui palju see selleks kaasa aitas, et isa ennast kord selle või teise mehe äiapapaks võiks nimetada. Elavalt tuli talle näitemüük meele: muusik, doktorid, õpetajad, advokaadid ja tema — Stern. Aga ta oleks tahtnud ka „Kindlas Ankrus" nõnda istuda, muidugi omasuguste seas. On ju ometi midagi suurt ja ilusat, kui sa sääl istud ja iga paari lause tagant kordad: „Minu väimeespoeg doktor Kalamaa", või „advokaat see ja see". Vaata ometi kord sel puhul oma kõrvalistuja näkku, kelle tütar kaupmehele või näljasele näitlejale — ja jah, ka niisuguseid väimehi on olemas — mehele sai. Mees tahaks sind põrgu põhja needa, kui sa doktorit või advokaati nimetad, aga sina ei tee sellest väljagi, istud armulikult teistega ühes lauas ja ütled,

nagu poleks midagi iseäralikku juhtunud: „Kelner, igale ninale veel üks könn“. Ja seda teed sa peenelt, aupaklikult — su väimees on ju doktor, — nagu paluks sa: „Olge nii lahke, lubage mulle üks suits“ või „Kas ma tohiks teada, mis teie pool kellad on: minu väimeest pole praegu siin, ta on doktor, tal on kulduur“. Vaat' nii on lugu, kui sul mõistlik ja peenike tütar on. Aga mis pidi Stern tegema? Kuid korraga sähvas tal hää mõte pääst läbi.

„Vaadake, doktori härra,“ hakkas ta. „Minul oli tubli teinepool, kuid õnnetus viis ta hauda, nõnda ütelda — rumalus, harimatus. Saate isegi aru, missuguseks ristiks lapsed meil kaelas on; ühegagi ei saa toime, mis peaks siis veel hulgaga pääle hakkama. See oli minul ja eidel päevaselge. Noh, ja siis mõtlesime, et ühest saab küll, ja vaadake, saate aru, see oligi see põhjus. Ühesõnaga — Jumala tahtmine, õnnetus, sest terve ilm elab ju nõnda, aga temale sai see surmaks, oli nõnda määratud, loodud. . .“

Dr. Kalamaa nokutas ainult pääd.

„Ja nüüd tuli mul korraga mõte, ärge pange pahaks, see on ju ainult mõte, päälegi minu pääs. Te teate ju minu pääd, ühesõnaga harimata inimese pää, nojah, ja nüüd mõtlesin ma, et kui õige seda mõtet oleks katsuda teoks teha, vähemalt eneste keskel nii natuke läbi rääkida. . .“

Rääkija peatas. Ta näos ja silmis oli helk, mis millestki ootamatusest rääkis.

„Jah, aga vabandage, armas doktori härra," ütles vanamees; „mul tuli üks uus mõte pähe, kuid ei, see ei lähe, seda ei hakka ma teile rääkimagi, te panete pahaks, kuigi ma harimata inimene olen ja seda ainult omas rumaluses välja mõtlen. . ."

Kui aga Kalamaa tingimata teada tahtis, mida härra Stern mõtleb, rääkis see edasi:

„Nimelt, te teate ju, kudas rahadega lugu seisab. Kõik on teie, tema on ju mu ainuke. Muud kui see pagana tattnina, see poisi põnn! Aga mis siis, kui me mehed oleme ja näitame, mis me võime: me teeme nõnda, et keegi teine lapse isa on."

„Kes siis?"

„Näituseks teie, austatud doktori härra. Aga ärge pange pahaks, see on ainult minu rumal, harimata mõte . . . Keegi ei või ju ometi teada, kuidas lood teie ja minu tütre vahel seisavad. Oleme meie nõus asja nõnda pöörama, siis on ta nõnda."

Aga ei, see mõte ei meeldinud doktorile.

„Kuid mul on veel teine mõte," hakkas Stern, kui ta nägi, et doktor esimesega nõus pole. „Te kuulsite ju, mis ma oma eidest rääkisin. See oli Jumala õnnetus, rumalus, harimatus. Aga nüüd peaksid inimesed targemad olema, teadus kavalam,

nii võiks kõik ilusti ja õnnelikult lõppeda . . .“

„Ah nii mõtlete teie,“ ütles Kalamaa, ja Stern nägi tema näost, et see mõte oli parem.

„Nõnda jah, nii mõtlesin ma alguses kohe, aga ma tahtsin ka oma teist mõtet teile rääkida, nii järelkaalumiseks, muidu arutamiseks, et näha, mis teie arvate . . . Asi on ju väga lihtne. Teie olete pruut ja peigmees, lähete lõbureisile, tädi Anna tuleb teiega ilusti kaasa, nagu kord ja kohus — jajah, tädi peab ikka kaasas olema, noori inimesi ei või ju uskuda — ja nõnda toimetate asja eneste vahel ära, kusagil Soomes, Rootsis või Peterburis, nagu te ise kõige sündsama leiate. Pääle seda ei haugu enam koergi selle järele, ja meie oleme kõigest vabad . . .“

Mehed jõudsid kindlale otsusele. Ka tädi Annale tehti asi selgeks. See oskas alguses ainult nutta. Kui Hedvig ta oma tütar oleks, küll ta siis teaks, mis ta meestele ütleks. Aga ta on ju õnnetu päältvaataja, olgugi et ta Hedvigile enesest nii palju on annud, kõik anda püüdnud, mis tal hinge taga oli. Ja sääl oli põlatud naise haavatud uhkus, jalgega sõtkutud enesest lugupidamine, hulk vaikivat, kannatusest tõusnud iseteadvust. Siiski pidi ta Hedvigit ette valmistama, temale loo lihtsaks, igapäevaseks maalima, sest seda teed käivad ju nii paljud, kui teist teed ei ole.

* * *

„Tuleb ta tagasi?" küsis Hedvig tädilt.

„Homme," vastas see.

„Mis ta veel tahab?"

Anna rääkis kõik. See oli liig.

„Nii ei või see olla!" karjus Hedvig. „Ma kaotan mõistuse . . . mu pea käib ümber . . . silmad löövad mustaks . . . seinad langevad kokku . . . Ah siis seda tahavad nad," lisas ta natukese aja pärast enesest võitu saades rahulikumalt juure. „Jah, pruut peab puhtaks ja süütuks saama, ning siis tulevad pulmad."

„Ja sina?"

„Kus sa ise oled, sääl olgu su laps," vastas tädi ja vahtis üksisilmi Hedvigi pääle. Ta pisarad peatasid üürikeseks. Siis hakkasid nad uuesti voolama, nagu tahaksid nad enneaegseid kortse näolt uhtuda. Anna tegi enesele etteheiteid, nähes oma noorepõlve eksituse vannet kõige pääl lasumas. Kui Hedvig sellega nôus polnud, sai meestele kibedaid sõnu osaks.

„Ka mehed on süüta," ütles Hedvig.

„Kes on siis süüdi?"

„Ma ei tea . . . ma läksin ise . . . esiti tulin nuttes ära, aga pärast läksin ometi."

„Jumal halasta!" hüüdis Anna. Seda poleks ta mitte uskunud. Tema juures oli see eksisamm teisiti tulnud: teadmiseta, unustuses, kogemata, tundmuste uimastuses, peaaegu vägivalla mõjul. Aga Hedvig! Inimesed on imelikud, arusaamata.

„Aga tema?“ küsis tädi natukese aja pärast, iseäralist rôhku sõna „tema“ pääle pannes.

„Tema . . . ma ei tea.“

„Pärast jättis ta su maha?“

„Ei, ma tulin ise ära, nagu ma ise läksingi.“

Anna imestus aina kasvas. Ta sõnad tuletasid neiule Robertit meele. Sinna tahtis see nüüd, nende vahele oli ju uus ühendav lüli tekkinud.

„Millal tuled sa tagasi?“ küsis tädi lahkumisel.

„Ei tea.“

„Peigmees tuleb homme.“

Viimased sõnad helisesid kibeda pilkena, ja uuesti paisusid rääkijale pisarad silma. Ahastusest murtult seisatas ta kesk põrandat.

15

Kiirel sammul tõttas Hedvig Roberti poole, tõttas nagu arutu või meeletu. Mitu korda põrkas ta teel inimestega kokku, aga ta ei pannud midagi tähele, tõttas ainult, ilma et isegi selgesti oleks teadnud, kuhu või milleks. Kui kõnniteel küllalt vabalt ja kiirelt edasi ei pääsenud, siis läks ta keset tänavat ja lisas sammele uut hoogu. Nii mõnigi vaatas talle tagant järele, nii mõnigi jäi imestades seisatama ja pomises endamisi midagi, aga Hedvig näis olevat kõigele kurt ja pime, kui ta tõttas kiirel sammul täna Roberti poole.

Silmapilguks peatas neiu ukse taga — nagu hinge tagasi tõmmates — siis astus ta sisse.

„Tere, Robert!"

„Tere, Hedvig!"

Aga see polnud enam endine Hedvig ega endine Robert — kõik oli muutunud. Noormees oli kaua oodanud ja hinges olid asunud imelikud kujud, peas veidrad mõtted. Kuid oodatav jäi tulemata. Aga ehk peabki see just nõnda olema, ehk on see ikka nõnda olnud? Tema peab ehk rinnas igatsust ja valu kandma ja peab

Katale laule luuletama, just Katale? . . . Aga ükskord saab sellest küll, siis lööb ta kõige peale käega ja läheb, et näha uusi paiku ja uusi inimesi, neid vaadeldes igatsusega värvitud hinge läbi. Ta läheb uutele mererandadele ja vaatab neid õhtul, hommikul ja kesköől. Ta ronib meie kõrgematele mägedele, ronib igatsuses ja usus, et säält näeb ta kogu ilma. Või kas tunnete meie nukraid rabasid, kus kasvab ainult kanarpik, sookaer ja männijäss? Sääl on musta veega põhjata laukad ja nende kohal lendlevad valged kajakad või karjuvad pika kaelaga kured ning nende kallastel punetavad murakad — magusad, mahlakad. Tunnete neid eluta asemeid? Teate, millal seal nukrus naeratama lööb? Ei, ei! Seda te ei tea ja neid kohti teie ei tunne, te teete ju raudruunal jänese moodi pikad jäljed. Aga Robert läheb jalgsi, nõnda on ilm suur, suur ja ilus! Teie ei usu? Noh, siis küsige harjukeselt, kes — pika säärega saapad jalas — tuhkja lume sees rasket kasti seljas kannab või valget kelku järele veab. Aga te võite ka tiu poole pöörata, enne kui te talle metsateel hoolimata jalaga pääle astute. . . Te ei tea ka seda, et meri pole Tallinnas ja Baltiskis kaugeltki ühte moodi, Haapsalust ja Kuresaarest rääkimata. Minge ja vaadake teda ometi kordki, nii et näete. Aga ei, teie ei näe, sest teil pole igatsust, isegi doktor Kala-

maa on temast ilma, kui ta Hedvigi seltsis kivil istub. Meri on ta ees, aga ta ei näe seda, sest tal puudub igatsus. Ta peab ainult kõnesid ja kirjutab rohutähti, mille eest rohtu ei anta. Aga lubage, palju on teil vaja haigeid või õigem — kui palju tuhandeid aastas nõuate, et kõnepidamise jätaksite? Ha, ha, ha! Siin ongi see kalju, kuhu alla vähid müristamise eest pelgu poevad. . . Tulevad ja tõusevad aga uued inimesed ja need toovad igatsuse kaasa, mis iialgi ei kustu. O, siis näeme iga virvendust merel, iga lillekest põõsa varjus, iga linnukest taeva all, iga liigutust kaasinimese hinges. Aga Hedvigit pole siis enam vaja, ei, teda mitte, sest milleks peaks siis veel tema olema, kui on muidugi juba igatsus ja ilm täis lõpmata asju. Ainult ühte tahaks mõnikord — ja siis on imelik hää tundmus: tahaks tal raudsete kätega kaelast kinni haarata ja muljuda, pigistada. Sellega oleks kõik lõpetatud — ilm ja igatsus ning lõpmata asjad. Sellepärast hoidku ta end! Nõnda kustub kõik kisata ja kärata. Ehk mistarvis kisa ja kära. Olete tähele pannud, kuipalju tähti sügisööl kustub? Aga kes on nende karjumist kuulnud, kes on kuulnud, et nad oleksid appi hüüdnud või leinajaid kutsunud? Ainult talvel mõnikord, kui on pakane vali ja tuul surnud, kui sädeleb lagedate rabade ja kadaknõmmede lumi kuuvalgel, ainult

siis oleks nagu mõnikord tähtede helinat kuulda. Aga muidu vaikivad nad, vaikivad ja kui aeg täis saab, siis kustuvad. . . Ka uss ei susise enam, kui tal sõrmedega kaelast kõvasti kinni võetakse, nii et hammustama ei pääse. Ta ajab ainult lõuad laiali ja lööb oma külma painduva keha ümber tuksatava käsivarre. Katsuge, kui muidu ei usu.

Nõnda mõtles Robert, kui Hedvig seisis nõutult tema ees, teadmata, mis teha, kuhu astuda, millest rääkida, sest korraga küsis ta endalt — miks oli ta siia rutanud, mida otsis ta siit? Eks ei olnud ta ise Robertit jätnud ja teisega läinud? Ja meele tuleb talle, et ta kord juba siinsamas ja peaaegu niisama seisnud, ainult teiste tundmustega, teiste oletustega, Siis, ah, siis tundis ta enda naiskangelasena, naisjumalana, keda peab imetlema ja kumardama ning himustama. Aga nüüd? Ta ei tea, mis nüüd on, ta teab ainult, et mõtlemata siia ruttas, nagu oleks siin tema ainuke paik, kuigi ta ei tea, mis teha, mis ütelda.

Noormees aimab, et neiul on südame pääl midagi suurt ja rasket, aga imelikul viisil ei ole tal tema vastu mingit kaastundmust, nagu seisaks tema ees võhivõõras inimene, kes tulnud teiselt planeedilt. Noormees imestab isegi oma ükskõiksuse üle ja küsiks peaaegu uudishimus: aga oli mul siis varemalt tema vastu

kaastunnet, võisin ma milleski temale kaasa kannatada?

Kõige parema tahtmisega ei oskaks ta praegu seda küsimust vastata. Ta näeb ja aimab ainult, et neidu piinab mingisugune hingeraskus ja et ta on peaaegu halatsemisvääriline ja vilets omas õnnetuses. Aga Robertile ei meeldi halatsemisvääriline ja vilets, võib olla sellepärast, et ta ise kipub saama õnnetuses niisuguseks, et ta ise muutub teguvõimetuks irisejaks ja targutajaks, kui on vaja algatusannet ja talitamist, viigugi see veel suuremasse õnnetusse või ootamata rumalusse. Salajas on talle ikka meeldinud inimesed, kes riskeerivad elus kõigega ja kes ei lase kunagi pääd norgu. Õnnetuid ja viletsaid on tahtnud ta alati veel õnnetumaks teha ja kannatajaid veel enam kannatama panna, lootes nagu ainult nõnda nende elujõu ärkamist. Juba väikse põngerjana, kui ta teiste omasugustega nattis või teiste nattimist päält vaatas, tundis ta alati seletamata tungi nõrkadele ja halemeelsetele mammapojukestele ühes teistega hoope jagada ka siis veel, kui nad juba maas lamasid pikali. Nende hädaldamine ja karjumine ning vesised silmad ainult ärritasid teda ja ukutasid uutele ennatustele.

„Ma tulin jälle“, lausub neiu noormehe mõtete ja mälestuste vahele.

„Seda ma näen,“ vastab Robert osavõtmata.

Neiu tunneb neid sõnu kui rasket hoopi, mis kogu keha ähvardab lömastada. Vaevalt jääb ta veel jalgele püsima.

„Ehk lubad istuda?“ kogeleb ta.

„Ole hää, tool on sääl,“ tähendab Robert seina ääres seisva tooli pääle, kuhu neiu järgmisel silmapilgul langeb.

„Oled sa haige?“ küsib Robert; „nõnda poleks pidanud sa kodust välja tulema.“

Neiu tõstab paluva pilgu noormehe poole, aga säält vastab talle ainult halastamatus ja kalkus.

„Mis sul viga on?“ küsib Robert uuesti, kui neiu ei vasta.

„Ei midagi,“ lausub Hedvig viimase jõuga. „Tulin ainult, tahtsin öelda . . .“

„Mis oleks meil teineteisele veel öelda?“ küsib Robert endise külmusega vahele.

„Ei midagi... tõepoolest ... ei midagi... nüüd näen ja mõistan seda isegi.“

„Aga mis sa siis tulid?“

„Mõtlesin ja tulin . . .ei, ei . . . ma ei mõelnud midagi, sellepärast tulin. Nüüd näen isegi, et ei oleks pidanud tulema . . . Ma lähen kohe, luba, et pisut puhkan . . . tõttasin, pani hingeldama. . . läheb üle . . . see läheb varsti üle . . .“

Neiu püüdis kergendatult hingata ja tema värisevad huuled otsisid ükskõikset naeru.

„Kahvatuks oled jäänud,“ lausub noormees nagu vaatleks ta neidu ainult huvi pärast.

„Doktor Kalamaa arvab sedasama,“ vastab neiu, ehk küll doktorihärra seda kunagi polnud arvanud.

Robert nõksatab: Kalamaa nimel oli ikka veel mõju.

„Sul on tõepoolest midagi viga,“ rääkis noormees ja tema hääles oli juba pisut elavat kõla.

„Ka tädi ütleb seda,“ oli neiu irooniliselt nõus. See ärritas Robertit, ta ütles elavamalt:

„Kord arvab doktor Kalamaa midagi, sestsamast tädi, aga mis sa siis ise selle kohta ütled?“

„Mina ise? ... Ei midagi, üsna hää ... võin juba minna ... Vabanda, et tülitasin ... tuli mulle endalegi ootamata ... See oli täiesti sündmata ... anna andeks ... ma enam ei tee, ei tule ...

Ja neiu tõusis toolilt, et lahkuda.

„Sa räägid nagu laps ja nagu oleksin mina sinu ema või isa,“ ütles Robert.

„Isa“ ... kordas neiu ja toetas end vastu seina. „Nagu isa“ ... Ta vaatas noormehele otsa. „Jah, nagu isa, nõnda arvasin, aga eksisin ... Ela hästi!“

Neiu võttis jõu kokku ja astus uksest välja — kindlalt ja rahulikult.

„Sa ei ütlegi, mis sa tahtsid?“ küsis noormees uksel.

„Mina? . . . Ma ei taha midagi, mitte midagi."

„Ega sa ju muidu ei tulnud."

„Päris muidu."

Neiu läks juba mööda treppi alla. Robert tundis äkki nagu seletamata hirmu: kogu kehas liikus närviline värin.

„Sa salgad . . . ütle ometi!" mangus ta neidu imelikul häälel.

„Mis on mul salata."

„Ütle, ma palun."

„Mina palun ka: vabanda, et tülitasin."

„Sa ei tülitanud sugugi."

„Hästi!"

„Ma tulen kaasa."

„Ei."

„Tulen siiski."

„Mitte."

Robert jooksis tuppa, võttis palitu ja mütsi, keeras ukse lukku ning ruttas alla, aga neiu oli kui tina tuhka kadunud. Oli ta juhtuva voorimehega minema kihutanud või oli ta noormehe eest kuhugi võõra maja koridori või hoovi lipsanud, jäi seletamatuks. Robert tõttas siia ja sinna, vaatas ja ootas, mõtles ja pidas aru, aga lõpuks ei osanud ta midagi muud teha, kui tagasi minna oma tuppa, kus ta nagu mingisuguse mõistatuse ees nõutult istuma jäi.

*

Hedvig jõudis suure rutuga koju tädi juure, kelles ta veel ainust tõsist abilist

aimas. Juba tänaval oli ta nutnud, ilma et ta inimeste pääle vähematki tähelpanu oleks pööranud. Masinlikult oli ta Roberti juurest välja tulles randa rutanud ja sääl paati nõudnud merele sõitmiseks, aga vististe pidi tema välimuses midagi kahtlast avalduma, sest miks muidu keelduti temale paati andmast, ehk küll ilm päris vaikne oli. Neiu nõudis lõpuks omale sõudjat, aga ka seda polnud paadimehel võimalik toimetada. Nõnda pidi ta nõutult linna tagasi tulema ja alles nüüd puhkesid pisarad puiesteel valla ja voolasid paratamata. Kes teab, oleks Hedvig kudagi merele pääsenud, siis poleks tädil nüüd enam vaja olnud teda trööstida ja julgustada.

„Ära nuta, ära nuta," kordas Anna, kui Hedvig nutust kudagi võitu ei saanud. „Ilm on kuri, mehed halvad," lisas ta juure, sest neiu nutu järele arvas ta otsustada võivat, kudas Robert ta vastu oli võtnud.

„Ma ei taha enam elada, ei taha!" nuuksus neiu.

„Mis sa sellepärast nõnda räägid," lausus tädi vaikse etteheitega. „Kes sellepärast siis meelt heidab."

„Olen kõigest tüdind, surmani tüdind!"

„Mis ta ütles, kui sa temale rääkisid? Või polnud ta kodus?" küsis tema.

„Oli küll."

„Ja sa rääkisid?"

„Ei."

Tädi ei uskunud oma kõrvu. Ta küsis:

„Siis tema ei teagi?"
„Ei."
„Mis sa siis nutad?"
Vastuseks nuttis neiu veel ägedamalt.
„Miks siis temale ei rääkinud?" küsis tädi natukese aja pärast.
„Ei saanud."
„Oli seal teisi?"
„Ei oln'd."
„Ma'i saa aru, ma ei mõista sind," rääkis tädi nõutult.
„Kui sa ise oleksid teda näinud, sina ka poleks rääkinud. Tema nägu, hääl, sõnad, teguviis – kõik nööris mul kõri kinni. Kartsin lämbumist, vaevalt sain veel alla tulla, tänaval pistsin jooksma kui hullumeelne, isegi ei teadnud miks või kuhu, jooksin ainult, sest ma kartsin, et ta mulle järele tuleb, mu kätte saab, kinni peab. Veel kunagi pole ma niisugust õudset hirmu tunnud. Et Robert niisugune võis olla!"
„Aga ehk oled sa ise selles pisut süüdi," mõtles Anna vastata, kuid vaikis parem ohates. Alles natukese aja pärast lausus ta: „Mis siis nüüd?" Sa ei tahagi temale enam rääkida?"
„Mitte midagi ei taha ma enam. Häämeelega oleksin säälsamas maa alla vajunud või ära auranud, nii hirmus häbi ja alandav oli see mulle. . ."
Ja nüüd jutustas ta tädile ka seda, kuidas ta randa oli jooksnud ja paati nõud-

nud, et merele sõita, ja kuidas paadimees temale eitava vastuse annud.

„Paadimehel oli sel korral rohkem aru kui sinul," ütles tädi.

„Aga peeneks oleksin tahtnud ta jahvatada, lihtsalt tolmuks teha, kui ta paati ei annud", rääkis neiu ägedalt.

„Nonoh, ära ikka ära", lausus tädi vaigistavalt.

„Ma ei taha enam, ei taha midagi, tahaks ainult otsa saada, et mitte kedagi enam näha, mitte midagi kuulda, nii hirmus on elu". . .

Neiu hakkas uuesti nuuksuma, mis närviliseks tihkumiseks muutus.

„Ole mõistlik, võta aru pähe". . . hakkas tädi.

„Ma 'i taha mõistlik olla, ma 'i taha aru", vastas neiu.

Tädi silitas nõutult ta juukseid. Ikka ja jälle pidi ta oma kasvandiku üle imestama: ta oli teistsugune kui tema ise ükskord. Tema ei olnud nii kange, ei, nii kange ei olnud ta, ei suutnud olla, sest puudus iseteadvus ja uhkus. Ennastalandavalt palus ta meest, roomas tema ees, kuigi see teda juba mitmel korral ülbelt oli ära ajanud, uksest välja tõuganud. Isegi siis veel, kui mees temast vabanemiseks teise linna sõitis, läks ta temale järele, luuras kui vari tema samme, saatis kirju. Ja tagajärg? Ei mingit tagajärge. Mees ei tahtnud lapsega tüdrukut, mees ei armastanud rasket naist,

tal sai himu täis. Sellepärast pidi tädi tahes või tahtmata Hedvigiga nõus olema, et ta hästi tegi, kui ta mehe juurest sõna lausumata ära tuli, sest peale enesealandamise poleks rääkimine ometi mitte midagi praegusel korral võinud tuua.

„Meie, naised, peame kokku hoidma", rääkis tädi viimaks vaikselt, „küllap siis kõik hästi läheb."

Neiu puges rääkijale lähemale ja nuuksus sõna lausumata.

16

Norus pääga istus Robert kaua oma kambris või käis ühest toanurgast teise, kehas rahutus ja nõutus. Jällekord pidi ta imestama, kui hirmus nõrk ja vastupidamatu ta oli. Eks ei olnud tal sepitsetud uued plaanid, sootuks uued plaanid, mis pidid katkestama kõige vanaga — kehalise rammestuse ja vaimlise ning hingelise sumbunud haiglemisega. Ta pidi raputama endise tolmu, endised kütked ja minema vabana kui linnuke, mööda lõpmata teid, nurmi ja metsi. Juba ette maitses ta uut värsket eluluulet, arvas tundvat maapinna ja taimestiku erutavat lõhna, kui ta läheb mööda täidetud heinaküünidest, karja kaupa seisvaist viljanapradest. Ta oli unelenud mingisugusest lõpmata igatsusest, mis värvib ilma ja inimesed, aga nüüd oli see äkki muutunud krõbisevalt kuivaks ja seisis ta ees nagu piksevarras — pikk, peenike, lihata ja elumahlata. Ja põhjus? Ei midagi, peaaegu mitte midagi. Hedvig oli ainult üle ukse sisse astunud, oli mõne tähtsuseta sõna kogelenud ja kärsitult lahkunud, sest tema, Robert, oli ta vastu

võtnud kui roomaja ussikese või viimase viletsakese. Ja ometi oli sellest piskust küll, et noormehes kõik pahupidi pöörata. Ah! ei ole halvemat kahejalgist ilmas kui naine, noor naine. Nõnda võivad ainult nemad talitada, ainult nemad. Nad võtavad sinult kõik, mida sa anda ei taha ja ei taha sulle midagi lubada, mis ihaldama ajab, ehk olgu siis, et sa neid endid ihaldad.

Õhtuni suikus noormees rammestavais mõtteis. Rinnas oli vaikne ja tuim, pää palav ja segane. Viimaks läks ta mere ääre, nagu peaks ta meeled säält ergutust leidma. Ta võttis kivi ja heidis selle merre: käsi oli nõrk ja lõtv, kivi ei lennanud kuigi kaugele. Siis istus ta oma armsale kivile, kuid see oli täna kõva ja külm. Pärast jooksis ta jaluli selle kivi otsa, kus Hedvig ja Kalamaa olid istunud, aga siin oli halb seista. Imelik, kudas nad ometi niisuguse kohatu kivi omale istumiseks võisid valida! Nagu oleks Hedvigil halb maitse.

Robert jalutas mererannal, silmitsedes vastutulijate nägusid. Missugused need täna küll olid: külmad, tuimad, töntsid! Ka juteldi ja naereti ainult moodi pärast, sest nõnda oli sündsam kahekesi ja hulgakesi jalutada. Merele ei vaadanud keegi, nagu oleks see ära auranud. Veepind oli vaikne ja iseäralik hallikas, paiguti vöödiline, paiguti täpiline, laiguline, nagu ninasarviku nahk või nagu – iseseisev

ajakirjanik. Jajah, just nagu iseseisev ajakirjanik. See ootamata mõte meeldis Robertile, ergutas teda pisut, pani endamisi naeratama, mis andis näole kohtlase ilme. Aga siis tuli jällegi meele Hedvigi vaade ja tema kobavad sõnad ning tema kui tina tuhka kadumine. . . Mis oli kõige selle põhjus? Oli see mõni eel- või järelmäng? Ja miks võtsin teda nõnda vastu? Ma ootasin ju teda, aga kui ta tuli, lasksin ta minna, viskasin ta välja. Ma mõtlesin teda nuhelda, temale kätte maksta, aga nüüd tundub, et ma ainult iseennast olen karistanud, iseenda üle naernud. Kõik mu naer oleks nagu ainult mulle endale määratud, kõik mu sõnanooled tabavad ainult mind ennast. . .

Rahutus ja uudishimu aina kasvasid. Juba mõtles Robert, kuhu minna, et Kalamaast ja Sternidest midagi kuulda. Kui läheks otseteed Hedvigi poole, läheks ja vabandaks ning räägiks, nagu poleks vahe peal mitte midagi iseäralikku sündinud, ajaks juttu kui vana hää tuttavaga. Aga ei, sellest mõttest loobus ta, peaaegu pidi ta endale vandega tõotama, et ta enam kunagi oma jalga üle vana Sterni korteri ukse ei tõsta, ehk olgu siis . . . jah, ehk olgu siis, et. . . Ta ei lõpetanud, sest enne jõudis ta kuhugi koridori, seisatas ukse taga ja helistas sisselaskmist oodates.

„Nii kaua aja tagant! Kust see ime tuleb?“ hüüdis Kata lõbusas tujus. Ta näis

noormeest sisse lastes tõsiselt rõõmustavat.

„Väga lihtsalt: läksin mööda ja astusin sisse," seletas Robert.

„Vanu tutvaid vaatama?" naeris Kata.

„Tutvust uuendama, võib olla."

„Olete ikka veel kurb?" küsis Kata kelmikalt.

„Ikka."

„Luuletate?"

„Mitte enam."

„Miks mitte?"

„Pole vaimustajat."

„Pole Katat," naeris neiu lõbusalt.

„Just nõnda!"

„Katal on muid asju toimetada."

„Ajate perekondlikke asju, valvate abielu vooruste järele."

„Olin haige."

„Südamehaigus muidugi. Oleksite pidanud doktor Kalamaa juure minema."

„Käisingi seal."

„Saite abi?"

„Nagu peoga võttis vaeva. Olin tema viimane haige, peale minu ei võtnud ta enam kedagi vastu, saatis kõik tagasi."

„Kust teie seda teate?"

„Nägin, kuulsin."

„Oli teil siis niikaua aega näha ja kuulda?"

„Mu ravitsemine nõudis kaua aega."

„Ja doktorihärra oli põhjalik?"

„Üsna põhjalik," naeris Kata. „Aga teate, mis siis sündis?"

„Millal siis?"

„Kui ta mind ravitses . . ."

„Ja mis siis sündis?" küsis Robert.

„Ta sai teie laulud kätte."

„Minu laulud?"

„Jah. Pahandate? Aga ma ei võinud midagi parata, kandsin neid ju rinnal ja nõnda tuli see."

„Põhjalikul arstimisel," püüdis Robert naljatada, aga rinnas hakkas piinlik.

Kata naeris.

„Mis doktorihärra meie luulest arvas?"

„Kudas meie?" küsis Kata vastu.

„Noh, teie poolt oli vaimustus, minu poolt sõnad ja sulg."

„Doktorihärra luges ja naeris."

„Tähendab — oli teiega ühel arvamisel?"

„Ei, mina ei naernud, kui ta luges."

„Aga varemalt naersite ju."

„Nüüd mitte. Ma poleks tahtnud neid ei temale ega kellegile teisele näidata, tahtsin neid oma saladuseks pidada. Mõtelge ometi: ka Katal on oma saladus, väike, kuid siiski on."

„Siit näete: saladusi ei tohi rinnal kanda, rind võib äraandjaks saada."

„Teie olete haige."

„Mina? Kust te selle peale tulete?"

„Doktor Kalamaa arvas."

„Kust tema seda teab? Ta pole ju mind ravitsenud."

„Aga ta luges ju teie laule."

„Tähendab — minu lauludel on haigussümptoomid ja doktorihärra järeldab, et ka laulude kirjutaja peab haige olema."

„Just nõnda."

„Aga uskuge, lauludest leitud haigus pole minus, vaid teis."

„Kudas nii?"

„Mina kirjutasin, nagu teilt saadud vaim dikteeris; oli see vaim haige, siis peavad ka laulud haiged olema. Nõnda pidi sellest ka doktorihärra aru saama, sest minu laule lugedes arstis ta teid ja kui ta seda küllalt põhjalikult saab teinud, siis hakkan ma paratamata tervemaid laule kirjutama."

„Küll võite teie rumalusi lobiseda," naeris neiu.

„Rumalusi? Eksite! Pange tähele: kui teie kord oma vaimuga hakkate kirjanduse või kunsti ajalugu kirjutama, siis soovitan teil tingimata suuremal määral silmas pidada neid allikaid, kust kirjanikud ja kunstnikud oma vaimustuse ammutavad, mitte aga nii väga rõhku panna nende eneste peale, sest muidu võite samasse eksitusse langeda, nagu doktor Kalamaagi: minu laulude põhjal teeb ta otsuse minu tervise kohta, aga ainult teil on ju vigane jalg."

„Ega jalgega luuletata," naeris Kata.

„Jalgeta luuletajaid ma ei tunne“ vastas noormees tõsiselt. „Küürakatel olevat küürakas vaim ja lombakal on paratamata lombakas vaim, sest käies ei lonka mitte ainult vigane jalg, vaid kogu keha ühes vaimu ja hingega. Tähelpanuvääriline on ainult see, et lombakat jalga nähakse, lombakat vaimu aga mitte. Teil näiteks lonkab kogu surematu hing, aga ei teie ise ega doktor Kalamaa tea seda. Ja teate mis?“

„Noh?“

„Teil on ka küljekondid vastuoksa kõverad.“

„Pfui, kui kole! Ärge rääkige nii hirmsaid, asju, ma ei saa öösel magada.“

„Nii kui nii ei saa te öösel magada. . . Aga see pole veel kõik: hing ripub teil väljaspool vöö vahel, nagu jahikoeral palavaga keel, ots pisut kahekorra, et ta maha ei ulataks.“

„Rääkige mõistlikumalt,“ palus Kata.

„Häämeelega võtaksin oma laulud tagasi,“ ütles Robert.

„Ahaa! Sellepärast tulitegi,“ vastas neiu.

„Mitte sellepärast, vaid sellepärast, mis te rääkisite.“

„Kalamaa pärast.“

„Tema ja teiste pärast, kes neid ehk veel loevad.“

„Mul on nad juba pääs.“

„Seda kergem on teil teksti tagasi anda."

Neiu pööras selja ja otsis oma rinnalt midagi.

„Siin nad on," ütles ta siis pakkudes.

Noormees võttis kulunud paberilipakad.

„Tervitage minu poolt doktorihärrat, kui ta teid jälle ravitsusele kutsub," ütles ta.

Kata naeris.

„Juba tahale minna?" küsis ta.

„Mis teha, teie ei vaimusta mind enam, ja küla uudiseid teil ka ei ole," vastas Robert, kel äkki himu lôppes lobisemiseks, sest tal kadus lootus Hedvigi ja Kalamaa kohta midagi teada saada.

Tänavale astudes võttis Robert kulunud paberilipakad taskust ja vaatas neid. Tõusis imelik tundmus, sest äkki näisid nendega seotud mälestused niisama kulunutena nagu lehed isegi. Neist tõusev lõhn tuletas teatud taskurätiku meele, aga ka see kõik oli imeväärselt tume ja ammuaegne. Noormees kiskus paberilehed väikesteks tükkideks ja viskas nad tänavale tuule kätte lendu. Ise jäi ta selle juures seisatama, nagu vaatleks ta neid, kuid tõepoolest oli ta nad juba unustanud, môeldes kuhu minna või mis teha. Kata kui külakell ei vaigistanud tema uudishimu, jäi üle veel Alter, kes vast Hedvigist ja Kalamaast midagi oleks võinud

teada. Tema poole seadiski Robert sammud. Aga kui ta teda kodust ei leidnud, kõndis ta nõutult tänavail sinna ja tänna, kuni ta enda Hedvigi isa maja eest leidis. Vähe puudus, siis oleks ta sisse astunud, alles viimasel silmapilgul sai ta endast võitu, pööras ümber ja lonkis roidunud liikmeil koju.

Jälle uneta öö, jälle piinavalt uimlev rammestus. Järgmisel hommikul läks ta ilma pikema arupidamiseta Hedvigi poole.

„Minu tütar on haiglane, ta ei võta kedagi vastu," ütles vana Stern ukse vahelt Robertile nagu võhivõõrale. „Päälegi ootab ta kedagi teist," lisas ta juure ja lõi ukse noormehe nina ees kinni, kes üksi natukene aega seisis, nagu mõtleks ta millegi üle järele. Tõepoolest polnud tal aga ainustki mõtet praegu pääs. Alles siis, kui ta uuesti tänavale jõudis, lausus ta endamisi: „Lollus," ehk tal ka siin tumedaks jäi, mille kohta see sõna käis. Koju saabudes püüdis ta end nagu ergutada, kui ta ütles: „Siit maalt ja mitte enam. Sõidan ära, seega on kiusatustele lõpp."

Ja nüüd hakkas ta arutama, kuhu ja kudas minna. Silme ette kerkisid kaleidoskoobiliselt vahelduvad sügismaastikud kõrrepõldude ja jõekäärudega, kus lokkab heleroheline hädal. Pihlakad särgavad juba marjakobarais ja haab seisab kuuskede ja kaskede vahel nagu tulileek. Mets ei kõla enam hästi karjase huikel või

pasuna tuututamisel. Siin ja sääl tõuseb suits põõsaste vahelt, koer haugub, kellad tilksuvad ja karjapoiss punub tule ääres istudes korvi või teeb luuda. Veskid vuravad hoolega käia, uudsevili juba kolus. Teel sõidavad jahutolmused mehed, kotikoormad vankril. Aga linnud ei laula enam, ei, nemad ei laula enam. Ainult varesed on karja kaupa põldudel ja napradel, kust nad ajuti täissöönult lendu tõusevad ja karjudes pillerkaaritavad kõrgel õhus. Siis lasevad nad maha uuesti sööma. Nõnda söövad, karjuvad ja pillerkaaritavad nad talveni, siis jäävad ka nemad vaikseks, nagu oleksid nad kenad laululinnud . . . .

Äkki ärkas Robert nagu unest: ettekujutatud pildid ei kiskunud teda enam kaasa, ei ajanud vaimustusse. Aga veel päev tagasi oli ta joovastunud oma kujutlusteil kõndides, oli joovastunud ja aina oodanud mineku silmapilku, maitsedes juba ette mingisugust meelte mõnutsemist, mis ajab laulud pääle lausa taeva all.

17

Hedvig oli endaga valmis ja ootas Kalamaad. Tal oli embkumb valida: kas Kalamaa naiseks saada, nagu isa seda nõudis, või abita ja auta tema majast lahkuda.

Tädi oli nagu suu soojaks kord püüdnud ka Robertit meele tuletada, kuid see ajas vanamehe ainult vihale: ta ei tahtnud poisikesest kuulda, kellest võib olla midagi ei saa või kuigi tast peaks saama, siis alles peale vanamehe surma. Aga vana Sterni ei huvitanud see, mis pärast surma tuleb, neist asjust armastas ta vaimulikuga rääkida ja maksis seal nagu kord ja kohus, maksis enamgi, kui taeva pääsmiseks tingimata vaja oli.

Hedvig kuulas vaikides isa sõnu, sest mis pidi ta vastama. Roberti juurest oli ta sõnalausumata ära tulnud ja temaga uuesti kokkupuutumiseks polnud tal praegu vähematki himu, sest viimasest korrast sai talle seks puhuks küll. Neiu polnud tõepoolest veel mingit kindlat otsust teinud, sest otsused lükkas ta nähtavasti uute sündmuste kaela, aga mingisuguse vääramata iseteadvuse ja julguse oli ta tagasi võitnud,

nagu see oli tal siis, kus ta tundis enda kui linnukese vabana taeva all. Viimane Robertiga kokkupuutumine oli talle tõendanud, et ei ole temal muud toetuspunkti kui tema ise ja võib olla ka vana tädi, kes millalgi ammu sedasama kannatanud, milles tema praegu vaevleb. Ärkas mingisugune jonnilik kangekaelsus, ärkas kiuslik tahtmine kas või teiste vihuti oma pää järele elada. Nad tahaksid temaga talitada kui asjaga ja nad teevad, nagu oleks nende pool õigus, tõde, loodus oma vääramata seadustega. Aga Hedvig ei taha asi olla ja temale ei meeldi teiste sepitsetud õigus ja tõde, talle pole see lapsest saadik meeldinud.

Terve öö pidasid nad tädiga kahekesi aru. Kõik oli teisiti läinud, kui Hedvig varemalt ette kujutanud. Ikka oli ta armastanud võidelda ja rassida, oli mõnikord nagu ainult selleks inimestega vastollu sattunud, aga kunagi polnud ta osanud arvata, et elu nõnda läheb kui ta praegu ees seisis: katkesta kõigega sidemed, ütle kõigest lahti, ole ainult iseendaga üksi. Liig lihtsalt tuli kõik, isegi luulet ei paistnud temas. Elu seisis kui kangekaelne karu teel ees: on jõudu ja julgust, siis, ole hää, katsu sülipätsi, tunned sa aga nõrkust ja argust, siis anna jalgele tuld. Lugedes ja rääkides oli huvitavam. Siis leidus voogavaid tundmusi, kaasakiskuvat vaimustustki. Nüüd oli rinnas peaaegu karske

külmus; kõik mis liigutada võiks, taandus eemale. Isegi Robertit nägi ta nagu kõrvalise isikuna, kes kaugel ükskõikse vaatlejana asub.

Alles siis, kui tädi hakkas rääkima oma eksitusest — tädi tundis ikka veel, et ta elus on eksinud, pattu teinud, — üksi elamisest, tundide andmisest, emakssaamisest, lapsest, sellest väiksest, nõrgast, saamatust, pehmest ja soojast loomakesest, kes suudab ainult käsi ja jalgu liigutada ning karjuda, jah, kui tädi kõigest sellest rääkis ja pisaraid pühkis, siis tundis ka Hedvig, nagu poleks see sugugi nii luuleta. Süda hakkas rinnas kiiremalt tuksuma ja hinges uitas soe värin. Üksi, iseseisev, enese päralt olla — mis oleks veel ilusam! Virgud kui koidutuul merede taga ja uinud kui suine öö laias laanes . . . Aga kas siis ikka peab üksi olema, nagu tädi Anna? Mis siis, kui laps niisama ära sureb, nagu temalgi? Pean ma ka siis eluajaks üksi jääma? Ei, see oleks õudne, Hedvig tundis, et oleks.

Tuli Kalamaa ja katkestas neiu mõtted. Ka doktorihärra oli uneta öö mööda saatnud. Pagana naised! Tõsiseid asju ei pea mõistlik mees nendega kunagi ajama, liiatigi kui nad on noored ja kui sa ise oled paremates päevades. Noored naised teevad musta valgeks, Kalamaa tundis seda. Ta oli vana Sterni rahale kosja läinud — seda julges ta nüüd juba

iseenda ja Neero kuuldes tunnustada — ja nüüd kippus tütar, see plika ja kaubapäälis, pääasjaks saama. Ja missugune plika! Kangekaelne ja jonnakas, nagu puuduks tal vähemgi haridus ja sugukohane kasvatus, mis teeb naise pehmeks, järelandlikuks, mahedaks, taltsaks koduloomaks. Tõepoolest, kui doktor Kalamaal seltskondlised instinktid küllalt sügavale poleks juurdunud, ta võiks mõne romantilise lollusega valmis saada.

„Ma julgen loota, et asjast huvitatud noormehel kõik teadmata on, mis meie vahel sünnib,“ ütles Kalamaa asja juure asudes.

„Ei, ta teab“, vastas Hedvig ebatõelikult.

„Kudas on see võimalik?“

„Ma rääkisin talle eila.“

„Tähendab — te saite kokku?“

„Ma käisin tema juures.“

Kalamaa kortsutas kulmu.

„Ja te rääkisite kõik?“ küsis ta viivitades.

„Kõik.“

„Ka seda, mis plaanitsetud?“

„Ka seda.“

„Milleks te seda tegite?“

„Ma ei tea.“

„Ja tema?“

„Ajas mu ära.“

Kalamaa hingas kergemini. Neiul tuksatas rinnas. Tal oli häämeel, et mehele nii mõnusa haagi ette oli vajutanud.

„Kas teie isa, härra Stern, seda teab?"

„Ei. Mis puutub see temasse."

„Õige, õige," oli ka doktorihärra nõus. „Aga siiski on see pisut halb."

„Miks?" küsis neiu nagu uudishimus.

„Ei ole hää, kui niisuguseid asju need teavad, kel selleks tungivat tarvidust pole."

„Te mõtlete, et nõnda võib kõik avalikuks tulla, ka see, mis keelatud."

„Keelatud," naeratas Kalamaa põlglikult, „Paljugi on keelatud. Elu aga ei hooli ei keelust ega seadusest. Mis täna seadus, võib homme muinasjutuks saada. Keda täna seadusest üleastumise pärast võllasse tõmmatakse, seda kroonitakse homme vabadusvõitlejana, kui temaga seda juba täna salajas ei tehta. Iga seadus tehakse selleks, et temast varem või hiljem kas avalikult kavalusega või salajas otsekoheselt peab üle astuma."

Neiu silmis helkis pilkav naeratus. See sundis Kalamaad tähelpanu selle pääle juhtima, kui väga tõsine on seisukord: neiu enese ja ka mitme teise saatus rippuvat asja küljes.

„Minu saatus on mu lapsega ühendatud," vastas Hedvig selle pääle.

„Ah nõnda," sõnas Kalamaa ja vajus toolil kössi. Neiu silmitses teda. Kui väik-

seks ja igapäevaseks ta oli jäänud! Natukese aja pärast tõusis doktor toolilt, astus paar sammu neiule lähemale ja ütles:

„Ma olen ka nõnda valmis enese tulevikku teie omaga siduma."

See tuli ootamata. Neiu vaikis imestanult.

„Ma palun endist viisi," lisas Kalamaa juure: „Tulge mulle naiseks. Ma ei saa teisiti, mis oleks mu elu ilma teieta."

Neis sõnades värises juba tundmus. Seda kõla polnud Hedvig Kalamaa hääles veel kunagi varemalt tähele pannud ja nagu kardaks ta, et see uus kõla soovimata mõju võiks avaldada, tõttas neiu küsima:

„Aga laps?"

„See saab meie lapseks."

„Ja tema isa?"

„Mina olen talle isaks ja ta ei saa kunagi teada, et tal teine isa võiks olla."

„Mul pole selleks õigust, ma pean enne pärisisaga rääkima."

„Õigust... On siis selleks õigust vaja? Tema ei võtnud ju teid vastu, ja sellest on küll."

„Ma pean temaga siiski rääkima, muidu võikis ta arvata, et me esimesest plaanist kinni oleme pidanud."

„Seda parem meile ja lapsele. Hää oleks, kui me ka teie isa ja tädi arvamisele võiksime viia, nagu oleks see meie laps. Mida vähem teadjaid, seda parem. Ka olen mina, mis abielusse puutub, õige-

usklik katoliiklane: ma pean teda teatud pühaks saladuseks, saakramendiks, müsteeriumiks mehe ja naise vahel ja nõnda tohivad ainult nemad ise teada, kes nad on ja mis neil on."

„Aga praegusel korral saaks selle saladuse või müsteeriumi aluseks pettus, vale."

„Pole midagi parata, müsteeriumide kõige kindlam alus on ikkagi vale olnud, vähemalt tõe mitteteadmine."

„Aga Robert võiks ju asjast rääkida, nagu te esiti kartsite," ütles Hedvig. See oli esimene kord, kus ta noormehe nime nii lihtsalt Kalamaa kuuldes välja ütles.

„Kartsin? Ma pole kunagi kartnud, vaid avaldasin ainult arvamist, mis parem ja otstarbekohasem oleks. Noormehe rääkimine oleks põhjendamata, oleks laim ja laimajate vastu leitakse kaitset."

„Aga nõnda tuleks ometi välja, kes lapse isa on."

„Midagi ei tule välja, sest tõendused on ema, see tähendab, teie käes ja teie võite nendega ümber käia, nagu hääks arvate."

„Siis peaksin ma oma lapse ja tema isa ees eluajaks valelikuks jääma."

„Ta ajas ju teid uksest välja, kuna ta teid enne sinnamaale oli meelitanud; nii on ta selle vale õigusega ära teeninud."

„Ta pole seda kudagi ära teeninud, sest ta pole mind kunagi meelitanud. Ehk

kuigi ma veel tema vastu seda teeksin ja ennast millegagi vabandaksin, aga mis võiksin ma oma lapsele öelda?"

„Mina saan talle ju isaks, ehk pole tal põhjust seda vahetust kahetseda."

„Aga mina ja teie ise teate, et see vale on. Igakord, kui ta teid kui oma isa hüüaks või kui teie teda kui oma last kutsuksite, kõlaks see mu kõrvus kui lunastamata kuritöö. Ja ma tean, et viimaks aeg tuleks, kus ma seda välja kannatada ei suuda ja tõe üles tunnistan."

„Siis süüdistab laps oma pärisisa, kes tema ema oma juurest ära ajas."

„Kust teame meie seda, mis lapsed kord teevad, ainult iseeneste kohta võime midagi öelda," vastas neiu ja tõusis toolilt, nagu tahaks ta arutamise lõpetatuks tunnistada.

Ka Kalamaa tõusis püsti ja jäi ootama.

„Austatud doktorihärra, ma arvan, et oleme otsusele jõudnud: meie vahel on kõik lõpetatud," ütles Hedvig natukese vaikimise järele.

„Kudas? Kõik lõpetatud?" vastas Kalamaa kohmetult.

„Jah, täiesti."

„Igal tingimisel?"

„Ma arvan."

Nad vaikisid. Siis sõnas Kalamaa nõutult:

„Teie papa. . ."

„Jätke seda meie eneste asjaks," rääkis neiu vahele.

„Aga linnas tõusevad jutud."

„Tõusku, kui see lõbu sünnitab."

„Kui te aga kõigist maha jäetud olete, kas teie ka siis mind kuulda ei võta?"

„Ma arvan, mitte. Mis oli, on eksitus, vähemalt minu poolt. Esiti kartsin ja austasin teid, siis saite mulle vastikuks ja põlgusvääriliseks, nüüd pole ka seda enam: ma olen ükskõikne."

Need sõnad puutusid doktorit valusasti.

„Teie olete südameta," ütles ta.

„Seda parem, siis pole midagi murdumas," vastas neiu.

Kalamaa jättis jumalaga. Kurval pilgul silmitses ta neidu, kes talle ilusam näis kui kunagi enne. On mehi, kes naise ilu ainult plikas ja emas otsivad; kõige ilusamad on aga noored emad.

Uksel tuli Kalamaale vana Stern rõõmsa näoga vastu.

„Kõik juba korras, armas doktorihärra?" küsis ta.

„Kõik," vastas Kalamaa, „aga sellest jutustab teile ehk teie preili tütar, minul on aeg kasin, pean ruttama. Vabandage."

Ta kadus ukse taha.

„Mis peab see tähendama?" küsis isa umbusalduses tütrelt.

„See tähendab: tal ei ole enam kunagi tarvis selles asjas tagasi tulla."

„Tüdruk!“ karjus isa: „Mõistan ma sind õieti?“

„Ma arvan, aga mistarvis karjuda, papa.“

„Mistarvis karjuda!“ kordas isa ärritatult. „Terve ilm läheb hukka ja ikka veel pole tarvis karjuda.“

„Nõnda ei päästa sa ju oma ilma,“ vastas tütar vaikselt, „rikud ainult teiste rahu.“

„Sa ära targuta, vaid ütle silmapilk, miks doktor Kalamaa nõnda ära läks.“

Paari sõnaga tegi tütar isale seda selgeks.

„Sa teed mu hulluks!“ karjus vana Stern. „Ma võin unustada, et ma su isa olen.“

„Unusta, kuid ära karju,“ vastas Hedvig teravalt. Isa ärritus hakkas ka temasse.

See vastus oli liig. Metsikus vihas oleks isa tütre kallale tormanud, kui mitte Anna parajal silmapilgul vahele poleks jõudnud.

„Oled sa hull pääst!“ karjus tädi meeleheitlikult vihasele mehele väljasirutatud kätel vastu. „Sa tapad ennem minu, kui sa temasse puutuda saad!“

Põlevail silmil vahtis ta vanamehele näkku, kes selle ootamatuse ees seisatama jäi.

„Naine on sul juba hauas, nüüd tahad sa ka lapse talle sinna järele ajada. Vana inimene läheb ikka natuke napakaks,“

rääkis Anna ärritatult ja etteheitvalt, kuna Hedvig toolile langes ja nutma, nuuksuma hakkas. Ta ei teadnud isegi, miks tal pisarad silma tulid ja miks keha krampIikult tuksuma hakkas. Tegi seda uneta öö ja hingelised vapustused? Või ehk tädi nägu, hääl, liigutused? Kui hirmsad võivad inimesed mõnikord olla! Aga nõnda on nad ka kõige ilusamad, nad on nemad ise.

Anna pööras Hedvigi poole ja püüdis teda rahustada, trööstida. Kõiksuguste nimedega kallistas ta teda. Neiu kuulis sõnu, mis talle lapseea meele tuletasid. Ah, see oli nii ammu! Ja nüüd jälle. Kui naljakalt see kõlas!

„Kaks parajat,“ ütles vana Stern naisterahvastest eemale minnes. „Üks parem kui teine. Aga ma ütlen: minu maja olgu teist tühi!“

Ja neile sadas häid ja veel paremaid sõnu kaela. Stern rääkis ka siis veel, kui naised juba teise tuppa olid läinud: mees lahutas nõnda oma südant. Viimaks istus ta vaikides toolile. Istus ta sääl kaua? Seda ta ei tea, ainult äkki hakkas talle midagi krägisevat kõrvu kostma. Mis see on? Ah jaa! See on reisikorv: Hedvig ja Anna pakivad oma asju sisse. Nad lähevad siis tõesti ära? Ja nad ei tule teda, Sterni, mitte paluma? Ei, seda ei tee nad mitte, vanamees tunneb Annat ja ka Hedvigit. Mitte asjata pole ta viimast „oma“ tütreks hüüdnud... Homme on vististi toad tühjad

ja tema, Stern, ainuüksi. Doktor Kalamaal on Neerogi, temal mitte kedagi. Kui ta alla poodi läheb, siis ei kuule ta ainustki sammu oma pää kohal, toad on ju täiesti tühjad. Kui ometi eit elaks ! Jah, kui eit elaks, siis poleks kôik nõnda läinud, tema oli teisiti, hoopis teisiti oli tema . . .

18

Ohtul kella seitsme paiku sai Robertil iseendast villand ja ta läks välja teisi inimesi kaema, ta läks vaatama neid, kelle vastu ta tänini vähe huvi ja lugupidamist tunnud. Nagu kuri saatus vedas ta Alteri juure, sest ikka veel kipitas tal nähtavasti süda sellepärast, et ta teda viimati otsides kodus polnud tabanud.

„Noh, sa polegi veel ära sõitnud!“ hüüdis sõber Robertile vastu.

„Kuhu ma siis pidin sõitma?“

„Kust mina seda tean kuhu.“

„Kes sulle siis rääkis, et ma pidin sõitma?“

„Arvasin ise.“

„Imelik arvamine. Aga tõepoolest mõtlen ma ärasõidu peale.“

„Mõtled . . .“ kordas Alter. „Sa mõtled, kuni sa hiljaks jääd.“

„Kudas hiljaks? Ma ei mõista sind nähtavasti.“

„Ära vigurda, see pole ju enam uudis.“

„Mis pole uudis?“

„Pagan võtku, oled sa küll näitleja! Kõik teavad juba, aga tema teeb näo, nagu

poleks tal tõepoolest maast ega taevast aimu."

„Nüüd pead sa mind küll kavalamaks kui ma olen," vastas Robert päris tõsiselt ja ta tundis, kudas kogu kehas tal midagi värisema lõi.

„Kas sa siis temaga kaasa ei pidanud sõitma?" küsis Alter.

„Kelle temaga?"

„Aga inimene! Sul on ju ainult üks tema: neiu Hedvig Stern, meie linna au ja uhkus; endine doktor Kalamaa tulevane jne. jne."

„Sõidab siis Hedvig ära?"

Alter võttis taskust kella, vaatas seda ja ütles:

„Juba on sõitnud, rong läheb kell 7.10 välja ja praegu on kell juba pool kaheksa."

„Ja Kalamaa?"

„Mis Kalamaa?"

„Tema sõitis ometi ühes?"

„Ei, ainult tädi Anna."

„Ma ei saa midagi aru."

„Noh, siis kuule: Hedvig ja Kalamaa on lahku läinud, mis põhjusel, pole teada, sest nähtavasti on mõlemad tarvilikuks arvanud tänini vaikida. Kui sina tõepoolest seda veel ei tea, siis on see minule arusaamata, sest Hedvig olevat ju enne ärasõitu sinu juures käinud. Käis ta?"

„Käis küll."

„Noh, ja siis?"

„Ei midagi. Sellest kõigest ei lausunud ta sõnagi."

„Päris uskumata," lausus Alter.

Aga Robertile oli nüüd juba kõik arusaadav ja usutav. Ta arutas endamisi: tähendab, juba siis oli tal lõpuotsus käes, kui ta minu juure tuli. Ja ta oleks tingimata kõik rääkinud, kui ma teisiti oleksin temaga ümber käinud. Nüüd aga arvas ta paremaks sõnalausumata minna. Aga kuhu sõitsid nad Annaga ja miks just nemad kahekesi? Mis oli kõige selle põhjuseks?

Alteri ees püüdis Robert ükskõikset ja osavõtmatut mängida, aga kui ta tema juurest välja tuli, valdas ärevus teda seda suurema hooga. Arutult jäi ta kõnniteele seisma ja ei osanud ei siia ega sinna liikuda. Vaksali joosta? Aga rong on juba ammugi läin'd! Koju minna? Mis sinna? Vana Sterni juure? Et sõimata saada ja mõnitusi kuulata. Kalamaade poole? Lollus! Kümme korda ennem siis juba vana Sterni juure.

Ja sinna ta läkski, läks kindla nõuga, maksku mis maksab teada saada, kuhu Hedvig sõitnud ja kui võimalik — miks ta nõnda sõitnud. Robert tahtis allaheitlikult kõik vanamehe sõnavalingud ära kannatada, ainult et aga oma eesmärgile jõuda. Ja mis saab peale seda? Sõidab ta neiule järele? See küsimus ei tulnud tal praegu meele, nagu ei võiks teda ole-

tadagi. Ta tahtis ainult teada, miks ja kuhu neiu sõitnud, muud midagi — ainult teada, pärast tulgu mis tahes.

Vana Stern ei avanud ust muidu, kui Robert pidi oma nime kaks korda ütlema, nagu oleks see siin majas peaaegu juba ununenud.

„Aa, noorehärra!" venitas vanamees peale teretamist pilkavalt. „Nii kaua aja tagant see au!"

„Vabandage, et teid tülitan," hakkas Robert võimalikult ladusasti, „aga ma tahtsin midagi küsida" . . . Ta peatas, sest ütlus ei meeldinud ei talle endale ega ka nähtavasti vanamehele, kes lausus endist viisi pilkavalt:

„Soo, vôi küsida."

„Jah, ma tahtsin paluda," püüdis noormees ütlust parandada.

„Või isegi paluda," pistis vanamees vahele, kuid endisest pisut leplikumalt, vähemalt arvas ta ise seda nõnda. Teda, Sterni, palutakse — see on juba teine asi, hoopis teine asi kui küsimine.

„Ehk on noorehärra nii lahke ja võtab istet," ütles vanamees, „siis ehk saame kuulda, mis ta küsib ja palub. Minulgi läheb aeg nõnda hoopsamalt, olen ju nüüd päris üksi."

„Õigust öelda, sellepärast ma tulingi teie palvele," rääkis noormees, ilma et ta vanamehe tooni ja sõnade pääle vähematki rõhku oleks pannud.

„Või sellepärast," lausus vanamees näol, nagu võtaks ta hoogu või otsiks parajat silmapilku, mil noormehe kallale tormata.

„Tahtsin teilt teie preili tütre aadressi paluda, kuulsin täna, et ta olevat ära sõitnud," jatkas Robert. Vanamees vahtis natukene aega noormehele uurivalt näkku, nagu kahtleks ta, kas rääkija sõnu tõsiselt või naljana võtta, ja ütles siis kindlalt ja järsku:

„Mina ei tea oma tütre aadressi ja ei tahagi teada, aga kuigi ma seda teaksin, siis ei ütleks ma teile seda mitte. Saab sellestki, mis te mulle ja mu tütrele olete teinud. Ma palun unustage tulevikus ka minu aadress."

„Ma ei ole teile midagi teinud," vastas Robert vaikselt.

„Või veel pole teinud!" karjus vanamees. Ta astus toas mõne kärsitu sammu ja küsis siis vihaselt: „Mis te siis veel tahaksite teha, kui see veel midagi pole?"

„Mis ma olen siis teinud?" ütles noormees.

„Te olete mu tütre raskeks teinud ja minu enese ilma naeruks, seda olete teinud, teie poisijõmpsikas, hilpharakas! Kui see teie arvates veel midagi pole, siis võite mu toaukse väljaspoolt kinni panna. Jätke mind õnnetut üksi, ennem elan kui hunt mahajäetuna oma majas ja hulun

kas või kuu pääle, aga teid ei taha ma näha ega kuulda."

Robert tõusis kohmetult püsti ja vahtis päranisilmil vanamehele nõutult otsa; suugi unustas ta praokile, värisevad huuled töllakile.

„Nüüd vahite kui tänapäine mulle otsa ja teete näo, nagu ei mõistaks või usuks te mind," rääkis vanamees Roberti ette seisma jäädes ja teda aineti silmitsedes. Ja kui noormees ikka veel sõnagi suust ei saanud, ütles vanamees sarkastiliselt: „Andke andeks, aga mina ei uskunud alguses, et teiesugune sellega toime saab, ma ei mõistnud, et niisugune võib minu tütre ära narrida."

Nagu läbi une kuulis Robert vanamehe sõnu, ilma et ta nende tähenduse kohta endale õieti aru oleks annud: tal oli oma mõtetega küllalt tegemist.

„Vabandage, härra Stern," ütles ta viimaks, „sellest kõigest kuulen täna alles esimest korda. Sellepärast võin ainult ühte teha: ma palun teilt teie tütre kätt."

Vanamees pahvatas naerma. „Soo, või nüüd palute minult mu tütre kätt," ütles ta poolpilkavalt, pool imestanult. „Aga mina pean teile kahjuks ütlema: minul ei ole enam tütart, sest Hedvig Stern ei ole enam minu tütar: mina ajasin ta oma majast välja."

„Siis ei oska ma enam midagi teha, peaksin ehk ta enda üles otsima. Kui

teie ehk, härra Stern, mind selles tahaksite aidata, siis oleksin teile väga tänulik."

„Ma juba ütlesin, et ma ei tea, kuhu nad sõitsid ja ei tahagi teada."

„Siis pean ma ise otsima," vastas Robert. „Veel kord palun vabandust, et teid tülitasin, ja tänan saadudki teadete eest. Hääd õhtut!"

Robert mõtles minna.

„Mis te tahate teha?" küsis vanamees, kel äkki nagu hirm hakkas, et noormees järgmisel silmapilgul ukse taha võib kaduda, kuna tema üksipäinis siia peab jääma.

„Teie tütrele järele sõita," vastas noormees.

„Kuhu?"

„Seda ma veel ei tea."

„Aga pidage meeles: minu tütar on paljas kui kirikurott; oma varanduse annan vaestele."

„Seda parem," vastas Robert väljakutsuvalt.

„Soo, või seda parem?" kordas vanamees imestanult.

„Muidugi parem," vastas noormees.

„Miks siis parem?" päris vanamees.

„Seda ei või ma teile öelda."

„Saladus?" nöökas vanamees.

„Seda mitte, aga teie ei saaks aru, kuigi ma ütleksin," vastas Robert.

Vanamees oli noormehe häbematuse pärast keeletu.

„Teie ei saaks aru ja paneksite sellepärast pahaks," jätkas Robert.

„Te räägite peaaegu nagu minu tütar," ütles vanamees viimaks vihahoogu seletamata ajel maha surudes, „sel ka polnud aru pääs, mis ta suust välja ajas."

„Võib olla," vastas Robert ja tegi minekut. „Veel kord hääd õhtut!"

„Kannatage pisut!" hüüdis vanamees nagu hirmul. „Kuhu te mõtlete sõita?"

„Tõepoolest ei tea praegu veel," vastas noormees.

„Mina arvan, et nad Moskvasse läksid," rääkis vanamees tahtmata leplikumalt ehk ta küll vihavimma püüdis alal hoida, „tädi Annal on seal vanad tutvused ees."

„Kui Moskvasse, siis Moskvasse," vastas Robert masinlikult, kes praegu muu peale ei mõelnud kui aga — kudas siit minema pääseda.

Vanamees kõheles, astus paar nõutut sammu, maigutas suud ja tegi kätega mingisuguseid ebamääraseid liigutusi.

„Härra Muidu," ütles ta viimaks, „vabandage mind vanainimest, aga — kas teil reisiraha on?"

„Ei ole" vastas Robert hooletult.

„Kudas te tahate siis sõita?" küsis vanamees peaaegu lahkel naeratusel.

„Seda ma veel ei tea."

„Kas te ei tahaks selles asjas minu poole pöörata?" küsis vanamees kelmikalt.

„Ei maksa vist."
„Katsuge."
„Olete ärimees, nõuate kõrget protsenti."
„Seda küll," vastas vanamees, mõtles natuke ja ütles siis äkilist liigutust tehes: „Jah, kõrget protsenti: aasta jooksul peate mulle tütre tagasi tooma ja kui see muidu ei lähe, siis ka vana tädi, pagan võtku. Kuulsite?"
„Aga kui ma ei too?"
„Siis. . . siis ma ei tea. . . ma ei tea, mis ma siis teen. . . Võtan ehk teise naise. . . jah, ütelge Hedvigile, et kui ta aasta jooksul tagasi ei tule, siis võtan teise naise. . . Minge! . . . Ruttu!"
Vanamees pöördus läbemata kõrvale, nagu püüaks ta midagi varjata noormehe eest, kes parajat silmapilku tarvitades hoogsalt uksest välja tormas ja mööda treppi alla jooksis.
„Homme siis!" kõlas ukse vahelt jooksjale järele, aga see ei võtnud vaevaks midagi vastata, nagu polekski hüütud sõnad temale määratud.